

Vetenskaps societeten i Lund
Årsbok 2016

REDAKTION Henrik Rahm

FORMGIVNING Stilbildarna i Mölle, Frederic Täckström

TRYCK Elanders/Fälth & Hässler, Mölnlycke 2016

ISBN 978-91-980551-6-0

ISSN 0349-053x

Innehåll

Artiklar

Thomas Arentzen

Bysantinske positurer: Groteske kropper og sensuelle tilnærmelser i konstantinopolitansk poesi	5

Karin Gustavsson

Runda hörn och en obemärkt forskare	21

Annika Hagström Lindskog

Dorothy Richardson – en modernistisk pionjär	41

Antonio Lima de Faria

Order is Present at Every Level. But is not Total	51

Johannes Lindvall

När Branting mötte Söderblom. Socialdemokraternas pragmatiska religionspolitik under mellankrigstiden	63

Tobias Olsson

Sociala medier och deltagande användare. Begränsande reflektioner	73

Minnesord

Carl-Gustaf Andrén

Sven-Ola Linderberg	91

Inger Lövkrona

Jan-Öywind	94

Lars Edgren

Birgitta Odén	96

Vetenskapssocieteten i Lund

Matrikel	99

Stadgar	116

Skriftförteckning	121

Artikelförfattare	126

Thomas Arentzen

Bysantinske positurer

Groteske kropper og sensuelle
tilnærmelser i konstantinopolitansk poesi

Middelalderens kristendom er full av dragehoder, fryktinngydende djevler og helvetesvisjoner, men også av mystikeres erotiske lengsel etter å forenes med Kristi kropp eller å suge fra hans bryst. Vi finner disse motivene i våre egne middelalderkirker, og i renessansekunst som Dantes *Guddommelige komedie* eller Hieronymus Boschs malerier. Den russiske litteraturteoretikeren Mikhail Bakhtin taler om den groteske kroppen som en trope i Rabelais' verker.¹ Fra samme periode kjenner vi likeledes østlige ikonfremstillinger av Dommens dag der demoner spiddes og flammer slikker de ondes kropper. Det stereotype bildet av kristendommen i den tidligere perioden – senantikken og den tidligbysantinske tiden – omfatter på den annen side forestiller av et mer edruelig slag, for i en moderne kristen bevissthet representerer gjerne denne tiden urkristendommen, oldkirken, evangeliets egentlige og sanne epoke. Vise kirkefedre tenkte beherskede tanker, og munkers mediterte uberørt av vær og vind på toppen av søyler. Visst måtte asketene kjempe mot demoner iblant, men i det store og hele forholdt de seg i ro. Og visst måtte martyrene utstå udyr og makaber tortur, men i det store og hele var vel i det minste den fremvoksende romerske rikskirkens kristendom i Konstantinopel – med sine vakre liturgier og sine harmoniske ikoner – som skapt for estetisk nytelse og ikke for fantasifulle visjoner?

Grenseoverskridende poesi i tidlig kristendom

Faktum er at også senantikkens kristne forestillingsverden bød på groteske kropper, sex og vold. Spørsmålet er bare hvor man leter. Jeg skal lete i ett av de største og viktigste hymnekorpusene vi har fra den senantikke perioden, nemlig i Romanos Melodens (ca. 490–560 e.Kr.) *kontakier*. Kontakiet er en strofisk diktform hvor hver enkelt strofe ender i et refreng; man kunne kanskje

kalle den en fjern liturgisk slektning av middelalderens ballade. Det er nok så nøyaktig halvannet millennium siden den unge syrerer Romanos flyttet fra Berytos (Beirut) i dagens Libanon til tidens store metropol Konstantinopol (Istanbul) i dagens Tyrkia. Justinians regjeringstid (527–565) pregedes blant annet av storstilte bygningsprosjekter og litterær kreativitet. Romanos bidro til utviklingen av kontakiet, som ved siden av *kanon*-poesien skulle bli den viktigste liturgiske genren i det bysantinske riket.² Så vidt vi kan bedømme idag var Romanos senantikken mest betydningsfulle kristne hymnedikter i det greske språkområdet.³ Hans tekster er skrevne for rituell bruk. De ble mest sannsynlig fremført under aftens- eller nattgudstjenester (vigilier) i Konstantinopels kirker på 500-tallet og senere.

I de lange kontaktiene fremstilles sentrale hendelser i den kristne mytologien gjennom dramatiske dialoger med episk spenning.⁴ Romanos holder de hellige karakterene frem for forsamlingen, og de mindre hellige presenterer han til skrekk og advarsel. Med sine dikt skaper poeten dramatiske beretninger om hva det gode og rette liv innebærer. Han fremmaner en hel forestillingsverden for menneskene i storbyen, hvor fortidens fortellinger og fremtidens myter fra før av lever i samboerskap. I kontaktiene møter tilhøreren skjønne og nedbrutte kropper side om side.

Grotesk litteratur, grotesk poetikk

Vold er en integrert del av det kristne universet fra første stund, for nettopp korsfestelsen danner klimaks i alle de fire evangeliene, denne hendelsen der Kristi kropp kvestes og perforeres. Men den groteske kroppen innebærer imidlertid mer enn et såret og plaget legeme. Det handler om overskridelser, om lemmer som kanskje er skrekkinngydende og latterlige på samme tid. Karakterene foretar seg ofte saker som er knyttet til underlivsregionen; urin og andre kroppsvæsker er populære ingredienser i groteske cocktails. Men det groteske kan også komme til uttrykk gjennom det vi postmoderne mennesker nok oppfatter som mer rent og uproblematisk – sånn som å ete – særlig når måltidet etterfølges av oppkast. Litterær bruk av spising og måltider for å karakterisere personer var ikke uvanlig i senantikken. Den romerske historikeren Sveton (ca. 70–140 e.Kr.) beskrev blant andre keiser Vitellius. Keiseren, skriver Sveton, ”hadde hang til å la både den ene og den andre myrde eller henrette under ett eller annet påskudd.”⁵ Vitellius gasset seg med overdådige retter, og han ”klarte å

være grundig med [fire forskjellige måltider om dagen] fordi han stadig brukte brekkmidler.” Han fikk blant annet laget

en lapskaus satt sammen av lever fra papegøyefisk, hjerner fra fasaner og påfugl, tunger fra flamingoer, rogn fra murener; for å få tak i de siste hadde man satt flåter i sving på alle hav fra Parthia og til streket ved Gibraltar. Da hans forslukenhet ikke bare var umettelig, men også så simpel at han hverken tok hensyn til tid eller sted, så kunne han ved ofringer ikke la være å stappe i seg stykker av offerkjøttet best som det lå på alteret og av offerkakene som han så å si rev bort fra ilden de sto på, og på sine reiser ennå ikke ferdigkokte retter fra vertshusene han passerte, ja stundom også retter som var tilberedt dagen før og nå lå der halvspiste.⁶

Bevarte portretter antyder at Vitellius var en velfødd mann, men skildringen har åpenbart like mye med hans styre som med hans matvaner å gjøre: hans uregjerlige kropp forteller noe om hvorledes han forholder seg til både med-mennesker og guder. Ifølge historikeren Dion Kassios (155–235 e.Kr.) ble forøvrig Vitellius selv halshogd og hans hode ble båret rundt i Romas gater. Men poenget er at beskrivelsen av bordvanene avslører vedkommendes karakter.

Det groteske ved disse handlingene er at grensene mellom kroppen og dens omgivelser destabiliseres. Vitellius' kropp er skremmende fordi den er over alt. Spising blir makt. Mikhail Bakhtin uttrykker det på dette viset: ”Att äta och dricka är den groteska kroppens viktigaste livsyttningar. [...] Kroppen överskrider här sina gränser, den sväljer, slukar, smular sönder världen, suger den i sig, berikar sig och växer på dess bekostnad.”⁷ I det groteske møter vi legemer som åpner seg og går utover sine egne rammer. Innom litteraturen er det en måte å turnere mening og betydning gjennom et kroppslig register.

Romanos Meloden integrerte, skulle man kunne si, det groteske eller over-skridende i sin poetikk. Dikteren tenkte seg at det å synge hymnene, selve fremføringen som sådan, innebar en slags rituell latterliggjøring av djevelen. De torturerer ham. Når kirkesangeren intonerte kontaktiene og forsamlingen sang med på refrengene, var det et grotesk teater som utspiller seg:

Når vi lager komedie [*kōmōdoumen*] av at [demonene] faller, jubler vi; djevelen gråter virkelig når vi fremfører demonenes pompøse «triumf» [*thriambon*]

som en tragedie [*tragōdōmen*] i kirkene. (*Om mannen som var besatt* 2,5–7)

Avslutningsvis understreker poeten at forsamlingen gjennom denne sangen har «ført djevelen frem [*pompeusantes*] til spott og spe” (*Om mannen som var besatt* 25,3). Romanos forestiller seg hymnefremføringen som en dramatisk parodi.⁸ Det er flere ord i teksten som avslører dette: 1) *Komedier* var på 500-tallet burleske tablåer – eller det var slik man *tenkte seg* komediene. På denne tiden kunne dessuten ordet «tragedie” bety tortur og «komedie” kunne innebære latterliggjøring.⁹ 2) Ordet *thriambos*, som betyr triumf eller seierstog, var opprinnelig knyttet til rituelle opptog i forbindelse med feiringer av guden Dionysios, men i det sjette århundre hadde det fått betydningen spotte-opptog eller latterliggjørende prosesjoner. Det er altså et ord som har pådratt seg en ironisk semantikk.¹⁰ 3) Ordet *pompeuō* kan også bety å lede frem i en offentlig harselas, for eksempel i form av opptog. Alt dette peker i retning av en teatral og rituell forhånelse. Romanos’ samtidige Prokopios (ca. 500–560) beskriver hvordan straffanger «fikk sine edlere deler fjernet og ble sendt i tog (*epompeuon*) gjennom gatene.”¹¹ Romanos selv sier ingenting om avskårne genitalier, men det ser likevel ut til at det er en lignende rituell fornedrelse han ønsker å henspille på når han beskriver djevelens skjebne. Fornedrelsen iscenesettes gjennom hymnesang. Disse hymnene er voldelige. Gjennom å fremføres fratar de djevelen hans makt.

Groteske kropper og poetisk vold

Fra hymnenes egen vold skal vi vende oss til de bildene og de kroppene tekstene fremmaner, de plagede legemene og de uhyrlige skikkelsene. Romanos har flere av dem. Ett malende eksempel er beskrivelsen av barnemordene i Betlehem. Herodes lar drepe alle småbarn i byen. Matteusevangeliet nevner kort at kongen «sendte ut folk og drepte alle guttebarn i Betlehem og omegn som var to år eller yngre” (Matt. 2,16). Romanos gir sine tilhørere de brutale detaljene. Han skildrer soldatenes behandling av de små:

noen ble kløyvd i biter;
 andra fikk hodet skåret av ved morens bryst
 mens de sugde og diet melk,
 så fra puppene dinglet
 spedbarnas edle skaller,
 som hang seg fast i brystvortene
 med tennene ... (*Barnemordet i Betlehem*, III 14,3–9)

Ondskapen, Herodes' forferdelige handling, utmales i termer av avhogne kroppar og desperate barn. Dikteren anvender lemlestedede legemer til å vise frem grusomheten på en nesten visuell måte.¹² Skrekken og det kroppslige kaoset av blod og melk, av hoder og bryst og tenner, bidrar til å fremmane ondskapens sanne ansikt.

I et kontakion som handler om drapet på Johannes døperen, er det Herodes Antipas som befinner seg i bakgrunnen når et nytt hode løsner fra kroppen, mens gjestene fråtser i lekre retter:

Fasterens [Johannes'] hode
ble server som mat
[...] og bitter jammer ble blandet med latter
da fatet med døperens hode
ble båret frem iblant dem (*Om halshogningen av Johannes* 1,2–6)

Kontrasten mellom de fråtsende gjestene og den fastende Johannes – han som levde av ville gresshopper – aksentueres maksimalt når hans hode bys frem som en matrett servert på fat. Her er vi helt på grensen til en nesten grotesk humor – eller i alle fall en bitende ironi. Gjестene vet ikke om de skal le eller gråte.

Romanos utforsker herskerens rolle og skyld. Anmodningen om at Johannes skulle halshogges var som en bitter *svimling*, sier Romanos. Svimling (gr. *zizanian*, sv. dårrepe) er et giftig ugress som vokser blant hveten og som fører til brekninger og oppkast. Herodes slukte dette metaforiske ugresset:

Da Herodes smakte [den bitre svimlingen med ond rot], spyttet han ikke ut [...];
og siden han ikke spyttet den ut, gulpet han opp mord;
ut av seg spydde han slaktingen av den guddommelige forløperen. (*Om halshogningen av Johannes* 17,4–6)

Herodes har spist gift. Han kunne ha spyttet det ut, men valgte å fråtse i ondskap. Kroppen vrenger seg. Han brekker seg, og ut spruter et drap. Det hele er en metafor, men en høyst visuell metafor. Oppkastet avslører hans groteske grådighet.

Underjordisk fråtsing

Romanos tar med seg det groteske språket ned i underverdenen, der en annen tyrann regjerer. Den personifiserte Hades (altså Dødsriket) spiller en rolle ikke helt ulik Svetons Vitellius. I dødens sfære utspiller det seg med andre ord

groteske maktdramaer. I likhet med for eksempel Silvåkras middelalderkirke i Lunds stift fremstilte den tidligkristne dikteren Romanos Hades som en sul-ten skikkelse som eter døde kroppar i store mengder. I en hymne om Kristi oppstandelse beklager Hades seg høylytt og skriker:

[Hades:]

– Stakkars meg – som jeg er blitt ledd ut!

Og som om ikke det var skam nok, blir jeg også forhånet;

de som har sluppet unna, kaller meg fråtser og matvrak,

så terger de meg og sier: «Hvorfor setter du kjeften på vidt gap?

Hvorfor trykker du i deg; hvorfor stur du deg igjen og igjen, umettelig og glupsk?

Hvorfor kaster du deg over maten og plager magen?» (*Om oppstandelsen II* 4,1–6)

Romanos legger seg ganske nært parodien. Det er ingen tvil om at poeten har lagt inn en komisk undertone i underverden. Hades' tragedie gjøres til latter gjennom hans egen patetiske tale. Han føler seg misforstått. Men hans egne handlinger avslører at han faktisk er skyldig. Fråsingen har gått for langt. Han har nettopp spist opp Jesus Kristus, og dermed mister han kontrollen over sin egen kropp:

– En sødmefylt blomst er blitt til vortemelk [*tithumallos*] for meg

Hele svelget ble irritert av smaken, og så spydde jeg opp dem jeg hadde slukt.

(*Om oppstandelsen II* 6,3–4)

Blomsten vortemelk (sv. rävtörel) er en plante som ble brukt som brekkmiddel i tidligere tider. Det er den søte Kristus som i Hades' munn forvandles til et brekkmiddel; Kristus blir vortemelk for Hades. Dødsriket med den store magen er med andre ord blitt lurt, og nå er han en ynkelig karakter hvis kropp vrenger seg. I en annen oppstandeshymne viser det seg at den korsfestede er en fiskekrok. Bildet er et annet, men poenget er det samme – Hades blir narret:

Hades svelger Kristus som et hvilket som helst jordisk vesen;

lik som agn sluker han det himmelske brødet

men såres av guddomskroken.

Med en lidende røst skreik Hades:

– Jeg er stukken i buken! Den jeg slukte kan jeg ikke fordøye. (*Om oppstandelsen III* 7,2–6)

I begge tilfeller er det noe som åpner opp Hades' kropp. De døde slipper løs fra fangenskapet i hans monstrøse indre. Et stikk, og hele skikkelsen ender opp som en sprukken ballong.

En annen variasjon over «oppstandelse-som-oppkast»-motivet fins i ett av de kontakiene som handler om at Jesus oppvakte Lasarus fra de døde (jf. Joh 11,1–44). Her er det kompanjongene *Hades* (Dødsriket) og *Thanatos* (Døden) som samtaler. Hades føler seg ikke bra, og han klager til Thanatos, som fremstilles som hans tjener eller kelner:

[Hades:]

– Ikke kom med mer mat; jeg kan ikke fordøye den;
du serverer meg innrullede lik, men straks jeg har svelget, kaster jeg opp;
jeg jubler og forsyner meg når de jordfestes, men jeg kan ikke holde på dem
når de råtner. (*Om oppvekkingen av Lasarus I 9,3–5*)

Thanatos svarer irritert og sarkastisk:

[Thanatos:]

– Ta dét opp med magen din, som du ennå ikke har fylt til randen!
Jeg har slitt meg ut med å servere deg, men du har aldri sagt «Det holder!»
Du har snarere est ut som havet og latt deg fylles med elver av døde;
aldri ble du mett. (*Om oppvekkingen av Lasarus I 10,4–7*)

De dødeliges liv har alltid vært som vann for deg;
du har åpnet gapet og aldri holdt opp med å helle nedpå.
La det være nok nå da, så du ikke svulmer opp! (*Om oppvekkingen av Lasarus I 11,1–3*)

Thanatos' harde ord smerter Hades og han gråter patetisk over seg selv. Samtidig bevitner han det som skjer med Lasarus' kropp, den kroppen som han nylig har spist. I et bisart tilfelle får han innsyn i sin egen mage. Der inne i seg selv ser Hades Lasarus' døde kropp. Alle lemmene er gått i oppløsning og Lasarus legeme er delt opp i biter. Nå ser imidlertid Hades at disse forråtnende kroppsdelene er i bevegelse. Noe er iferd med å hende. Likormene har begynt å kravle. Han sier:

[Hades:]

– Jeg ser Lasarus' lemmer, som forråtnelsen løste opp;
det er som de venter på å gjenoppstå; de øver på å samle troppene
for de kryper som maur nå når makkene har trukket seg tilbake
og stanken har forlatt dem. (*Om oppvekkingen av Lasarus* I 12,4–7)

Romanos anvender den groteske spisingen – og fordøyelsen – til å vise hvordan død henger sammen med fråsting. Manglende faste eller manglende avholdenhet kobles til forråtnelsens krefter i underverdenen. Hades vekker tilhørers avsky når han gasser seg med alle slags kropp. Han forvandles til en svak og patetisk figur, et offer for sin egen sult, og sakte men sikkert klarer Lasarus' oppløste kjøtt å kjempe seg tilbake til livet, som en hær av maur – en hær av kroppsdelar som samler seg sammen igjen inne i Hades egen kropp.

Mellom ren og skitten elskov

Mennesket lever i spenningsfeltet mellom det deformerte på den ene side og det skjønn på den annen ifølge Romanos' antropologi. Vi skal nå bevege oss fra groteske dødskrefter til sensuell livskraft. Dikterens hymne om «Hora» er en iscenesettelse av møtet mellom en skitten menneskekropp og et guddommelig vakkert legeme. Teksten tematiserer menneskets lengsel bort fra all den smussen menneskelivet besudles av, den som både andres fornedrelser og selvfornedrelser påfører subjektet.

Seksualiteten er – om ikke et moderne fenomen, så iallfall et moderne begrep. Den svenske teologen Ola Sigurdson påpeker at hele idéen, hele konseptet «seksualitet», er en konstruksjon som er knyttet til fremveksten av den moderne vitenskapen.¹³ I vårt paradigme har vi fått en polarisering mellom en sekulær og uteologisk seksualitet *på den ene siden* og en religiøs og useksuell teologi *på den andre siden*. Anders Nygrens skille mellom det ikke-kristne *eros* og det kristne *agape* er et utmerket eksempel på det; den begjærlige kroppen mangler teologisk signifikans.¹⁴ Men at seksualiteten er en moderne konstruksjon betyr ikke at det som vi kaller kropp og seksualitet var uinteressant for de kristne i tidligere tider. Snarere tvert imot. For senantikken kristne var det udiskutabelt at begjæret utgjorde en sentral del av den menneskelige naturen. Hverken våre forfedre eller vi kommer utenom at vi er kroppslege vesener og seksuelle vesener. Spørsmålet er hvordan begjæret håndteres og hva det retter seg mot, om mennesket begjærer det gode eller det onde, det vakre eller det stygge.

Romanos' historie baserer seg på evangelieberrettelsen om den syndige kvinnen som smører Jesus i Simons hus.¹⁵ I kontakiet er hun en *pornē*, altså en prostituert eller en hore. Det betyr en utuktig kvinne, men i dikterens samtid betegnet ordet en yrkeskategori, så å si. En *pornē* leverte både rent seksuelle tjenester og tok mere teatrale oppdrag, som for eksempel å være kurtisane ved hoffet. Som litterær type forkroppsliger en *pornē* dog ikke samfunnets stakkarlige offer; hun befant seg riktig nok langt ned på den sosiale stigen i senantikken, men i religiøs litteratur representerte hun snarere det kroppslige begjæret, et seksuelt subjekt. Det er ikke bildet av en seksuelt utnyttet person Romanos holder opp for tilhøreren, men en seksuelt udisiplinert person. Heltinnen i diktet er full av skitt og gjørme; et tøylesløst seksualliv ligger som slam på kroppen hennes. Hun omtales som en hund (*kuōn* 3,3), et dyr man i antikken trodde hadde et ustopkelig seksuelt begjær. *kuōn* var dessuten et *slang*-ord for genitaliene, som blant annet ble anvendt av komediedikterne. Romanos' prostituerte heltinnens kropp er med andre ord helt igjennom seksuell, fylt av en skitten seksualitet.

Det er den sensuelle lukten som utløser handlingen. Parfyme og lukt preger hele denne sangen. Den fæle stanken av urett, synd og skam kontrasteres mot den deilige lukten av sann kjærlighet.¹⁶ Plutselig skjer det. Det starter med at hun forbløffet «ser Kristi ord som parfyme drisle ned overalt» (*Om hora* I,1–2). Dermed begynner hun å kjenne hvor vondt det lukter av sitt eget utsvevende liv – og kanskje sitt underliv, sine samleier. I seksuelt ladede og ambivalente termer beskriver dikterrøsten hvordan hora blir opphisset på en ny måte. Kroppen luktet vondt, men hun øyner en ny tilværelse med sin nye mann:

Hun hatet den vonde lukta fra handlingene hun hadde utført
da hun tenkte på skammen [*tēn aischunēn*] sin

[...]

[fortellerstemmen:]

jeg er klar for pisken
som ildnet opp [*ptoētheisa*] hora så hun ikke lenger er hore;
jeg blir også oppildnet [*ptoooumenos*], men forblir
i mine gjerningers gjørme. (*Om hora* I,4–11)

Det er et *topos* i denne litteraturen at dikter-jeget klager over seg selv og sin manglende omvendelse. Forsamlingen skal gjøre som heltinnen i diktet, ikke som sangeren, sier jeget. De er begge *oppildnet* – og her er det altså verbet *ptoeō* som ligger bak. Dette ordet er nokså tvetydig, for det kan bety både å

skremme og å opphisse, både å gjøre redd og å fylle med begjær. Hva skal opphisselsen kunne bety for Romanos' tilhørere? er det underliggende retoriske spørsmålet. For den prostituerte leder det til et begjær som fullstendig overmannen henne og setter i gang hele hymnens narrativ. Men betyr det at hun forlater seksualiteten til fordel for et åndelig liv? Vi skal se nærmere på det. Det første hun gjør, er i alle fall at hun går til historien. Hun vil finne forelegg for sitt eget liv. Hun finner det i Josvabokens andre kapittel om den prostituerte Rahab:

[Spionene] gikk da av sted og tok inn i huset til en prostituert kvinne som het Rahab. Der fikk de overnatte. Kongen i Jeriko fikk melding om at det var kommet noen israelitter om natten for å utforske landet. Da sendte han bud til Rahab og sa: «Før ut de mennene som er kommet til deg og har tatt inn i huset ditt! For de er kommet for å utforske hele landet.» (Jos 2,1–3)

Rahab skjuler spionene og redder dem – og dermed redder hun også seg selv. Hos Romanos resonnerer den prostituerte med seg selv:

[Hora:]

– Rahab slapp engang speidere inn til seg;
gjennom troen fikk hun liv i betaling for omfavnelsen,
for han som hadde sendt dem, var et bilde på livet;
han bærer min Jesu ærverdige navn.¹⁷
Den hora var gjestfri mot anstendige menn;
nå vil en hore salve med parfyme en jomfru av en jomfru.
Rahab sendte bort dem hun hadde skjult;
jeg tviholder på ham som jeg har fått kjær.
Ikke bare én som speider utover landet, men selve altets tilsynsmann
er det jeg griper tak i, og dras opp fra sumpen,
mine gjerningers gjørme. (Om hora 7)

Liksom andre prostituerte kvinner i historien vil tekstens heltinne nå ta imot og omfavne en god mann istedenfor alle dårlige menn hun har omfavnet tidligere. Rahab gjør henne trygg på at også hennes handlinger er rettferdige. Lignende overveielser angående de promiskuøse kvinnene i det gamle testamentet fins også i syrisk litteratur fra denne tiden.¹⁸

Men la oss vende tilbake til det sensuelle møtet. Dikteren har allerede beskre-

vet hvordan Jesus ligger ved bordet og gir av seg selv, og hvordan hans lukt ansporet henne. «Duften fra Kristi bord pirret» henne (3,1), sier Romanos.

[...] Jesus skinte i henne,
han, den skjønneste og den som har gjort alt det skjønneste,
hvis skikkelse hora begjærte før hun hadde sett den. (*Om hora* 4,2–4)

Hun sier:

– Jeg attrår ham så inderlig;
jeg vil smøre meg inn og forføre ham som en kjæreste,
jeg skal stønne og sukke og trygle ham om å ville ha meg.
Lengselen etter Den etterlengtede har forvandlet meg,
og vil han bli kysset, så kysser jeg min elsker!
[...]
Mine gamle [elskere] forlater jeg for å tilfredsstille min nye. (*Om hora* 5,2–9)

Det erotiske begjæret er også et begjær etter gjensidighet. ”Min stråvan efter njutning genom den kroppsliga närvaron av någon annan är en längtan efter att någon annan skall finne glädje i min kropp,” sier den engelske teologen og forhenværende erkebiskopen av Canterbury Rowan Williams.¹⁹ Det er denne gjensidigheten Romanos gir uttrykk for i sitt kontakion. Heltinnen vil begi seg til bordet hvor Kristus ligger, men først vil hun til markedet for å kjøpe parfyme, så hun kan gjengjelde vellukt med vellukt, så hun kan smøre inn hans kropp. Til forhandleren forklarer hun *hvem* som skal ha gaven:

[Hora:]
—[...] min venn
som kysset rett og rent,
som har satt min kropp i brann (*Om hora* 9,4–6)

Men vil hun virkelig ha det dyreste og fineste? Selgeren er sjokkert. Hun virker så ildfull og opphisset. Hva er det med henne? Dialogen mellom de to utvikler seg straks til en heftig diskusjon:

Når han ser hvor opphetet og ivrig den edle kvinnen er,
sier han til henne: «Si meg, hvem er det du elsker,

som har lokket deg til å kjøpe et elskovsmiddel?
Har han virkelig noe som gjør ham verdig min parfyme?” (*Om hora* 10,1–4)

Hun svarer selvsikkert:

Han er sønn av David, og dermed òg vakker;
[...]
jeg har ikke sett ham, men jeg har hørt ham og blitt rammet
av hans figur, av ham som har en figurløs natur.
Mikal så engang David og ble forelsket,
og jeg, som ikke har sett, elsker og lengter etter ham som utgår fra David.
(*Om hora* 11,1–6)

Å gå til Jesus innebærer å rense den skitne kroppen, å gjøre seg vakker. Tidligkristne døpefonter var bassenger, bad, som kandidatene ble dukket nakne ned i, og som lignet byenes offentlige bad. Den prostituerte vil bade og vaske så hun kan gå sin elskede i møte ren og vakker:

Gråt og olje og parfyme skal jeg blande i badet
og jeg skal bade og tvette meg og gjøre meg fri fra
mine gjerningers gjørme. (*Om hora* 6,9–11)

Kristi skjønnhet gjør at hun higer etter å kle seg naken, vaske seg ren, smøre seg inn, bli velluktende og nærme seg ham. Og det er dét som skjer. Hun bader og gjør seg fin. Etter dette kaster hun seg med begjærlig entusiasme frem til bordet. De andre gjestene tror hun er full, men hun bryr seg ikke (8,5). Hun er målrettet:

Med grådig fart nådde hun bordet –
hun løftet opp brødet og lot smulene ligge,
mer hungrig enn den kanaaneiske kvinnen
mettet hun sin tomme sjel (*Om hora* 3,5–8)

Begjæret er intenst og nesten dåraktig. Men den prostituerte kvinnen skammer seg ikke, for hun vet at Kristus, som ligger ved bordet, ikke er noe å skjemmes over.

Troens kroppsholdninger

Wolfgang Kayser, en av de viktigste grotesk-teoretikerne ved siden av Bakhtin, tenker seg at den groteske fremstillingen er et forsøk på å besverge eller drive ut det demoniske i verden.²⁰ Men det er også til syvende og sist noe dypt menneskelig over det groteske og det erotiske, over erfaringen av at kropp er åpen seg, og over at begjæret tar styring over kropp. Å være menneske er kanskje nettopp å utgjøre en såret kropp, en kropp som lekker, en kropp som vekker attrå og en kropp som begjærer.

Alle kroppslige uttrykk behøver ikke å oppfattes som metaforer eller symboler for filosofiske abstrakter. Vi trenger ikke å lese Hades' fråtsende hunger som et bilde på dødens ondskap. Kan den ikke også tale til erfaringen av at dødsriket eter mine venner? Skal den prostituerte begjær etter den vakre Kristus nødvendigvis leses som en allegori for hennes lengsel etter transcendens? Eller kan det også oppfattes som en kroppslig-mystisk lengsel etter Jesus selv? Ser man på Romanos-oversettelser som er tilgjengelige i dag, og andre oversettelser av tidligkristne tekster for den saks skyld, er der en klar tendens til å nedtone de erotiske og groteske aspektene til fordel for abstraksjonene. Gjør vi det, er det også fare for at vi misforstår våre forfedre mer enn nødvendig. Romanos' groteske poetikk utgjør nettopp en måte å tale teologi innenfor den kroppslige erfaringshorisonten. Poeten gjør en bibelsk fortelling om til en både liturgisk og erotisk fabel der målet er foreningen med Kristi kropp. Det erotiske motivet er eksplisitt og gjennomgående i teksten, og det er Kristi fysiske nærvær som vekker heltinnens begjær – og i forlengelsen også de gudstjenestefeirende tilhørernes begjær. Hun representerer en kroppsholdning eller en legemlig vending bort fra sin seksuelle fråtsing. Hun slutter aldri å begjære, men hun styrer begjæret bort fra det oppdelte og splittede. Hennes positur reflekterer et kontrollert selv i motsetning til Herodes' uregjerlige kropp som invaderer.

Hverken spising eller intimitet er altså i seg selv et problem. Den seksualiteten som her finner frem til er ikke en prydlig og uerotisk seksualitet som sikter mot reproduksjon og familieliv, men det er et kroppslig begjær som rettes mot Kristus. Møtet med Kristi drislende regn har gitt henne et ønske om å bli ren og velduftende istedenfor å omfavne en hel skare av andre elskere.

Den tidligbyzantinske epokens viktigste hymnedikter viser oss hvordan tidens kristne kunne forestille seg religiøsitet som kroppslige uttrykk. I denne visjonen er ikke døden en abstraksjon, men en person som fremtrer i konkret kroppslig skikkelse. Kristus er konkret kropp, og det samme er de troende.

Noter

- 1 Michail Bachtin, *Rabelais och skrattets historia: François Rabelais' verk och den folkliga kulturen under medeltiden och renässansen* (Gråbo: Anthropos, 2007).
- 2 Angående Romanos' liv og verk, se José Grosdidier de Matons, *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse à Byzance* (Paris: Beauchesne, 1977). Romanos samlede verker er utgitt i to pålitelige kritiske utgaver: Grosdidier de Matons' *Romanos le Mélode. Hymnes I–V*, Sources Chrésiennes 99, 110, 114, 128, 283 (Paris: Cerf, 1964–1981) og Paul Maas & C. A. Trypanis, *Sancti Romani Melodi cantica: Cantica genuina* (Oxford: Clarendon, 1963). Det finnes en rekke oversettelser til moderne europeiske språk. En solid engelsk oversettelse av et utvalg Romanos-kontakier fins i Ephrem Lash, *St. Romanos the Melodist: On the Life of Christ: Kontakia* (San Francisco: HarperCollins, 1995). Visse hymner er også oversatt til skandinaviske språk; se Holger Villadsen, *Nordisk Patristik Bibliografi*: Bind I: *Systematisk afdeling* (København: Books on Demand 2011), 190–192, og Villadsen, «Nordisk patristisk bibliografi 2009–2012» *Patristica Nordica Annularia* 29 (2014): 52. Alle oversettelsene i denne artikkelen er mine egne.
- 3 Ifølge den store tyske filologen Karl Krumbacher er Romanos kanskje den ”grssten Kirchendichter aller Zeiten”; Karl Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches (527–1453)* (München: Beck, 1897), 669.
- 4 For narrative analyser med vekt på det dramatiska se Uffe Holmsgaard Eriksen, *Drama in the Kontakia of Romanos the Melodist: A Narratological Analysis of Four Kontakia* (PhD-avhandling, Aarhus University, 2013), og Eriksen, ”The Poet in the Pulpit: Drama and Rhetoric in the Kontakion 'On the Victory of the Cross' by Romanos Melodos,” *Transfiguration* (2010): 103–123.
- 5 Sveton, *Vitellius* 14.1; overs. av Henning Mørland i Sveton, *Romerske keisere* (Oslo: Aschehoug, 1974), 344.
- 6 Sveton, *Vitellius* 13; overs. Sveton, *Romerske keisere*, 343–344.
- 7 Bachtin, *Rabelais*, 279.
- 8 For en introduksjon til tidens teater- og forestillingskultur se Ruth Webb, *Demons and Dancers: Performance in Late Antiquity* (Cambridge: Harvard University Press, 2008).
- 9 Przemysław Marciniak, *Greek Drama in Byzantine Times* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2004), 22–23.
- 10 E. A. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*, s.v. θρίαμβεύω og θρίαμβος.
- 11 Prokopios, *Hemmelig historie* XI 36; min overs. Se også Herbert Hunger, ”Romanos Melodos, Dichter, Prediger, Rhetor — und sein Publikum,” *JÖB* 34 (1984): 19.
- 12 Angående fremmaning av det sanselige og kroppslige i senantikke kristne tekster generelt, se Patricia Cox Miller, *The Corporeal Imagination: Signifying the Holy in Late Ancient Christianity* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009).
- 13 Ola Sigurdson, *Himmelska kroppar: inkarnation, blick, kroppslighet* (Göteborg: Glänta, 2006), 416 ff.

- 14 Anders Nygren, *Eros och Agape: Den kristna kärlekstanken genom tiderna* (Stockholm: Aldus/Bonnier, 1966). Verket ble først utgitt på 1930-tallet. For et aktuelt kritisk perspektiv, se f.eks. Sarah Coakley, *God, Sexuality and the Self: An Essay "On the Trinity"* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), 30, 314.
- 15 Matt. 26,6–13; Mark. 14,3–9; Luk. 7,36–50. Denne historien var ekstremt populær i Bysants. Den aller mest kjente greske hymnen om skjøgen som salver Jesus, er skrevet av dikterinnen Kassia i det niende århundre; den synges fortsatt i sin helhet i ortodokse kirker onsdag i den stille uke. For grundigere diskusjoner av Romanos' hymne se J. H. Barkhuizen, "Romanos Melodos, Kontakion 10 (Oxf.): 'On the Sinful Woman'" *Acta Classica* 33 (1990): 33–52; Thomas Arentzen, «Skjønnheten og skjøgen: Romanos' hymne om synderinnen som salver Jesus» i Rise & Sæther, red. *Skjønnhet og tilbedelse* (Trondheim: Akademika, 2013), 145–59. Hymnen foreligger dessuten i Christian Thodbergs danske oversettelse, som bl.a. er utgitt i Anna Marie Aagaard & Christian Thodberg, *Alle vort livs mysterier: oldkirkelige prædikener i oversættelse* (Frederiksberg: ANIS, 1992), 174–185.
- 16 Ang. lukt i tidlig kristendom se Susan Ashbrook Harvey, *Scenting Salvation: Ancient Christianity and the Olfactory Imagination* (Berkeley: University of California Press, 2006).
- 17 Dvs. «Josva» (den hebraiske formen av «Jesus»).
- 18 Susan Ashbrook Harvey, «Holy Impudence, Sacred Desire: The Women of Matthew 11:1–16 in Syriac Tradition» i Kalantzis & Martin, red. *Studies on Patristic Texts and Archaeology: If These Stones Could Speak. Essays in Honor of Dennis Edward Groh* (Lewiston, NY: Edwin Mellen, 2009), 29–50.
- 19 Rowan D. Williams, "The Body's Grace" i Eugene Rogers, red. *Theology and Sexuality: Classic and Contemporary Readings* (Oxford: Blackwell, 2002), 313; sv. overs. fra Sigurdson, *Himmelska kroppar*, 473.
- 20 Wolfgang Kayser, *The Grottesque in Art and Literature* (Gloucester: Peter Smith, 1968), 188.

Karin Gustavsson

Runda hörn och en obemärkt forskare

”Runda hörn på ladorna förekomma här”. Så står det i en beskrivning av äldre bebyggelse på mellersta Öland som gjordes 1930 av lundastudenten Olga Falk.¹ Hon vistades på ön som stipendiat utsänd av Folklivsarkivet i Lund, och ägnade sommaren åt att fotografera och beskriva äldre bebyggelse. Hon arbetade ensam, men samtidigt var det många som liksom hon sysslade med att dokumentera yttringar av den äldre allmogekulturen på olika håll på landsbygden i hela Sverige, ensamma eller i mindre grupper.

Det fanns en allmän uppfattning i samhället om att allmogekulturen var på väg att försvinna genom urbanisering och industrialisering, och dokumentationsarbetet hade som syfte att rädda kunskap om allmogens levnadsförhållanden från glömska. Detta gjordes av fältarbetare utsända av museer och traditionsarkiv som Folklivsarkivet i Lund.² Fältarbetarna kunde ha en bakgrund som studenter i konstvetenskap, folkminnesforskning eller nordiska språk, eller vara ”teknologer”, det vill säga arkitektstuderande. Deras uppdrag var att tillsammans med, eller på uppdrag av, etablerade forskare samla in alla uttryck för den förmodat försvinnande allmogekulturen. Dialekter, traditioner, seder och bruk, musik och dans, textil, möbler och redskap samt bebyggelse i en skala som sträckte sig från dokumenterande av enstaka vindflöjlar till kartering av hela byar – det var mycket som ansågs som hotat av försvinnande och som därför skulle samlas in till museer och arkiv. Insamlandet drevs av vetenskapliga problemformuleringar, men diskuterades också på politisk nivå. 1919 hade en riksdagsmotion väckt frågan om ansvarsfördelning av arbetet, och den så kallade Folkminneskommittén tillsattes ett par år senare för att utreda detta.³

Resultatet av dokumenterandet blev stora samlingar av allmogeföremål på landets museer samt fotografier, ritningar och beskrivningar av äldre bebyggelse, som förvaras på Nordiska museet, Folklivsarkivet i Lund samt ytterligare några institutioner som var engagerade i arbetet. Museiarkiven och traditionsarkiven hyser också uppteckningar om seder, bruk, traditioner och dialekter. Dessa samlingar utgjorde grunden för folklivsforskningens / etnologins etablering

som vetenskap. Samlingarna har också påverkat vilken bild av det förflutna som har förmedlats i museiutställningar och andra populära sammanhang som "det gamla bondesamhället". Därför är det relevant att studera **hur** denna normerande kunskap har kommit till.⁴ Och då blir frågan om vilka fältarbetarna var och hur de arbetade också relevant. Några av dem blev så småningom museichefer eller professorer, exempelvis Sigurd Erixon, Åke Campbell, Sigfrid Svensson och Gösta Berg.⁵ Dessa gjorde alltså ett påtagligt avtryck i vetenskapssamhället.

Men bland fältarbetarnas skara fanns också en lång rad personer vars namn idag är helt okända och som framstår som obemärkta i forskningen. Samtidigt var deras bidrag till det sammantagna resultatet väsentligt. En "bemärkt" person har enligt historikern Göran B. Nilsson haft "ovanligt stora möjligheter att i ett ovanligt stort tidsrum påverka eller förändra livsvillkoren för andra än sig själva". Detta kan vara i både positiv och negativ mening.⁶ Arkeologen Åsa Jensen (Gillberg) som ägnade sin avhandling åt en i senare tid bortglömd arkeolog, Nils Niklasson från Göteborg, menar att begreppet "obemärkt" kan definieras också genom en persons verksamhetsområde. Publicerad forskning ges stor betydelse, annan verksamhet lägre dignitet, när någons biografi ska sammanfattas. Finns inga eller få publikationer ligger beteckningen "obemärkt" nära till hands när en livsgärning ska sammanfattas. Element av upprättelse är ofta tydligt när någon person eller verksamhet lyfts fram ur det fördolda, i synnerhet när det gällt kvinnliga forskare som kanske både hade svårt att göra sig gällande i sin samtid och som sedan inte har getts sin rättmätiga plats i vetenskapshistorien. Jensen urskiljer något hon kallar "verkligt obemärkthet". Med det avser hon de som inte ansågs som stora varken av sin samtid eller av eftervärlden som inte har gett upphov till något personarkiv och därför förblivit helt anonyma trots en kanske många gånger omfattande gärning.⁷

I den här artikeln kommer material från en person som kan kategoriseras som verkligt obemärkt att lyftas fram och några aspekter av det stora projektet att dokumentera allmogekulturen belysas av hennes material. Tillsammans med många andra har hon bidragit till bilden av "det gamla bondesamhället", men hon själv är idag helt okänd. Under åren 1929, 1930 och 1931 fältarbetade Olga Falk på Öland, utsänd som stipendiat av Hyltén-Cavalliusstiftelsen i Lund.⁸ Denna stiftelse hade startats 1920. Dess tillkomst innebar att Folklivsarkivets verksamhet, som hade kommit igång ett knappt decennium tidigare, kunde formaliseras, och att en ekonomisk säkerhet skapades för utförande av olika fältarbeten.⁹ Olga Falk ägnade sig åt att kartlägga bebyggelse, och det är därför bebyggelsedokumentationer som står i fokus i texten. Hon föddes 1902

1930 dokumenterade Olga Falk en hägnad i Hunderum i Böda socken på norra Öland. Bilden togs på kvällen när solen stod lågt och hennes egen skugga kom med på bilden. Enligt hennes noteringar visar bilden en specifikt öländsk hägnadstyp, kallad reskast eller vedkast, som vid fototillfället endast fanns i Böda socken, "dit den retirerat från ett fordom betydande utbredningsområde." Falk berättar vidare att hon av en 90-årig gumma (ej namngiven) fått uppgifter om att 50 år tidigare hade denna typ av hägnad funnits i Persnäs några mil längre söderut. Något som säkerligen gjorde hägnadstypen extra intressant, som Olga Falk nämner i sin beskrivning, var att den hade beskrivits av Linné under dennes öländska resa.

i Ås socken på södra Öland och skrevs in som student i Lund hösten 1921, där hon blev fil mag 1927 efter studier i latin, historia, geografi, pedagogik, religionshistoria och nordiska språk. Bästa betyget var i geografi. Läsåret 1929-30 var hon amanuens vid geografiska institutionen i Lund, därefter fick hon tjänst som lärare vid en flickskola i Stockholm.¹⁰ Hon kom sedan att ägna sig helt åt läraryrket.

Det som blev resultatet av Olga Falks arbete finns i Folklivsarkivets samlingar i form av fotografier, uppmätningar av enskilda byggnader och hela byar, samt beskrivningar av bebyggelse. Hon skrev också artikeln "Geografiska och etnografiska studier över Ölands lantbebyggelse", publicerad i Svensk geografisk årsbok 1933 och licentiatavhandlingen "Huvuddragen av Ölands senare ekonomisk-geografiska utveckling".¹¹ 1935 ansökte hon på nytt om medel

för att fortsätta studier av Ölands äldre bebyggelse, men efter detta syns inga spår av Olga Falk varken i Folklivsarkivets samlingar, eller i litteraturen. Hon övergick till lärarbanan, och framstår nu som en av väldigt många mer eller mindre obemärkta forskare som var med och byggde upp de samlingar som utgör grunden för vad vi idag anser oss veta om det förflutna på den svenska landsbygden och i synnerhet ”det gamla bondesamhället”. Det material hon var med om att samla in bidrog till att skapa och utveckla etnologin som vetenskap, trots att hon själv aldrig studerade ämnet.

Uppdraget och utförarna

Nordiska museet i Stockholm var under flera decennier den största institution som organiserade och utförde fältarbeten som syftade till att rädda kunskap om allmogens bebyggelse från glömska. Härifrån organiserades på 1910-talet ”expeditioner” – det var det ord som användes i samtiden. Sådan verksamhet hade bedrivits i mindre skala av enskilda tjänstemän sedan sekelskiftet, men det var när Sigurd Erixon anställdes vid museet 1912 som en mer organiserad och storskalig verksamhet tog fart.¹² Expeditionerna bestod av 2–4 personer, som arbetade under kortare och längre perioder, från några veckor upp till några månader. Finansieringen kom från de ordinarie anslagen, från mitten av 1920-talet med stöd av extra medel från staten. Det var enbart män som anlätades till Nordiska museets expeditioner, men det förekom också att enstaka kvinnor lämnade bidrag till samlingarna, exempelvis de båda amanuenserna Gerda Cederblom och Louise Hagberg. I museets topografiska bildarkiv går det att finna exempel på detta. Under fältarbeten, som sannolikt hade ett annat huvudändamål, fotograferade de äldre bebyggelse på precis samma sätt som manliga kollegor som deltog i expeditioner, men det är inte som dokumentatörer av bebyggelse som de har gjort avtryck.¹³ Museiväsendet genomgick vid 1900-talets början en professionalisering. I ett initialt skede under 1800-talets senare decennier anställde Artur Hazelius gärna kvinnliga amanuenser på Nordiska museet (bland annat för att de kunde ges lägre löner än manliga), men senare blev fältet allt mer dominerat av män.¹⁴ Och tanken på att låta kvinnor delta i fältarbetsexpeditioner var sannolikt så apart att det överhuvudtaget inte övervägdes. Dessa präglades av en homosocial gemenskap som uteslöt kvinnors medverkan.¹⁵

Folklivsarkivet i Lund startade 1913, och ungefär samtidigt drogs liknande verksamhet igång i Uppsala och Göteborg. Längre var Carl Wilhelm von Sydow

ensamt ansvarig för verksamheten i Lund. Framförallt var det von Sydows studenter, men också deltagare i de folkhögskolekurser som han arrangerade, som anlätades. Inledningsvis rörde det sig om folkminnen. Insamling av allmogens byggnadskultur påbörjades de första åren på 1920-talet. Både manliga och kvinnliga studenter fick uppdrag, men männen var i stor majoritet. Den manliga dominansen var ju också bedövande bland universitetets studenter. Det förekom arbete i par, men huvudsakligen bedrevs fältarbetet ensamt. Ofta återvände studenterna till sin hembygd under somrarna för att samla in folkminnen. I Hyltén-Cavalliusstiftelsens protokoll framgår att de första kvinnliga stipendiaterna anlätades 1926, då två kvinnor, Hertha Sandström och Elisabeth Hertzman fick 150 kr vardera för insamlingsarbete. Sedan kom det att dröja till 1929 då Olga Falk och Elin Jeppsson anlätades och året efter utsågs ytterligare några kvinnor.¹⁶ Olga Falk var dock den enda kvinnan som ägnade sig åt bebyggelsedokumentationer. De övriga sysslade med insamling av folkminnen.

I maj 1929 beslöt styrelsen för Hyltén-Cavalliusstiftelsen att bevilja Olga Falk 400 kr för byundersökningar på Öland, och av ett beslut i juni framgår att detta skulle täcka 1½ månads arbete.¹⁷ Året efter, 1930, beviljades hon 700 kr. Inför säsongen 1931 föreslogs hon arvoderas med 400 kr i månaden och anlitas i 2 månader. Summan var lika stor som för t ex Albert Nilsson och Harald Olsson, som båda kom att göra en yrkeskarriär inom museiväsendet och vetenskapen. Flera av de andra männen som arvoderades föreslogs få betydligt mindre.¹⁸ Det finns inga motiveringar till summornas storlek i dokumenten, men ett rimligt antagande är att de undersökningar som Folklivsarkivet bedömde som mest angelägna fick de största anslagen, och att summorna också visar en grad av förtroende för respektive persons förmåga att utföra uppgifterna.

Kunskapsmål och praktik under ett fältarbete

Olga Falks syften med fältarbetena på Öland framgår av de ansökningar hon skickade till Hyltén-Cavalliusstiftelsen. Hon både anslöt sig till de överordnade kunskapsmålen för dokumenterandet av allmogekulturen, som är mer eller mindre explicit uttryckta hos alla som medverkade, men hade också egna specifika mål för arbetet. Till de första hörde att kartlägga de olika typer av byar och gårdar som gick att urskilja på ön, till de senare att undersöka sambandet mellan bebyggelse och naturgeografiska förhållanden.¹⁹

Under sina fältarbeten noterade hon byggnadsmaterial, byggnadstekniker och byars belägenhet och disposition. Hon fotograferade och gjorde skisser, fram-

Egby by i Runstens socken, foto Olga Falk 1929. Sannolikt är det hennes cykel som står lutad mot en lada till vänster i bild. Inga människor syns till. Bildtexten under fotografiet lyder: "Östra bygatan och kyrkan från söder". I de noteringar som hör till bilden heter det "Lång enkel radby. De gårdar som ligger norr om kyrkan vända laddlängorna utåt bygatan, medan de som ligger söder om densamma ha boningshusen mot gatan. På östra sidan om ladorna går här en ringgata, som på östra sida också är delvis kantad av en enkel rad lador".

förallt planritningar av byar och gårdar. Det material som hon lämnade in till Folklivsarkivet avslöjar inte mycket om arbetsvillkoren, men på flera fotografier syns en damcykel lutad mot något av de avbildade husen. Att cykla var det gängse sättet att ta sig fram under ett fältarbete med understöd av ett finmaskigt järnvägsnät där det var möjligt att också transportera sin cykel. Också Öland var väl försörjt med kommunikationer med järnväg från norr till söder. Bland fotografierna finns några med en form av ofrivilligt självporträtt, där man ser hennes skugga bredvid skuggan av kamerastativet med kamera på. I övrigt är hon svår att få syn på i sitt material, men hon syns genom den inriktning som det fick – mer om detta nedan.

Sommaren 1930 fotograferade Olga Falk ett hus i Vannborga i Köpings socken, som uppgavs vara ca 200 år gammalt. I beskrivningen står: "Det uppgives att det skall rivas sommaren 1931, men bör uppmätas först. Förmodligen

ett av Ölands äldsta och vackraste hus”.²⁰ Om huset mättes upp, skulle kunskap om det finnas kvar i ett arkiv även efter att det var borta. Uppmätningen var en försäkring mot glömskan. Senare tiders kulturminnesvård som också sysslat med bebyggelsedokumentationer gjorde det i det uttalade syftet att skapa kunskapsunderlag i ett bevarandearbete, men någon sådan inriktning är inte alls lika tydlig i det tidiga 1900-talets dokumentationsarbete. Det var ett vetenskapligt projekt i syfte att skaffa kunskap, inte en del i en antikvarisk praktik.²¹

I juni 1931 bad Olga Falk om synpunkter på de uppmättningsritningar av gårdar som hon då hade skickat till Folklivsarkivet och skrev: ”Om Ni har något att anmärka på mina gårdsmätningar, vore jag mycket tacksam för kritik. Jag vet ju egentligen ingenting om sådana saker och är kanske för mycket isolerad i mitt arbete”.²² De instruktioner för hur uppmättningsarbetet skulle gå till som meddelades fältarbetarna var sannolikt inte särskilt detaljerade, och en ensam fältarbetare hade ingen att råd göra med. Och hon hade ju inte studerat folklivsforskning och ingick inte i den krets av tidigare studenter som delade disciplinär bakgrund och därmed hade större potential att stötta varandra i den här typen av frågor.

Men även om Olga Falk i vissa avseende stod utanför en kollektiv gemenskap, delade hon ändå den idémässiga bakgrunden till det arbete som bedrevs. ”I intet annat svenskt landskap ha väl de gamla bebyggelseenheter bevarats i så stor utsträckning som på Öland”. Så skrev hon i inledningen till sin artikel i Svensk geografisk årsbok 1933. Att uppsöka områden som ansågs hysa en stor andel ålderdomlig bebyggelse var ett av idealen för dokumentationsprojekten där Dalarna stod i särklass.²³ Lite längre fram i texten konstaterade hon att även om byarna företedde en ålderdomlig gestaltning ”kan detsamma tyvärr icke sägas om husbeståndet”. Gamla öländska hus var borta och ersatta med ”schablonformer”.²⁴ Den typen av yttranden är återkommande i mängder med texter från det tidiga 1900-talets dokumentationer av allmogebebyggelse. De moderna bostadshus som ersatte de äldre beskrevs med den typ av termer som Olga Falk använde – som ”schabloner” eller något liknande uttryck. Det som var gammalt stod för något positivt, det som var nytt var negativt.

I hennes beskrivningar återkommer ord som ”intressant”, ”egendomligt” och ”anmärkningsvärt”. Byn Vedborm i Högby socken på norra Öland var ”intressant”. Där låg gårdarna utspridda i flera klungor ”på tomter som helt sakna radbyns former och regelmässighet”.²⁵ På norra Öland fanns byar som hade en form som var ”överraskande”. Hanna Anderssons gård i stora Dalby var ”intressant” eftersom där fanns synliga rester av ett sydgötiskt hus – ”efter

1930 fotograferade Olga Falk denna lada med rundat hörn i Vedborms by i Högby socken. Här finns bara en kortfattad notering: "Krokhus med nordöländskt halmtak".

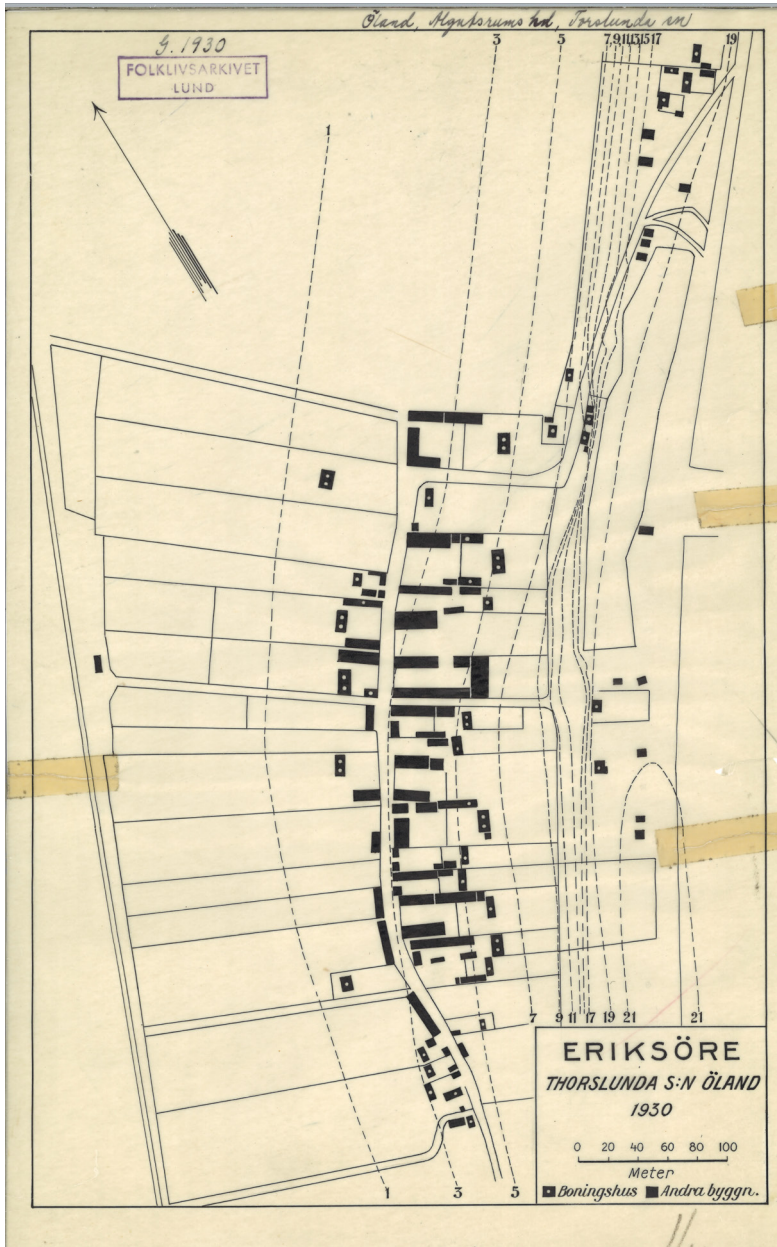
vad jag har kunnat finna det enda på Öland". I byn Norrby i Löts socken var halmtaken "egendomliga", eftersom grova rep hade kommit till användning vid bindningen.²⁶ Andra företeelser är "anmärkningsvärda": "Anmärkningsvärda äro de små ställena, vilka äro som miniatyrbondgårdar; genom en port kommer man in på en liten mer eller mindre kringbyggd gård, på vilken ej finns något stängsel".²⁷ Ordvalen blir en argumentation om varför hon har valt att fotografera vissa objekt och vägledning till den som betraktar materialet om vad det är som är betydelsebärande på bilden.

Ord som "märkvärdigt" och "märkligt", "egendomligt", "avvikande" osv återfinns inte bara hos Olga Falk utan så uttryckte sig alla som var verksamma, både etablerade forskare och tillfälligt anlitade fältnarbetare. Idén om vad man skulle fästa blicken på och dokumentera var gemensam. Instruktionerna till fältnarbetarna från de arrangerande institutionerna kunde vara bristfälliga både avseende dokumentationsteknik och vad som skulle dokumenteras. Samtidigt fanns en förgivettagen gemensam målbild där det ålderdomliga var givet. Det gemensamma språkbruket avslöjar ett gemensamt tankesystem format av dåtida vetenskapliga ideal.²⁸ Vissa företeelser var dock så annorlunda att de inte benämndes med förstärkande adjektiv, men av frekvensen i materialet går

det att se att de var betydelsebärande för den som gjorde dokumentationerna. De rundade eller avskurna hushörnen på Öland var en sådan företeelse där benämning inte behövdes. En förståelse för urvalet hos såväl den mottagande institutionen som framtida arkivbesökare förutsattes.

Som kvinna avvek Olga Falk från övriga fältarbetare som dokumenterade bebyggelse. Kvinnors insatser för kunskapen om allmogekulturen riktades in på vissa material, framförallt textil, och till frågor som var relaterade till hem, familj och barn. Även om både män och kvinnor var anställda vid museer och arkiv för att skapa kunskap kring allmogens livsformer, var de verksamma i olika sfärer.²⁹ Trots Olga Falk avvek genom sitt kön anslöt hon sig ändå helt till verksamhetens då gällande idévärld. Idén om att allmogekulturen höll på att försvinna var gemensam för alla som sysslade med byggnadsdokumentationer, och urvalskriterierna var det också. Fältarbetarna förefaller ha varit utrustade med en selektiv blick. De såg det som de förväntades se. Blicken fäste på företeelser som skilde sig från det omgivande industrialiserade, moderna samhället.³⁰ Kunskapen om allmogesamhället uppstod ur gemenskaper med starka förförståelser. Redan befintlig kunskap utgjorde grunden för den nya kunskap som kunde produceras.³¹

Det som skiljer Olga Falks beskrivningar av bebyggelse på Öland från andra samtida byggnadsdokumentatörer – och där hon i viss mån blir synlig som person – är hennes geografiska skolning. I sin ansökan om stipendium sommaren 1929 skriver hon att hon vill undersöka ”öländska gårdar och byar i avsikt att påvisa de olika arternas och typernas beroende av topografiska och andra naturförhållanden, deras geografiska fördelning, ävensom hur de blivit påverkade av främmande kulturinflytanden.”³² Byarna på Öland kategoriserades utifrån de naturgeografiska sammanhang som de befann sig i. I redogörelsen för 1929 års fältarbeten skriver hon ”Den öländska bebyggelsens samband med de fysiskt-geografiska förhållandena är så iögonenfallande att man endast behöver kasta en blick på den geologiska kartan för att genast konstatera detta”.³³ Hon använder en term som ”habitation” i sina beskrivningar³⁴, och uppger att hon har använt distanstub och spegel för att kunna upprätta kartor – en uppsättning redskap som inte alla fältarbetare hade kunskap att hantera. Men trots en annan skolning än många andra fältarbetare var hennes kunskapsmål till stor desamma som de som formulerades av den etablerade forskningen på området. Det handlade om att fastställa variationer i tid och rum och söka efter orsakerna till variationerna.

Kartan över Eriksöre by ingick i Olga Falks artikel i Svensk geografisk årsbok 1933. Hon karakteriserade där byn som en "enkel tomtradby". Sådana återfanns på slätten mellan Kalmarsund och västra landborgen. På kartan är bebyggelse, tomtgränser och höjdkurvor utmärkta.

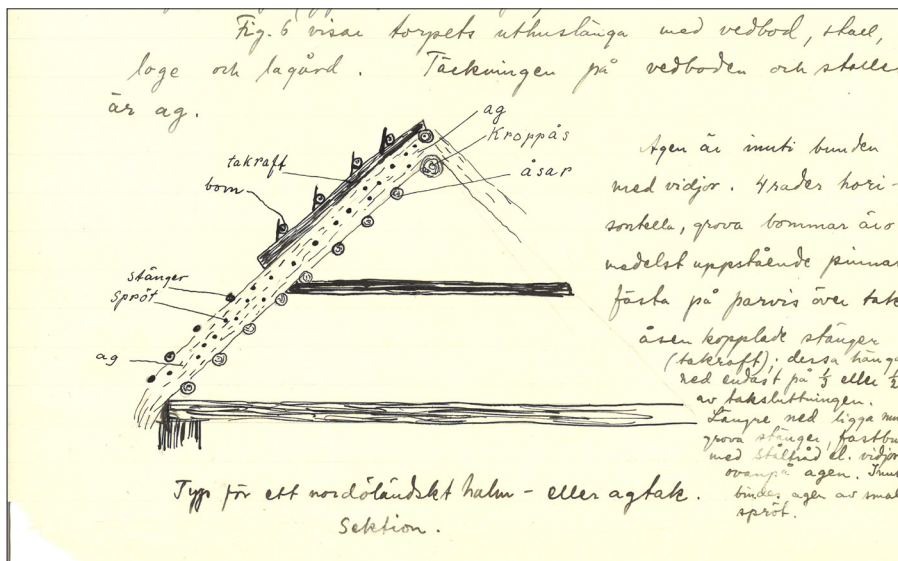
Kategorisera för att se mönster

De dåtida folklivsforskarnas normalvetenskap innebar sortering och kategorisering. Adjektiv som "egendomlig" och "intressant" räckte inte till som sorteringsinstrument, utan en taxonomi behövdes. Sigurd Erixon bidrog med ett antal benämningar på bebyggelse typer som var ett led i vetenskapliggörande av den verksamhet som han så framgångsrikt skaffade acceptans för. 1917 hade han introducerat termen "sydgötiskt hus" för det som i allmänt tal kallades högloftsstuga.

Kategoriseringen kräver en blick för betydelsebärande skillnader, på samma sätt för bebyggelseforskaren som för botanikern som bestämmer arter. Taxonomin gjorde det möjligt att se mönster, ställa frågor och skapa mening. Benämningen ledde också till möjligheten att skapa relevans till en kanske ifrågasättande omvärld. Vetenskapliga benämningar gav en högre dignitet än användande av inarbetade ord och uttryck. När allmogens gamla högloftsstugor kallas "sydgötiska hus" blir de betydelsebärande element för experter. Hela byar, gårdar, enskilda byggnader, planlösningar och byggnadsdetaljer kategoriserades och benämndes efter sin "typ". När Olga Falk beskrev sina iakttagelser av byar på Öland menade hon att den vanligaste "byformen" på Öland var den typ "som blivit kallad den solskiftade radbyn", med hänvisning till en artikel av Erixon i den geografiska tidskriften *Ymer* från 1922.³⁵

Under bebyggelseundersökningarna kunde olika "typers" utbredning i rummet iaktas, något som gjorde det möjligt att fastställa gränser mellan olika områden och bygder. Taxonomin var ett redskap som underlättade detta. I sin ansökan om medel för undersökningar sommaren 1931 skrev Olga Falk bland annat att hon ville "bestämma det sydgötiska husets nordgräns"³⁶. Något annat som hon uppmärksammade var halmtakens skiftande konstruktioner på olika platser. I Störlinge by i Gärdlösa socken beskrev hon ett halmtak 1930: "Taket består av bräder samt upptill av halm, fasthållen med horisontella stänger som vila på från hängslena uppstående pinnar. Det sydligaste anträffade taket av denna typ."³⁷

Halmtakens olika utformning indikerade förekomsten av en kulturgräns: "Åtminstone av ett ytligt studium får man ett intryck att man i Borgholmstrakten passerar en kulturgräns. Detta framträder redan i halmtakens konstruktion." Hur köket var placerat i ett bostadshus var en annan indikation. 1930 fotograferade Olga Falk en gård i Sörby i Gärdlösa socken och skrev i sina kommentarer till bilden att detta var en "gammaldags bondgård med mittköksplacering". Hon beskriver också hur det i grannbyn Lindby alltid varit så att gårdarna alltid

Sektionsskiss av Olga Falk som visar konstruktionen av ett nordöländskt stråtak med termer och förklarande text: "Agen är inuti bunden med vidjor. 4 rader horisontella, grova bommar äro medelst uppstående pinnar fästa på parvis över takåsen kopplade stänger (takraft); dessa hänga ned endast på $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{2}$ av takslutningen. Längre ned ligga mindre grova stänger fastbundna med ståltråd el. vidjor ovanpå agen. Inuti bindes agen av smala spröt."

haft köket på gaveln. "Här torde således gränsen mellan gavelstugukök och mittköksplacering gå".³⁸

Och när förekomsten av en gräns hade konstaterats, så fanns också ett vetenskapligt problem som krävde utredning och undersökning. Vad berodde skillnaderna på? I sin ansökan 1929 hade Olga Falk skrivit om "främmande kulturinflytande" och i artikeln från 1933 spekulerade hon: "Det är möjligt att ett studium av hustyperna skulle kunna ge ledtrådar för lösningar av de bebyggelsegeografiska problemen. Särskilt äro de egendomliga gårdarna i Persnäs och Böda med avskurna hörn värda uppmärksamhet; möjligen föreligger här inflytande från Gotland, ty Hallnäs är en gammal hamn för Gotlandstrafiken."³⁹ De egendomliga gårdarna bar alltså på en betydelse, det fanns en dold kunskap bakom de runda hörnen, som handlade om inflytande från Gotland.

Iakttagelserna under fältarbetena och fastställande av gränser ledde Olga Falk kom fram till slutsatsen att det fanns tre "närlingsgeografiska bygdetyper" på Öland. En nordöländsk, en sydöländsk och en mellanöländsk övergångstyp.

Dessa kunde också delas upp i ett antal underregioner. Detta skrev Olga Falk i en stipendieansökan 1935, där hon också framhöll att hon hade kunnat påvisa ”viktiga differenser” mellan södra och norra Öland.⁴⁰ Detta var ett bra resultat, som det gick att ställa nya forskningsfrågor kring.

Var är människorna?

Liksom hos i princip alla andra personer som sysslade med att dokumentera och kartlägga det försvinnande allmogesamhällets bebyggelse är de människor som befolkat – och vid dokumentationstillfället befolkade – husen påtagligt frånvarande i Olga Falks beskrivningar. Hon noterar skillnader i byggnadsskick i både tid och rum, och kopplar förändringar till variationer i de naturgeografiska förutsättningarna och till skiftesreformer, men avstår från spekulationer om förändrade försörjningsmöjligheter som en orsak. I sin artikel från 1933 hänvisar hon till sin lärare i geografi Helge Nelsons del i 1909 års emigrationsutredning. Men hon gör inga uttryckliga reflektioner kring sambandet mellan bebyggelseförändringar och de förhållanden som gjorde att Öland var det landskap där störst andel av befolkningen emigrerade.

Men naturligtvis pratade Olga Falk med ägare och boende i de hus och gårdar som hon besökte. I beskrivningarna som finns till foton och ritningar i Folklivsarkivets samlingar hänvisas ofta – men långt ifrån alltid – till uppgiftslämnare. Ibland finns formuleringar där det är uppenbart att hon fått upplysningar från någon med kunskap om en gårds ålder och om olika förändringar som gjorts i byggnaderna. På några fotografier syns människor, som till synes står och iakttar fotografen, i något fall uppenbart poserade. Men deras namn finns sällan angivna på fotografierna.

Trots att hon hade en annan vetenskaplig skolning anslöt sig Olga Falk till hur den dåtida folklivsforskningen arbetade och resonerade. Sentida etnologer har ibland gjort sig lustiga över det dåtida sättet att beskriva variationer i den materiella kulturen och hur dessa förklaras. I de äldre beskrivningarna tycks hus och hägnader leva sitt eget liv. De växer och retirerar, som av egen kraft och inte på grund av människors förändrade villkor och preferenser. Kulturelement behandlades som objekt som var fristående från sina brukare.⁴¹ I en beskrivning av hägnader i Grankulla heter det: ”Den [hägnaden] användes t. ex. som plank i mellanrummet mellan två av gårdens hus, som icke växt samman.” --- ”Reskastan [en särskild öländsk hägnad] finner man numera endast i Böda sn dit den retirerat från ett fordom betydande utbredningsområde.”⁴² Den här

Det är sällan det är människor med på Olga Falks fotografier, men undantag finns, till exempel vid denna dokumentation av en gård i byn Torp i Böda socken. Här skrev hon "Torp är ett av n. Ölands vackraste exempel på en gruppby. En del gårdar ha flyttat ut ur den ursprungliga agglomerationen, t. ex. den del av byn som ligger norr om Byxelkroks fiskeläge ganska nära Kalmar Sund och kallas Lunden. Byn är intressant även därför att gårdarna ha gamla namn, som även tilläggas ägarna, liksom i Dalarna". Stugan på bilden tillhör gården Il och är "en typisk nordöländsk stuga med frankisk köksplacering och två våningar. Stugan är knuttimrad men brädklädd, ligger på nr 2:s jord, varför ägarinnan kallas Il-Kristin."

typen av påståenden hänger ihop med fokuseringen på utbredningsområden och gränser som vetenskapliga problem. Det centrala var inte hur människor brukat enskilda objekt, utan på deras rumsliga fördelning, som ju var det som skapade förutsättningar för nya forskningsfrågor.

I samlingen märks också den obemärkta

Samlingen var ett helt centralt begrepp både hos Folklivsarkivet och andra institutioner som sysslade med att dokumentera en försvinnande allmogekultur. Resultaten av fältarbetena blev just samlingar, som överlämnades till institutionen. Där ordnades materialet efter andra principer än de som styrte undersökningen i fält. Hos de institutioner som hanterar samlingarna brukar

topografiska och ämnesmässiga variabler styra hur materialet har organiserats, men också praktiska som formatet. Olga Falks material ligger därför tillsammans med fotografier och beskrivningar som har upprättats av andra, sorterade socken- och häradsvis.⁴³ Det framstår som en logisk följd av fokuseringen på den territoriella utbredningen. Att till exempel följa en enskild fältarbetares verksamhet är betydligt svårare.

Våren 1935 skickade Olga Falk en ansökan om anslag till Hyltén-Cavalliusstiftelsen. Hennes avsikt var då att undersöka de tre "näringsgeografiska byggetyper" som hon menade sig kunna identifiera på Öland. Det fanns enligt henne stora skillnader mellan norra och södra Öland i "bebyggelsegeografiskt avseende" och nu ville hon utröna huruvida denna skillnad berodde på företeelser i de senaste föregående decenniernas utveckling och i vilken mån det fanns rötter bakåt i tiden. Hon ville särskilt undersöka "den nordöländska spridda bebyggelsens problem". Som källor tänkte hon sig främst använda arkivmaterial. Stiftelsen beviljade henne 300 kr, vilket var en tredjedel av den summa hon önskat, och detta verkar vara den sista kontakten hon hade med Folklivsarkivet.

⁴⁴ I november 1935 skrev Albert Nilsson, då amanuens vid Folklivsarkivet, till henne och kommenterade inriktningen på hennes undersökningar; han hade visserligen inte deltagit i det sammanträde då beslut om anslag hade tagits, men han ville nu att hon skulle redovisa resultat av fältundersökningar hellre än av arkivforskningar.⁴⁵ Där slutar korrespondensen mellan Olga Falk och Folklivsarkivet / Hyltén-Cavalliusstiftelsen. Uppenbarligen hade hon och arkivet nu alltför skilda kunskapsmål för att fortsatt samarbete skulle vara möjligt. Medan Folklivsarkivet fortsatte att efterfråga dokumentationer av egendomligheter, som runda hörn på lador, ville Olga Falk gå djupare in på orsakerna till varför vissa egendomligheter fanns.

Att studera en verkligt obemärkt persons verksamhet kan vara svårt eftersom källmaterialet sviktar. Efter Olga Falk finns hennes eget dokumentationsmaterial över öländsk bebyggelse, ett fåtal brev ställda till Folklivsarkivet och några få brev i den andra riktningen, samt hennes ansökningar om stipendier. Det faktum att hon fick en artikel publicerad gör att hon ändå är sökbar som person och trots allt inte framstår som verkligt obemärkt.

Olga Falk var en av många obemärkta forskare, vars avtryck som person i vetenskapssamhället är mycket litet. För många av de män som deltog i dokumentationen av det försvinnande allmogesamhället blev fältarbetet en inkörsporten till yrkesverksamhet inom universitetet, museer eller arkiv, men så kom det inte att bli för Olga Falk, och det var kanske inte heller något som

hon hade tänkt sig. Trots en svag ämnesmässig och institutionell tillhörighet och sannolikt bristande instruktioner, var hon med och bidrog till kunskapsproduktionen om ”det gamla bondesamhället”. Hon styrdes liksom alla andra fältarbetare av starka förförståelser om vikten av att notera egendomligheter och sökande efter gränser, vilket ledde till att vetenskapliga problem kunde definieras. Som fältarbetande kvinna var hon ett undantag i en verksamhet som dominerades av män. Även om hennes geografiska kunskapsmål var annorlunda än många andra fältarbetares, är det material som hon lämnat efter sig upprättat enligt den gängse mallen. Köksplacering, halmtakskonstruktioner och förekomsten av runda hörn förenar gör henne till en del av det dåtida forskarsamhället.

Noter

- 1 Beskrivning av bebyggelse i Kläppinge, Bredsättra socken och Runstens härad, Öland, upprättad av Olga Falk 1930. LUF G 789.
- 2 Denna institution, som startade 1913 som Folkminnesarkivet benämns sedan 1946 Folkklivsarkivet och för enkelhetens skull kommer denna benämning att användas genomgående i artikeln.
- 3 SOU 1924:26. Kommittén lämnade 1924 ”Betänkande med förslag till ett systematiskt utforskande av den svenska allmogekulturen”
- 4 Artikeln är en utveckling av en fotnot i min avhandling ”Expeditioner i det förflutna” (Gustavsson 2014). Om insamlingen av folkminnen som pågick samtidigt – se Fredrik Skott ”Folkets minnen” från 2010 och Agneta Lilja ”Föreställningen om den ideala uppteckningen från 1996”
- 5 Se t ex boken ”Svenska etnologer och folklorister” från 2010, i redaktion av Fredrik Skott och Mats Hellspång.
- 6 Nilsson 1997:24
- 7 Jensen (tidigare Gillberg) 2001:40f
- 8 Olga Falks ansökan om medel till Hyltén-Cavalliusstiftelsen i april 1935. LUF A 259.
- 9 Bringéus 2006.
- 10 Lunds universitets katalog 1929. Enligt universitetets kataloger var Olga Falk inskriven som student från och med hösten 1921 till och med vårterminen 1930. Uppgiften om hennes lärartjänst finns i en meritförteckning som följde med hennes ansökan om stipendium 1931. Universitetsarkivet, handlingar från Etnologiska institutionen med Folkklivsarkivet, vol Ö 3:1
- 11 Olga Falk nämner denna licentiatavhandling och dess titel i en ansökan om medel till Hyltén-Cavalliusstiftelsen i april 1935, LUF A 259. Licentiatavhandlingen har dock inte kunnat återfinnas.
- 12 Sigurd Erixon (1888–1968) ägnade hela sitt yrkesliv – och även åren efter sin pen-

- sion – åt svensk byggnadskultur och svensk etnologi, där han blev ett internationellt aktat namn. Se t ex Arnstberg 1989 och 2010.
- 13 Gustavsson 2014:60. Louise Hagberg dokumenterade bland annat bebyggelse i Hälleviks fiskeläge i Blekinge 1917, men hon var främst verksam som folklorist. Gerda Cederbloms verksamhet på Nordiska museet rörde framförallt dräkt- och textilhistoria, ett område ansågs särskilt väl lämpat för kvinnor (Lundström 2005, Skarin Frykman 2010, Klein 2013)
  - 14 Lundström 2005:18, Klein 2013:137f
  - 15 Gustavsson 2014:60
  - 16 Universitetsarkivet, handlingar från Etnologiska institutionen med Folklivsarkivet, Vol A1:1. Av korrespondens med Elin Jeppson (vol E1 A:1) framgår att hon sysslade med folkminnesuppteckningar i Blekinge.
  - 17 Universitetsarkivet, handlingar från Etnologiska institutionen med Folklivsarkivet, Vol A1:1
  - 18 Universitetsarkivet, handlingar från Etnologiska institutionen med Folklivsarkivet, Vol B1 A:2, i ett kuvert med påskriften ”Ansökningar om lotterimedel under åren 1923–1936”.
  - 19 Universitetsarkivet, handlingar från Etnologiska institutionen med Folklivsarkivet, vol Ö3:1
  - 20 Beskrivning av hus i Nedre Vannborga by, Köpinge socken, Slättbo härad, upprättad av Olga Falk 1930. LUF G 798
  - 21 Gustavsson 2014
  - 22 Olga Falk till Albert Nilsson 1931-06-19. Universitetsarkivet, handlingar från Etnologiska institutionen med Folklivsarkivet E1 A:1
  - 23 Gustavsson 2014:24
  - 24 Falk 1933:43f
  - 25 LUF A 259
  - 26 LUF G 795
  - 27 LUF G 8869, manus av Olga Falk med titeln ”Byggnadskulturen på Sydvästslätten”
  - 28 Fleck 1997:52
  - 29 Lundström 2005:17ff
  - 30 Gustavsson 2014:18
  - 31 Fleck 1997:48
  - 32 Universitetsarkivet, handlingar från Etnologiska institutionen med Folklivsarkivet, vol Ö3:1
  - 33 LUF A 259:1
  - 34 Till exempel i en beskrivning av Grankullavik i Böda socken, LUF G88
  - 35 Falk 1933:47
  - 36 Ansökan daterad 1931-05-23, Universitetsarkivet, handlingar från Etnologiska institutionen med Folklivsarkivet, vol Ö3:1
  - 37 Beskrivning av bebyggelse i Störlinge by, Gärdslösa socken, Runstens härad. LUF G 791
  - 38 Beskrivning av Sörby i Gärdslösa socken, Runstens härad. LUF G791

- 39 Falk 1933:12f
40 Ansökan 1935-04-17, LUF A 259
41 Lundgren 1990:78.
42 LUF G 800
43 För Ölands del har en mycket stor del av materialet därifrån i Folklivsarkivet samlats in av en enda person, Lage Nilsson, som var verksam i åtskilliga decennier.
44 LUF A 259, ansökan till Hyltén Cavalliusstiftelsen 1935-04-17. Hyltén-Cavalliusstiftelsen protokoll 1935-06-11, vol A1:1
45 Brev från Albert Nilsson 1935-11-12, Universitetsarkivet, handlingar från Etnologiska institutionen med Folklivsarkivet vol B1 A:4. Albert Nilsson ändrade senare sitt namn till Albert Eskeröd.

Referenser

Otryckta källor

Folklivsarkivet vid Lunds universitet (LUF)

Gårdsarkivet (G): Dokumentationsmaterial från Öland.

Avskriftsarkivet (A): Redogörelse för bebyggelsestudier på Öland 1930–1935 av Olga Falk.

Universitetsarkivet

Etnologiska institutionen med folklivsarkivet:

Vol A1:1, Hyltén-Cavalliusstiftelsens protokoll 1921–1944

Vol B 1A:2, B1A:4, Skrivelser, allmän serie, skrivelser ang anslag

Vol E 1A:1, Inkomna skrivelser från myndigheter och enskilda

Vol Ö 3:1, Stipendier och fonder. Stipendier under Hyltén Cavalliusstiftelsen.

Tryckta källor

Lunds universitets katalog 1929. Lund: Akademiska föreningen.

Litteratur

Arnstberg, Karl-Olov (1989). *Utforskaren. Studier i Sigurd Erixons etnologi.* Stockholm: Carlssons förlag.

Arnstberg, Karl-Olov (2010). Sigurd Erixon. I: Hellspong, Mats & Skott, Fredrik (red.) *Svenska etnologer och folklorister.* Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur.

Bringéus, Nils Arvid (2006). *Carl Wilhelm von Sydow som folklorist.* Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur

Falk, Olga (1933). *Geografiska och etnografiska studier över Ölands lantbebyggelse.* Svensk geografisk årsbok 1933. Lund: Sydsvenska geografiska sällskapet

Fleck, Ludwik (1935/1997). *Uppkomsten och utvecklingen av ett vetenskapligt faktum.*

- Inledning till läran om tankestil och tankekollektiv.* Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Jensen, Åsa (2001). *En plats i historien. Nils Niklassons liv och arbete.* Institutionen för arkeologi, Göteborgs Univ., Diss. Göteborg 2001.
- Gustavson, Karin (2014). *Expeditioner i det förflutna. Etnologiska fältarbeten och försvinnande allmogekultur under 1900-talets början.* Diss. Lund. Lunds universitet 2014.
- Hellspong, Mats och Skott, Fredrik(red.) (2010). *Svenska etnologer och folklorister.* Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur.
- Klein, Barbro (2013). Women and the formation of Swedish folklife research. *Journal of American Folklore*, vol. 127, no. 500.
- Lilja, Agneta (1996). *Föreställningen om den ideala uppteckningen. En studie av idé och praktik vid traditionssamlade arkiv – ett exempel från Uppsala 1914–1945.* Uppsala: Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala B:22.
- Lundgren, Britta (1990). Etnologi och kvinnoforskning. *Rig* 3/1990
- Lundström, Catarina (2005). *Fruars makt och omakt. Kön, klass och kulturarv 1900–1940.* Diss. Umeå: Umeå universitet, 2005
- Nilsson, Göran B. (1997). *Biografi som spjutspetsforskning.* I: Ronny Ambjörnsson, Per Ringby och Sune Åkerman (red.). Att skriva människan. S. 19–29.
- Skarin Frykman, Birgitta (2010). Louise Hagberg (1868–1944). *Svenska etnologer och folklorister.* S. [51]–59.

Annika J Lindskog

Dorothy Richardson – en modernistisk pionjär

Under sina sista år levde Dorothy Richardson (1873–1957) på ett ålderdomshem i London. Hon vantrivdes enormt och längtade bort, men hon klarade inte längre av att ta hand om sig själv och verkade ofta djupt förvirrad. Personalen ansåg att hon hade vanföreställningar; ”Hon tror att hon är författare”, lär någon ha sagt till en besökande vän, som förvånat svarade: ”Men hon är ju författare!” (Fromm, 1977, s. 394).¹

Antagligen sitter du nu och försöker minnas om du någonsin har hört talas om Dorothy Richardson. Är hon en författare? Borde du känna till henne? Svaret till båda dessa frågor är ja, och i den här texten kommer jag att förklara varför du inte bara borde veta vem Richardson är utan varför du också borde läsa hennes texter.

Eller, rättare sagt, text. För Richardsons bidrag till litteraturhistorien är en enda lång roman i tretton delar, som sträcker sig över mer än 2000 sidor: *Pilgrimage*.² Kanske förklarar längden på detta verk varför så få har läst henne. Att ta sig an hela *Pilgrimage* fordrar ett visst engagemang, och förvisso en hel del tid. Det kräver också ett särskilt fokus, för Richardsons prosa är inte precis något man läser innan man släcker lampan på kvällen. *Pilgrimage* är en komplicerad och krävande text som till stor del utspelar sig i huvudpersonen Miriams medvetande, något som jag kommer att diskutera i denna essä.

Spännande och krävande

Det är också gestaltandet av Miriams medvetande som har gjort Richardson till en modernistisk pionjär. Jag menar inte att påstå att hon ”uppfann” den modernistiska romanen – det anser jag inte att någon enskild författare gjorde. Richardsons prosa utgjorde dock på många vis någonting helt nytt i den engelska litteraturen. Hon skildrade inte bara världen så som den upplevs från

Miriam's perspektiv utan faktiska medvetandeprocesser. Det gjorde hon innan andra mer namnkunniga modernistiska författare kom till skott. *Pointed Roofs*, det första romankapitlet av *Pilgrimage*, publicerades 1915, alltså strax innan Joyces *A Portrait of the Artist as a Young Man* (1916) och rätt långt innan Woolfs experimentella romaner (*Jacob's Room* kom först 1922).

Författare som går till litteraturhistorien för att de var först med något eller representerar ett paradigmskifte är förvisso inte alltid så givande att läsa. Deras texter må vara intressanta i teorin, men i praktiken kan de vara rätt tråkiga. Detta är dock inte fallet med Dorothy Richardson, vars intensiva och levande prosa ofta frammanar sådana starka bilder medan man läser att det känns som att man kan uppleva dem med sina sinnen. Men hon kräver som sagt mycket av sina läsare – hon refererade själv till skönlitteratur som en form av ”kreativt samarbete” mellan författare och läsare (Richardson, 1930, ss. 12–13). Läsaren är alltså en medskapare till *Pilgrimage* – och måste arbeta hårt för att texten ska komma till sin rätt. Att hon förväntar sig sådant arbete från sin läsare i över 2000 sidor kanske förklarar något om varför Richardson till viss del fallit i glömska.

*

Dorothy Richardson föddes i Abingdon nära Oxford 1873. Hon var dotter till en aspirerande gentleman med stora ekonomiska problem; Charles Richardson ärvde en framgångsrik affärsverksamhet men slösade ingen tid på att avveckla den så fort han kunde. Han hade många fixa idéer om hur en fin familj skulle ordna sitt liv men hade svårt att leva upp till sina egna deviser – åtminstone ekonomiskt. Mot slutet av 1880-talet drabbades familjen av svåra ekonomiska problem, och 1893 försattes Charles Richardson i konkurs. Två år senare tog Dorothy's mor livet av sig under en semester med dottern, ett trauma som präglade en stor del av den unga Dorothy's liv.

Ett pund i veckan

Redan som tonåring hade Richardson insett att hon skulle komma att behöva ansvara för sin egen försörjning. När problemen började dyka upp i det Richardsonska hushållet tog hon först sin tillflykt till en skola i Hannover, där hon fick möjlighet att lära sig tyska och franska samtidigt som hon undervisade några av de andra eleverna i engelska. Tillbaka i England arbetade hon först som lärare på en flickskola och sedan som guvernant. Men Dorothy vantrivdes

som lärare, och efter traumat med moderns självmord beslöt hon sig för att lämna yrket för gott. Istället flyttade hon till London där hon fått jobb som tandläkarsekreterare. Woolf skriver i *A Room of One's Own* (1929) att en kvinna behöver ett eget rum och £500 om året för att kunna skriva. Richardson höll sig dock flytande på ett pund i veckan; hon bodde i ett vindsrum i ett pensionat i Bloomsbury. Richardson bodde i många år i Bloomsbury, men hon var aldrig del av Bloomsbury-gruppen – eller egentligen av något litterärt koteri alls. I många år hade hon dock en nära vänskap med författaren H. G. Wells som så småningom utmynnade i en halvhjärtad affär och, eventuellt, ett missfall.

Richardson må inte ha associerat sig med Londons litterära avantgarde, men hon tog del i mycket av vad den brittiska huvudstaden hade att erbjuda runt sekelskiftet. Hon besökte socialistiska Fabianernas möten; hon hörde metafysikern John McTaggart tala och såg Henry Irving på scen; hon träffade ryska revolutionärer och umgicks med suffragetter; under en lång period deltog hon regelbundet i kväkarnas tysta gudstjänster. Hon rökte och lärde sig cykla. Hon hade (troligtvis) kärleksaffärer med både män och kvinnor. Och hon började skriva.

Miriam och Dorothy

Det hon skrev var till mycket stor del historien om sitt eget liv, trots att huvudpersonen heter Miriam Henderson – liksom kväkarna och den viktiga influensen Ralph Waldo Emerson (1803–1882) var Richardson djupt övertygad om att det enda perspektiv hon kunde återge trovärdigt var sitt eget. Som läsare kan det ibland vara svårt att hålla Miriam och Dorothy åtskilda i huvudet, och det är ibland allt för lätt att fylla i luckor och vaga skildringar med biografisk information. Moderns självmord är en sådan lucka; det här är en händelse som (antagligen) skildras i *Honeycomb*, den tredje romandelen, men som är så fragmentarisk och vagt beskriven att det är oklart vad som egentligen sker. Samtidigt bidrar luddigheten till att skildringen känns trovärdig; det här är helt klart en traumatisk och överväldigande händelse i Miriams liv, och det känns realistiskt att den gestaltas så kaotiskt.

Att Richardson skrev en helt ny typ av roman stod klart redan från början. När de första volymerna av *Pilgrimage* kom förbryllade de många läsare. Flera tidiga recensenter förstod sig inte alls på Richardsons extrema realism och många kritiserade romankapitlens brist på struktur och handling. ”Det finns ingen ’handling’ så som det ordet vanligtvis förstås, men det finns en

stor mängd gestaltande av ett dunkelt och dimmigt slag” skriver till exempel en recensent (Pendennis, 1915, s. 6). Kritikern och redaktören John Middleton Murry – Katherine Mansfields man – beskriver något dubbeltydigt *Pointed Roofs* som ”signifikant främst för bristen på signifikans” (1915, s. 6). Många hade också svårt att förstå sig på Richardsons huvudperson. En av de mer kritiska läsarna beskriver rentav boken som en ”dissektion” av ett ”fördärvat sinne”: ”Den blottlägger hur en sjuklig fantasi fungerar” (Anon., 1915, ss. vi, viii).

Skiftningar i person och tempus

Det som kan sägas är speciellt för Richardsons prosa är textens skiftningar i berättarröst – från tredje person till första, och sedan tillbaka igen – samt i tempus, från imperfekt till presens. Skiftningarna till en jag-berättare är vanligast förekommande. När texten skiftar till presens så är det i princip alltid i passager där Miriam själv kommer till tals, så som i denna scen från *Pointed Roofs*, där hon reflekterar över sin relation till skolans ägarinna:

Pretending to be occupied with those about her, she sat examining the look Fräulein had given her... she hates me. ... Perhaps she did from the first.... She did from the first.... I shall have to go. and suddenly, lately, she has grown worse.. (Richardson, 1979a, s. 131)

Medan hon låtsades vara upptagen med dem runt henne så satt hon och funderade över blicken Fräulein gett henne. hon hatar mig... Kanske från första början.... Hon gjorde det från första början.... Jag kommer att behöva åka härifrån... och plötsligt, på sistone, har hon blivit värre...

Utan att markera skiftningen tycks Miriams tankar plötsligt komma in i texten, mitt i en mening.

Den överraskande jag-rösten i sådana här passager ska alltså inte förstås som att Miriam själv plötsligt blir berättare. Istället kan perspektivet i texten beskrivas som en kamera som håller sig på olika avstånd till romanens huvudperson. När texten berättas i tredje person imperfekt så är kameran en bit bort och beskriver Miriam utifrån. När rösten skiftar till *jag* så har kameran flyttat in i Miriams medvetande; nu ser vi världen helt genom hennes ögon, som hon upplever den. Textens ”jag” kommer alltså ur hennes medvetandeprocess. När tempus

dessutom skiftar till presens tycks all distans mellan textens jag och medvetande ha försvunnit. Det här är Richardsons mest extrema form av realism: texten blir till en direkt representation av Miriams medvetande.

Skiljetecknens magi

Ett annat stildrag som utmärker Richardsons prosa och som är tydligt i det citerade stycket ovan är hennes säregna kommatering. Genom hela *Pilgrimage* använder sig Richardson av olika skiljetecken för att representera Miriams medvetande: ellipser, kommateecken, semikolon och tankestreck. Framför allt gäller det tankeprocesser vilka kan sägas röra sig bortom det ord förmår beskriva.

Viktigast är de flitigt förekommande ellipserna (...), vilka till hög grad har kommit att känneteckna Richardsons prosa. I *Pilgrimage* finns ellipser med både tre och fyra punkter; de med fyra punkter kan oftast förstås som trepunktsellipser följda av en punkt – meningen tar slut, helt enkelt. Det är inte alltid så enkelt, dock. I de första utgåvorna av *The Tunnel* och *Interim* – svitens fjärde och femte delar, båda utgivna 1919 – förekommer nämligen inte bara ellipser med tre och fyra punkter, utan även med fem och sex punkter. De här två romankapitlen utgör de formmässigt mest experimentella i *Pilgrimage*. Stundtals är det svårt att avgöra vad som är dialog och vad som är Miriams tankar i dessa texter; allt blandas i långa flödande stycken fullpeprade med ellipser. Det är ibland svårläst men samtidigt ett väldigt intressant textexperiment. Det är oklart varför Richardson valde att skriva om dessa två romandelar, men när den första samlingsvolymen av *Pilgrimage* kom ut 1938 ser *The Tunnel* och *Interim* helt annorlunda ut; nu är det tydligt vad som är dialog och vad som är tanke, och de längsta ellipserna har försvunnit.

Att Richardsons ellipser bär mening i texten blir särskilt tydligt när de förekommer i så olika längd som de gör i de första versionerna av *The Tunnel* och *Interim*. I början av den senare romandelen, till exempel, tycks en viss sexpunktsellips tyda på att något händer inuti Miriam medan hon funderar över en viss Miss Philps hälsa:

Mrs. Philps' face had grown dark and old. Miriam glanced restively at her meaning..... Large terrible illnesses, the doctor coming, trouble amongst families, someone sitting paralyzed; poverty, everything being different. (Richardson, 1919, s. 22)

Mrs. Philps ansikte hade blivit mörkt och gammalt. Miriam kastade rastlöst ett öga på vad det kunde betyda.. Stora hemska sjukdomar, doktorn som kommer, problem bland familjer, någon som sitter paralyserad; fattigdom, allting annorlunda.

Ellipsen mitt i passagen tyder på att den representerar vad det än är Miriam utläser i Mrs Philps ansikte. Meningen efter avslöjar att detta något har att göra med sjukdom och svåra tider. Det kan tyckas som om Miriam sitter och spekulerar, men antagligen syftar hennes tankar på något annat än Mrs Philps framtid, nämligen Miriams minnen av sin mors självmord och hennes egen familjs olycka och fattigdom. Ellipsen representerar alltså hur dessa mörka minnen rör sig under ytan i Miriams medvetande. Prickarna visar på något som saknas i texten, men de utgör också något i sig självt: de visualiserar Miriams sinnestillstånd i form av en symbol eller bild. Ellipserna i Richardsons text är alltså del av en romanestetik som inte bara söker gestalta verkligheten med ord, utan även inkorporerar det icke-verbala som en del av det litterära verket.

Medvetandets hav

Hur vi tänker och hur våra tankeprocesser bäst representeras i ord var förstas en fråga som engagerade många modernistiska författare. Den modernistiska romanen beskrivs ofta med begreppet ”medvetandeström” (stream of consciousness), vilket syftar på en typ av text som gestaltar just tankeprocesser. Medvetandet framställs här som en ström i ständig rörelse framåt, där tankar och associationer blandas med sinnesintryck; det vanligaste exemplet på en sådan text är sista kapitlet i James Joyces *Ulysses* (1922), där Molly Blooms tankar rör sig än hit och än dit i cirka femtio sidor. När begreppet användes för första gången om en skönlitterär text så var det dock om Richardsons *Pilgrimage* i en essä av författaren och filosofen May Sinclair (1918). Sinclair lånade begreppet från psykologen William James – Henry James bror – som i *Principles of Psychology* (1890) beskriver medvetandet på just detta vis, som något ”flytande” snarare än något ”hopfogat” (2012, s. 239). Sinclair nämner inte James, men kopplingen är tydlig i hur hon beskriver *Pilgrimage*:

It is just life going on and on. It is Miriam Henderson's stream of consciousness going on and on. And in neither is there any grossly discernible beginning or middle or end. (1918, s. 57)

Det är bara livet som fortsätter och fortsätter. Det är Miriam Hendersons medvetandeström som fortsätter och fortsätter. Och inte i någondera finns det någon urskiljbar början eller mittpunkt eller slut.

Varken livet eller medvetandet har några egentliga hållpunkter, det bara fortsätter. Det här tycks vara en ganska träffande beskrivning av Richardsons realistiska prosa, där Miriams tankar hela tiden rör sig från en punkt till nästa, och texten med den.

Eller – är det en träffande beskrivning? Richardson själv avskydde Sinclairs skildring av *Pilgrimage*, något hon inte stack under stol med:

What do I think of the term 'Stream of Consciousness,' as applied, in England, to the work of several modern novelists? Just this: that amongst the company of useful labels devised to meet the exigencies of literary criticism it stands alone, isolated by its perfect imbecility. (Kunitz och Haycraft, 1942, s. 1169)

Vad anser jag om termen 'medvetandeström' så som det applicerats, i England, till flera samtida romanförfattares verk? Bara detta: bland de användbara etiketter som tillkommit för att möta den litterära kritikens behov så står det allena, isolerat av sin fullkomliga idioti.

I Richardsons mening var medvetandet inte en ström utan snarare något stillastående – hon föreslog själv ett djupt hav eller en fontän som mer passande liknelser. Kritikern Shirley Rose har föreslagit att vi bör tänka på Richardsons gestaltande av medvetandet i spatiala termer (1969, s. 369). Om medvetandet är ett hav så finns det ett utrymme att röra sig i; vi kanske främst håller oss högt upp nära ytan, med där finns ett djup att utforska.

Miriam hänvisar ofta till medvetandet som ett utrymme att utforska. Stunder av inre kontemplation gestaltas som en resa:

I [...] eagerly face the strange journey down and down to the centre of being.
(Richardson, 1979d, s. 609)

Jag [...] står otåligt inför den märkliga resan ner och ner till varats centrum.

Att kontempera eller meditera är för Miriam verktyg att utforska sitt inre djup; hennes medvetande omfattar både allt hon upplevt och allt hon är, och framstår som något som är omöjligt att på en och samma gång omfatta i sin helhet.

Det konstanta och oföränderliga medvetandet

Pilgrimage framställer alltså jaget på ett i grunden essentialistiskt vis; vi har alla en oföränderlig kärna som utgör grunden i våra liv och i vårt medvetande. Orsaken till att Richardson så starkt invände mot termen ”medvetandeström” är alltså att den står i skarp kontrast med hennes egna idéer om ”varat” (”being”). Om medvetandet är en ström så antyder det att vi står i ständig förändring och att vi i nästa ögonblick är någonting helt annat än vi är i detta nu. Richardson menade istället att vårt medvetande är konstant och oföränderligt. Att ”resa” djupt ner i jaget innebär för Miriam ofta också att få insikter och kunskap om människans vara och existensen. Mot slutet av romansviten får sådana ”resor” klart religiösa undertoner i *Pilgrimage*.

Richardson menade också att vi kan återuppleva det förflutna genom att ”resa” i våra medvetanden. Det rör sig inte bara om att minnas det som varit – utan att kontempera något så intensivt att den förgångna stunden upplevs på nytt. Tiden upphävs; hela livet går plötsligt att nudda med fingerspetsarna. Gång på gång beskrivs det förflutna på detta sätt i *Pilgrimage*, såsom i denna passage från *Revolving Lights*, den sjunde delen i romansviten:

Going back into the room she found that her movement about it had all its old quality; she was once more in that zone of her being where all the past was with her unobstructed; not recalled, but present, so that she could move into any part and be there as before. (Richardson, 1979c, s. 322)

När hon åter gick in i rummet fann hon att hennes rörelser i det hade alla sina tidigare egenskaper; hon var återigen i den del av varat där det förflutna var med henne ohejdat; inte erinrat, men närvarande, så att hon kunde röra sig in i vilken del som helst och vara där liksom förut.

I sådana här ögonblick tycks Miriam uppleva tiden spatialt, som en enda plats, där det förflutna är närvarande och där jaget upplevs som en helhet, vilken inkluderar kopplingar till den omgivande världen och förbindelser med andra människor samt även tidigare versioner av jaget självt. Längst in i jaget finns hela livet tillgängligt att utforska och att återuppleva.

I romansvitens sista del – *March Moonlight* – börjar Miriam själv skriva. Arbetandet med skrivandet tycks starkt kopplat till ”resor” i medvetandet:

While I write, everything vanishes but what I contemplate. The whole of what is called ”the past” is with me, seen anew, vividly. (Richardson, 1979d, s. 657)

Medan jag skriver försvinner allt förutom det jag kontemplerar. Allt det som kallas ’det förflutna’ finns hos mig, betraktat ånyo, levande.

Att döma av dessa rader, är det sitt eget liv Miriam skriver om. Flera kriti-

ker har sett en cirkelrörelse i detta slut; precis som Prousts *På spaning efter den tid som flytt* – en annan roman *fleuve* från samma period – så slutar *Pilgrimage* där det börjar, med att Miriam börjar skriva sin egen roman, om sitt eget liv. Som Kristin Bluemel har påpekat så finns det dock väldigt lite i Richardsons text som faktiskt stöder en sådan läsning (1997, s. 130). Att det är en roman Miriam börjar skriva tycks högst osäkert. Möjligtvis menade Richardson att *Pilgrimage* skulle sträcka sig fram till 1913 – det år hon själv började skriva *Pointed Roofs* – men om så var fallet nådde hon inte fram.³

Pilgrimage har egentligen inget riktigt slut. De sista volymerna publicerades med många års mellanrum. Den allra sista – *March Moonlight* – publicerades inte förrän tio år efter Richardsons död. Antagligen utgör denna sista volym ett ofullbordat utkast. Både stilmässigt och innehållsmässigt skiljer sig också denna sista del markant från de tidigare volymerna; det är en fragmentarisk berättelse med ett oväntat abrupt slut. Efter 2000 sidor om Miriam Henderson hade man kanske förväntat sig något större, mer definitivt. Troligtvis var heller inte detta det slut Richardson hade tänkt sig heller; omständigheter gjorde att hon helt enkelt inte kunde fortsätta *Pilgrimage*. Å andra sidan är det plötsliga slutet på romansviten helt i linje med Richardson realistiska estetik. Livets berättelser slutar inte – de erbjuder aldrig samma strukturer som litteraturen. På samma sätt skildras Miriams liv i volym efter volym, till synes utan någon övergripande plan; nya berättelser vävs in i gamla och ebbar så småningom ut. Kanske skulle romanen om hennes liv fortsatt i 2000 sidor till om det inte varit för hennes skapares sjukdom och död. Hur många sidor fyller ett helt liv?

Att läsa *Pilgrimage* är att uppleva världen genom Miriam Hendersons ögon. Det är stundtals plågsamt och ibland lite långtråkigt; inte för inte anklagas Richardson då och då för navelskåderi. Det vore egentligen konstigt annars – hennes kompromisslösa realism kräver ett sådant fokus på en enda människas verklighet att resultatet ibland känns klaustrofobiskt.

Jag har väl inte skrämt bort dig? *Pilgrimage* må kräva sin läsare, men det är också en roman som ger lön för mödan. Vi är många som har upptäckt det; Richardson har just nu något av en renässans. De kritiska studierna blir allt fler och sedan 2007 finns ett Dorothy Richardson-sällskap som regelbundet ordnar konferenser och årligen ger ut en tidskrift. Oxford University Press håller i skrivande stund på att förbereda vetenskapliga utgåvor av samtliga delar i *Pilgrimage* samt av Richardsons brev. Sakta men säkert skrivs Dorothy Richardson åter in i litteraturhistorien. Vem vet – rätt som det är blir hon väl översatt till svenska.

Referenser

- Anonym recensent, 1915. An Original Book. *Saturday Review Literary Supplement*, 16 okt. ss. vi- viii.
- Blumel, K., 1997. *Experimenting on the Borders of Modernism: Dorothy Richardson's Pilgrimage*. Athens: University of Georgia Press.
- Fromm, G., 1977. *Dorothy Richardson: A Biography*. Urbana: University of Illinois Press.
- James, W., 1890. *The Principles of Psychology*, volym 1. Omtryck 2012, New York: Dover Books.
- Kunitz, S. J., och Haycraft, H. red., 1942. *Twentieth-Century Authors: A Biographical Dictionary of Modern Literature*. New York, The H. W. Wilson Company.
- Murry, J. M., 1915. A Feminine Novel. *Daily News and Leader*, 22 sept. s. 6.
- Pendennis, 1915. New Novels. *Pall Mall Gazette*, 28 sept. s. 6.
- Richardson, D., 1930. *John Austen and the Inseparables*. London: William Jackson.
- Richardson, D., 1979a. *Pilgrimage*, volym 1. London: Virago.
- Richardson, D., 1979b. *Pilgrimage*, volym 2. London: Virago.
- Richardson, D., 1979c. *Pilgrimage*, volym 3. London: Virago.
- Richardson, D., 1979d. *Pilgrimage*, volym 4. London: Virago.
- Richardson, D., 1919. *Interim*. London: Duckworth.
- Rose, S., 1969. The Unmoving Center: Consciousness in Dorothy Richardson's *Pilgrimage*. *Contemporary Literature*, 10, ss. 366–82.
- Sinclair, M., 1918. The Novels of Dorothy Richardson. *The Little Review*, 5, ss. 3–11. Omtryckt i Scott, B. K. och Broe, M. L. red, 1990. *The Gender of Modernism: A Critical Anthology*. Bloomington: Indiana University Press, ss. 442–48.

Noter

- 1 Samtliga översättningar i denna text är mina egna.
- 2 De tretton delarna i romansviten finns tillgängliga i fyra pocketvolymerna från det brittiska förlaget Virago: *Pilgrimage* vol. 1–4 (1979a-d).
- 3 Detta är vad Richardsons biograf Gloria Fromm föreslår (1977, s. 370).

Antonio Lima-de-Faria*

Order is present at every level. But is not total

It may sound as a truism but it may be necessary to recall that science is not made by instruments, or by well equipped laboratories, but by the unique personalities that use them. As a consequence their intellect, their emotional experiences and their physical ability, cannot be separated from their achievements being they minor or profound.

To write about one's work is both difficult and painful. Besides, it obviously represents a view limited by a personal frame. It is difficult, because one tends to glorify his own accomplishments. It is painful, because one is reminded of the intense physical and intellectual effort that one was obliged to invest.

All of us are born as crystals, in the sense that we have from birth a defined set of properties decided by our genetic construction and the initial environment in which we were allowed to develop. These properties and environment moulded in a rigid way our behaviour and thinking. But some are born more crystallized than others.

We can move like golden fishes in an aquarium. We have the liberty to swim within the aquarium in most directions and to investigate and even change its inner surroundings, but we cannot get out of the aquarium. Our rigid frame of thought puts sharp limits to our thinking. Surprisingly the same is already the case with the chromosome. It can move actively within the cell, reaching the spindle poles, or may swim back in another direction, but it cannot get out of the cell. A chromosome is a prisoner of the cell which it commands. Viruses have the ability to leave the cell when they assume a crystal form but

* In an e-mail letter dated 11 March 2015 Professor Dave Lambert and his collaborator Chris Chetland, of the Department of Genetics, University of Auckland, New Zealand, have requested a written account summarizing my scientific work to be published in connection with a review of my book: "Molecular Origins of Brain and Body Geometry", Springer, Switzerland, 2014.

they are obliged to return to it to reproduce. Even the chromosomes of viruses are prisoners of the cell.

This limited way of functioning and thinking has many examples in science as well as in art both being creative sources of human endeavour.

Strong personalities enriched science with their novel vision, but they were different from each other, and had many times opposite views on the same subject. Albert Einstein, in the tradition of ordered thinking dominated by the "Gestalt Concept" of integrated patterns, could not accept the disordered view of the quantum theory. For his colleague and friend Niels Bohr, who was raised in the Anglo-Saxon tradition of randomness, the world was seen instead as an accidental process. Both were locked in their own view of the universe and for each one, the same set of well established experiments and data, were interpreted in opposite ways. Both lived inside the same "aquarium" but saw quite different landscapes.

In art there are several similar cases. Vincent van Gogh and Paul Gauguin were also friends and outstanding painters. But the first painted olive trees green whereas the second painted them red. As Gauguin told van Gogh he did not care -- he saw them red. The same with Einstein -- "God did not play dice".

This uncompromising view appears very early in development. Blaise Pascal discovered geometry by himself at the age of 12 and reinvented the 12 propositions of the book of Euclid. Wolfgang Amadeus Mozart produced his first minuet at the age of five, his first symphony just before his ninth birthday and his first opera at twelve.

It can not be helped but we are all prisoners of a faceted mind that from the onset obliges us to think along certain lines and within a frame from which we refuse to depart.

I discovered late in life, to my astonishment, that my scientific work can be summarized as a permanent search for order at every level of life's organization.

Since this is a personal narrative, I may be excused to search for the early source of this directive.

At the age of 8 my summer holidays were in the green mountains of North of Portugal, where large blocks of granite punctuate the landscape. Crystals of quartz, feldspar, mica and wolframite could be collected during the walks on the surroundings without great effort. These crystals became an immediate fascination and by the age of 12 I had a large collection. Soon it was the symmetry of flowers that attracted my attention and by 16 I started working with chromosomes and carried out my own experiments in chemistry and animal

behaviour. I had no scientific guidance at that time, all of it was a childish search in the dark. It was only when I entered university that the scientific method became evident, but experimentation was limited by the many difficulties imposed on science during the years of political repression that preceded, and continued during World War II, as well as beyond.

What also surprises me today, is that as I started working with chromosomes, I at once demanded to study them from the evolutionary point of view. I had used also my summer holidays in the mountains to read attentively most subjects in biology, including the works of Lamarck, Darwin and other evolutionists. But I felt utterly stupid. Nothing made sense to me. All the evidence that had been gathered so far seemed limited and incomplete. Question marks invaded the mind. Evolution had become a preoccupation. The order patent in the crystals was not obvious at the living organism level. Something basic became utterly different as the cell arrived in evolution or was there a hidden relationship?

It was this sense of frustration that led me to enter the Swedish Embassy in Lisbon in January 1946, to ask for a grant to work at the Institute of Genetics at Lund University in Sweden where I knew that Arne Müntzing had, for the first time, recreated a new species existing in nature by means of crossings. This was a vindication of evolution at the plant level.

As I finished my Licenciante in Biology in Portugal I was invited to become assistant of Botany at both Coimbra and Lisbon Universities but I chose Lisbon.

When in the same year I arrived at Lund, Müntzing was not any more much interested in species evolution, his attention was concentrated on the study of accessory chromosomes in rye and rye breeding. But his institute allowed me to work with chromosomes under exceptional scientific conditions. One knew exactly what scientific work was carried out all over the world and one could publish the next day one's results in a prestigious international journal. Besides a collection of over 3,000 reprints, exchanged by Müntzing with colleagues from Japan to the USA, allowed to know what had been published of significance in cytology and genetics.

A dark cloud suddenly emerged in the horizon. As before, in a single day, my earlier professors at the University in Lisbon, were dismissed by the government in one of the many attempts to suppress science. From Sweden I demanded my resignation. Suddenly I was on the street without a cent in my pocket. The result was a trauma that remains to this day. You not only lose your family and your friends, but above all you lose your language and your cultural coordinates. You remain a foreigner for the rest of your life. But there is nothing particular

about it. Thousands of European migrants suffered much harder fates than me, some being obliged to wash dishes for the rest of their life.

No alternative was in sight. I had to move forward like an arrow. You cannot build on nostalgies.

Chromosomes were seen, in the 1940s and 1950s, as rods moving mechanically in the cell. Some researchers had shown that they consisted of nucleic acids and proteins but that was considered an information that meant little. The gene had to consist of protein since it was a complex structure, nucleic acids were too simple molecules. It was the number and shape of chromosomes that mattered, as well as their distribution in the progeny. The concepts of genetic information and gene organization were to appear much later.

The search for the fine structure of accessory chromosomes, found in a few cultivated plants was at that time a pressing problem, since their origin was unknown. But to obtain preparations with chromosomes at the stage that in which they exhibited their most distinct structure was considered impossible. During the early stages of cell division the large chromosomes built an entangled knot that cytologists could not unravel.

There was no alternative. I had to do what was considered impossible otherwise I would finish selling hot dogs or cleaning in hospitals as others did. After 3 months I developed a new technique that allowed to obtain all rye chromosomes one by one, well separated, and exhibiting their distinct structural pattern.

Unexpectedly two new phenomena emerged. The centromere -- the region that usually divides the chromosome into two well defined segments called arms, was considered a gap without any structure or chemical composition. With the new technique the centromere could be seen to have a well defined chromomere pattern which remains to this day the structure reproduced in many textbooks and encyclopedias.

The second finding was a gradient in chromomere size that started on both sides of the centromere of every rye chromosome and that extended to the chromosome ends in a regular way. Besides, the tapering of the chromomeres was dependent on the distance centromere -- telomere. When this distance decreased, the chromomere size decreased more rapidly adjusting to the smaller distance.

This gradient was then searched in other species and it was equally clear in *Agapanthus umbellatus*. It showed the same properties indicating that a field of size determination was at work. The situation was comparable to that found in dividing animal eggs, in which embryologists had recognized a gradient of

molecular distribution. This egg gradient also changed with distance building a field of molecular action.

Order in the chromosome became even more evident when the distribution of the chromomere gradients could be depicted as a logarithmic spiral showing the geometric basis of this phenomenon in rye and *Agapanthus*.

But who cared! Most cytologists despised order. They had a strong argument that could not be easily dismissed. The giant chromosomes of the salivary glands of the fly *Drosophila*, which were used to map genes along the chromosome, did not display a gradient or any obvious order of gene sequence. They were a necklace of light and dark bands, all having a similar shape and magnitude. Gradients and fields were aberrant conditions to be rejected and as a consequence not to be mentioned in the literature.

A particular type of chromosome structure had intrigued cytologists for years. It was called heterochromatin due to its strong staining ability.

During the 1950s it became established that DNA replication occurred in the resting nucleus, but no one knew if there was any difference between chromosomes, or chromosome segments. The radioisotope P^{32} had been used for this purpose but the beta particles moved too far, the resolution was several microns, not allowing to distinguish between chromosomes.

One had been waiting for a radioisotope, that could mark thymidine (one of the chemical components of DNA) with a resolution of 1 to 2 microns. Suddenly thymidine labelled with tritium became available in 1957. The door was open to high resolution of DNA replication.

On January 1958 the Swedish Liner Stockholm arrived in New York. A snow storm obliged the ship to wait until morning to enter the harbour. At 5 o'clock in the morning we were standing on the deck waiting for the sun to rise over Manhattan. The city silhouette looked like a large sphinx with its paws on the water.

With a grant from the Rockefeller Foundation I was arriving in the USA for a year's work at the Department of Botany, University of Illinois.

At once, I learned during a visit to Columbia University in New York, how to apply stripping film in autoradiography, to use tritiated thymidine. In Illinois, I started studying maize chromosomes and could show in photographs a chromomere structure at the centromere of maize chromosomes that had not been described before by McClintock or other cytologists who had worked with maize for decades. This result was published on the front page of the Journal of Heredity. But my main interest lay on the use of tritium.

If an experiment is to give a clear cut answer one has to choose an equally clear cut situation in which no doubt arises. Heterochromatin appeared as a large distinct block in some grasshopper species. But there were no grasshoppers available at any Department in Illinois.

Jack Schultz attended the Cold Spring Harbor Symposium in June of 1958, in which I also participated. Schultz was the Head of the Biology Division of the Institute for Cancer Research in Philadelphia. When I described to him the experiment I had in mind he invited me to move to his institute and grasshoppers were available in Philadelphia.

The year before H. Taylor had used tritiated thymidine in plants to study DNA replication. The tritiated thymidine was taken up by the roots in diluted form.

The grasshopper *Melanopus* has a large X chromosome which builds a distinct block of heterochromatin. I injected the thymidine in diluted form. The result was negative no labelling appeared in chromosomes. I then decided to inject the whole undiluted bottle right into the abdomen. The insects were anesthetized with dry ice (solid CO₂) to avoid rapid movements of the legs that would expel the injected radioisotope. The result was startling. The heterochromatic X chromosome was found to replicate its DNA at a different time and later than the other chromosomes of the complement. The work was published in *Science* and in the *Journal of Biophysical and Biochemical Cytology*. This result turned out to be a general rule of DNA synthesis in plants, insects, mammals and humans. The Rockefeller University, which published the *Journal of Biophysical and Biochemical Cytology* informed me, when the Journal celebrated its 50th anniversary, that my work had been included in their collection of "Notable Papers".

During 1964 I returned to the USA as visiting professor at the Department of Anatomy at Duke University and the years 1967 and 1968 were spent as Molecular Biology visiting professor at the Department of Epigenetics, University of Edinburgh, UK.

By 1969 a personal chair in Molecular Cytogenetics was created for me proposed by Arne Tiselius (Nobel Laureate in Chemistry), and Swedish as well as foreign colleagues. At the same time I was appointed chairman of the building complex at Lund that included my own Institute at Tornavägen 13 (that I just organized), the Quaternary Geology Institute and the C₁₄ Dating Laboratory.

This was a most difficult period (that lasted for 19 years) because of the oil crisis and the "cold war". Serious economic problems arose that led to the drastic reorganization of Swedish education and research.

But the creation of a new institute, fully equipped with the most advan-

ced instruments available, allowed to embark on the molecular study of gene amplification.

Subsequently restriction enzymes were used to elucidate DNA organization in the chromosomes of mammals, a work that was started when these enzymes were not yet available commercially and had to be prepared in our laboratory.

However, the search for order in the chromosome could not leave my mind. In a second phase the distribution of genes along chromosomes was investigated.

As molecular biology progressed the DNA-RNA hybridization allowed for the first time to localize the genes for 18S and 28S Ribosomal RNA in a well defined chromosome segment -- the nucleolus organizer region. Many colleagues had described the location of the nucleolus during their chromosome analysis in a large number of species. Using my reprint collection consisting of their works one could measure the length of the nucleolar chromosome and establish the exact site of the nucleolus. Suddenly there was a gene which could be located in over 506 species of plants and animals. No bias was involved in the drawings of the chromosomes since they had been made by other cytologists who had only in mind an accurate depiction of the chromosomes. The ribosomal RNA genes turned out: 1) to be located, closest to the telomeres, 2) to be located mainly in the short arm (shortest centromere-telomere distance), 3) when the arms were distributed according to their increasing length the location of the RNA genes was so precise that their distribution could be expressed by a simple equation.

Again, no one was interested in order. As a colleague pointed out -- expressing his mechanical interpretation -- the nucleolus was located close to the ends, because as it was so heavy, it could be carried more easily by the chromosome during its movements.

The fact that ribosomal RNA genes had the same type of location in plant and animal species reinforced the evidence pointing to the genetic similarity between plants and animals. Their cells contained also similar mitochondria and their chromosomes behaved similarly during division. This evidence led to the assumption that they were fundamentally alike.

At that time it was considered to be impossible to fuse plant cells with animal cells. The experiment was not even contemplated. Both plant and animal cells have a limiting membrane but plant cells have in addition a cell wall of cellulose that does not allow their fusion with other cell types.

Enzymes had been known to digest this cell wall but were difficult to obtain. Suddenly they became available commercially.

An experiment that was considered most difficult demanded simple components if it was going to succeed. For this reason carrot cells (cultivated for a long time in tissue culture) and HeLa human cells (a standard laboratory cell culture) were employed. I had been asked by UNESCO (the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) to be an adviser in the planning of the scientific work at the Biological Research Center, Hungarian Academy of Sciences, Szeged, Hungary. As I arrived there I proposed this experiment to be carried out since they had good collections of plant and animal cells cultivated in vitro. The fusion between plant and human cells occurred much more easily than expected. A similar experiment was carried out in the same year, in the USA, with the same result.

Subsequently I attempted the fusion between *Haplopappus* cells (a plant with only 2 chromosomes) which would allow to distinguish them from the 46 human chromosomes. Moreover, the cells were marked with radioisotopes. Human chromosomes were found to divide in plant cytoplasm and later human sperm could be seen to easily penetrate the plant cells of tobacco plants. These experiments were creating a revolution at the biological level even more profound than that which resulted when physicists developed the atom bomb. Now the ethical problems that arose would have unforeseen consequences. The gene transfer between humans and plants became a reality. The technique was soon used to obtain pharmaceutical products.

But all these events are today relegated to history. In science results get diluted by other results and only a few landmarks are mentioned. Science is built on a pyramid of cadavers. One only cites the latest works and no one needs to read the original works of Pasteur or Galileo although they would be of the utmost importance to learn how scientific thought is generated.

From where came genes and chromosomes and under what constraints were they created? Was there a molecular canalization that put them together, and obliged them to remain basically identical in plants and animals, despite a tremendous variation in evolution?

The evidence gathered, obliged me to start the "Molecular Evolution and Organization of the Chromosome" 1983, Elsevier, Amsterdam and New York, by stating, in the opening chapters of the book, that the gene and the chromosome were not as important as we tended to think and that their evolution was canalized by earlier atomic and molecular events.

Whereas some colleagues considered this book a classic others felt offended, since I dismissed the importance of selection in directing chromosome evolution.

You learn a lot from your enemies. There was no alternative but to answer them by treating the problem in depth.

The "Evolution without Selection. Form and Function by Autoevolution" Elsevier, Amsterdam, New York (1988) was the result. It was not a simple task. What we get with our mother's milk is difficult to erase. Darwinism was accepted by most colleagues as the obligatory explanation of evolution. They had a formidable argument which was not easy to bypass. If it is not selection, what is it? The alternative seemed to be only obscurantism.

From the beginning Elsevier did not want to publish this work but I obliged them to do so and in the end they thanked me for publishing it.

What was basically new in this work, was that biological evolution, did not arise from nowhere, but was the obligatory product of 3 preceding evolutions: (1) that of the elementary particles (ordered combination of quarks and leptons), (2) that of chemical elements (shown to be all derived from the ordered combination of hydrogen and concretized in the Periodic Table) and (3) that of the evolution of the minerals (a concept that no mineralogist had before dared to propose). Selection being a system of choice could not be the mechanism of evolution, this could only be physico-chemical.

The "One Hundred Years of Chromosome Research and What Remains to be Learned" Kluwer Academic Press, 2003, Dordrecht, London, led me to realize that the chromosome is a highly antithetical structure. The universe consists of matter and antimatter and the chromosome is built by the same atoms that are present everywhere. It is thus not surprising that the chromosome has the contradictory properties of being extremely rigid and at the same time extremely plastic. These opposing properties have confused cytologists for many years.

In this work the emphasis was not on the historic aspect but on what remains to be learned. The chromosome still remains a black box in what concerns the unaltered maintenance of its basic genes and the preservation of its structural organization throughout over a billion years.

Biomedical firms continue to concentrate on single genes connected with disease, but no gene is alone in the chromosome. The whole genome of an individual needs to be taken in consideration if genetic predictions are to become reliable.

As far as I know the hundreds of books that have been written on genetics do not mention that the chromosome does not obey gravity. It is usually stated, as a truism, that the "chromosomes move to the spindle poles". The most elementary phenomena tend to be taken for granted. But the chromosomes

actually bypass gravity moving in its direction or in the opposite one. The molecular mechanism involved is now known. The chromosome produces specific proteins that decide the direction that the dividing chromosomes are taking within the cell irrespective of gravity. It is this fundamental property that has allowed cell division to occur in different directions building embryos with a specific morphology. One division is in the direction of the compass, the following one is just at 90 degrees or may be oblique in relation to the previous one. "Who Cares for Gravity" is the title of one of the main chapters in "Praise of Chromosome "Folly". Confessions of an Untamed Molecular Structure". World Scientific, Singapore and London, 2008. The chromosome bypasses other phenomena following its own atomic order and its inherent canalization.

Albert Einstein was obliged to conclude that the concept of gravity had to be substituted by the notion of a curved space. Since gravity pervades all matter in the future gravity may be discarded from the vocabulary of physics and the liberty that the chromosome has created, in relation to the cellular space, may become better understood.

Zoologists have accumulated a vast knowledge of the structure, physiology and genetics of vertebrates, but they tended to see their regular and geometric traits as "fancy curiosities". But there are no "fancy curiosities" in nature. It is known at present, that every trait, simple or complex, is the product of a molecular cascade originating in a gene or genes. Concurrently the over 9,000 species of birds have now been depicted, with the utmost detail. This allows for the first time to establish how common is a given geometric pattern and if its reappearance is related to the species habitat or not. The bird geometry is startling due to the bright colours and well delimited shapes of its figures. These consist of concentric circles, parallel lines and other geometric figures painted on the bird's body with pigments of well known chemical composition. What is significant is that these pigments are guided to their exact locations, which are repeated generation after generation, by specific proteins. It is this extreme molecular order that allows a peacock, or any other species, to have the same circles and parallel lines, located at the same sites as their ancestors, otherwise no continuity of pattern could ensue. This evidence led to write the "Molecular Geometry of Body Pattern in Birds", Springer, 2012.

The question then arose. This novel molecular geometry did it extend to all vertebrates? It seemed that this was not the case since elephants are all brown, humans have no stripes and sardines are all silvery. However, tropical fishes have a geometry and colour palette that surpasses that of the avian body, and

among the mammals zebras and giraffes are covered by the most distinct geometric patterns. Besides, the genes of mammals are better known than those of birds. This meant that the molecular geometry could be better ascertained in the whole group of vertebrates. For instance, the geometry of zebras was found to be the result of three distinct genetic events that occur as well in transgenic mice.

It also came out of this work that the previously established geometry of the brain was directly connected with the geometry of the body. The brain changed the geometry of the body in seconds and the geometry of the body influenced the brain. Camaleons and flat fish know how to do it.

Thus it makes no difference at what level you investigate -- order is everywhere. But is order total? The answer is no. But, the alternative is not chaos, or randomness, as usually ascertained.

What actually interferes with order is movement. If there would be no movement the universe would not exist as it is -- it would not have evolved. Movement creates alternatives and as a consequence evolution. However, the choices that become available are not of all kinds. There is initially a canalization decided by the specific mass and energy of the elementary particles as well as by their symmetries.

Variation is possible due to an initial rigid organization otherwise structures would have collapsed. Both are obligatory components of evolution.

One example may illustrate this situation. DNA has replicated an astronomical number of times since the emergence of the cell, but it maintained the same four bases and no others. During replication DNA can incorporate other bases, called base analogs, but these were rejected by the initial atomic construction of the DNA molecule. However, this has not impeded DNA from base variation along its structure leading to novel organisms. Hence, order is at the bottom of the structural construction but is not total.

Johannes Lindvall

När Branting mötte Söderblom

Socialdemokraternas pragmatiska
religionspolitik under mellankrigstiden

I

I en uppmärksammas intervju i *Aftonbladet* den 5 april 2016 anklagade Sveriges gymnasie- och kunskapslyftsminister Aida Hadzialic intellektuella på vänsterkanten för att ägna sig åt en ”debatt om kultur och identitet” istället för att ”fokusera på det som är viktigt”, nämligen ”välfärd och ekonomi” och ”hur man bygger vidare på ett starkt samhälle”.¹

Aida Hadzialic må vara Sveriges yngsta statsråd, men hennes idéer är gamla. Hon beskriver en politisk strategi som har tjänat hennes parti väl. Det var just genom att undvika konflikter om ”kultur och identitet” som Socialdemokraterna växte sig så starka i Sverige under 1900-talet. Eftersom motsättningarna mellan de politiska partierna i första hand var ekonomiska – och inte, som i andra länder, religiösa, etniska, eller språkliga – kunde Socialdemokraterna etablera sig som ett brett parti för låg- och medelinkomsttagare.

Det var inte självklart att det skulle bli så. Under mellankrigstiden var Sverige ett religiöst splittrat land, där troende stod mot icke-troende och frikyrkofolk stod mot statskyrkoanhängare. Trots Socialdemokraternas antiklerikala ursprung undvek partiet att underblåsa dessa motsättningar. De föredrog, för att tala med Aida Hadzialic, att prioritera ”välfärd och ekonomi” – vilket av allt att döma bidrog till att deras röststöd ökade från mindre än 30 till mer än 45 procent av väljarkåren.

Min berättelse om detta avgörande skede i Sveriges 1900-talshistoria börjar en måndagskväll för snart etthundra år sedan.

II

En märklig händelse inträffade i Stockholm den 22 mars 1920: Sveriges ärkebiskop Nathan Söderblom avbröt sitt anförande vid det Allmänna kyrk-

liga mötet för att hälsa Sveriges statsminister välkommen. Det märkliga var att statsministern hette Hjalmar Branting. Branting hade trettio år tidigare dömts till fängelse för hädelse (han satt på Långholmen i tre och en halv månad sommaren och hösten 1889) och hans parti, Socialdemokraterna, ville avskaffa statskyrkan och överföra kyrkans egendomar i statens ägo. Flera tidningar rapporterade emellertid att Branting reste sig för att artigt besvara ärkebiskopens hälsning.²

Socialdemokraternas syn på kristendomen och kyrkan förändrades i grunden i början av 1900-talet. Under 1800-talet uppfattade Socialdemokraterna kyrkans lära som en del av den konservativa propagandan. De var anhängare av den marxistiska idén att religionen skulle försvinna när samhällsutvecklingen gick in i en mer avancerad, socialistisk fas. Redan i början av 1900-talet skedde emellertid en märkbar förskjutning, och under 1920-talet blev det allt tydligare att Socialdemokraterna inte skulle utgöra något hot mot kyrkan och kristendomen. År 1929 bildades till och med en rikstäckande organisation för kristna socialdemokrater, Sveriges Kristna Socialdemokraters Förbund (sedermera kallad Broderskapsrörelsen). Per Albin Hansson, Brantings efterträdare, anmärkte att vägen till socialdemokratins borde vara enkel för den kristne.³

Denna ideologiska omsvängning hade stora politiska konsekvenser. I den jämförande statsvetenskapliga forskningen framhålls ofta att Socialdemokraterna har vunnit på att de ekonomiska frågorna varit så dominerande i svensk politik. Eftersom arbetarklassen inte var uppdelad i olika väljargrupper till följd av regionala, språkliga eller religiösa konflikter kunde Socialdemokraterna mobilisera en stor andel av arbetarväljarna, för att sedan, i mitten av 1900-talet, vinna stöd också bland tjänstemännen.⁴ Omläggningen av partiets religions- och kyrkopolitik i början av 1900-talet var en förutsättning för denna ”inkluderande” strategi (och kan dessutom, som kyrkohistorikern Urban Claesson framhåller i sin avhandling om den socialdemokratiska politikern Harald Hallén, ses som ett tidigt exempel på hur strategin fungerade i praktiken).⁵

En konflikt om kristendomen och kyrkan skulle ha varit en ovälkommen distraktion för ett politiskt parti som fått vittring på regeringsmakten och som såg de ekonomiska konflikterna som primära. Det var kanske inte så märkligt, trots allt, att Hjalmar Branting dök upp på det Allmänna kyrkliga mötet i Stockholm den där måndagskvällen år 1920.

III

Vårt land betraktas ofta som homogent, men mellankrigstidens Sverige präglades av religiösa motsättningar. Genom 1860 och 1873 års Dissenterlagar hade det blivit möjligt att lämna statskyrkan för att inträda i ett annat av staten godkänt samfund och frikyrkorna växte sig allt större (deras samlade medlemsantal ökade från omkring 150000 till omkring 250000 personer bara under 1910-talet).⁶ Samtidigt utmanades såväl statskyrkan som frikyrkorna av icke-religiösa grupper inom arbetarrörelsen och i de kulturradikala kretsarna i städerna.

De religiösa motsättningarna var djupare i de katolska länderna – och i länder med betydande katolska minoriteter – eftersom den katolska kyrkans ultramontanism (idén att påven borde ha politiskt inflytande utanför Italien) innebar ett anspråk på världslig makt och en direkt utmaning mot nationalstaternas auktoritet. Men det fanns alltså religiösa konflikter också i vårt land.

Ändå har den religiösa dimensionen inte varit en viktig konfliktlinje i svensk politik. Ett sätt att förstå varför det blev så är att studera hur de politiska partierna agerade under mellankrigstiden, efter övergången till demokrati, när det gällde några av de problem som faktiskt ledde till en politisering av religionen i andra europeiska länder: kyrkans egendomar, de religiösa ceremonierna, kyrkornas sociala arbete och kristendomsundervisningen.⁷

IV

Punkt VI i Socialdemokraternas partiprogram från 1920 hade följande lydelse: ”Statskyrkan avskaffas. Av kyrkan disponerade egendomar stanna i samhällets ägo.” Ur kyrkans perspektiv var det andra kravet ett större hot än det första – inom unglyrkorörelsen, den dominerande kyrkopolitiska riktningen inom Svenska kyrkan under mellankrigstiden, sågs en skilsmässa mellan kyrkan och staten inte som någonting entydigt negativt, eftersom en folkkyrka som var fri från staten skulle ha lättare att bevara sin autonomi, men kyrkans egendomar, dess skogar och jordbruksmark, måste ovillkorligen bevaras.

Nathan Söderblom, ärkebiskopen, undvek helst att uttala sig i partipolitiska frågor, men vid det Allmänna kyrkliga mötet i Stockholm 1920 (just det möte han välkomnade Hjalmar Branting till) gjorde han ett undantag: han vände sig direkt mot den socialdemokratiska kyrkopolitikern Arthur Engberg, som drivit kravet på att kyrkans egendomar skulle överföras till statliga myndigheter. ”Det är för mig ytterst motbjudande”, sade Söderblom, ”att stå här offentligen

och bekämpa en särskild motionärs religionsfientliga politik, men det gäller ingenting mindre än själva inseglet på religionssamfundets relativa självstyrelse i detta land.”⁸

Frågan om kyrkans egendomar förblev en stridsfråga under hela 1920-talet och avgjordes först 1932. Alldeles före riksdagens sommaruppehåll detta år drev ecklesiastikministern och biskopen Sam Stadener igenom en lag som överlät förvaltningsansvaret för kyrkans egendomar på församlingarna. Reformen presenterades som en praktisk förvaltningsfråga men hade maktpolitiska motiv – Stadener var angelägen om att skydda kyrkans egendomar i händelse av en skilsmässa från staten, samtidigt som han ville stärka kyrkans autonomi i händelse av att en framtida socialdemokratisk regering skulle vilja öka den politiska kontrollen över kyrkan.⁹

I sin avhandling om Sam Stadeners kyrkopolitik visar statsvetaren Clarence Nilsson emellertid att Socialdemokraternas inställning hade förändrats redan innan 1932 års reform antogs. Socialdemokraternas invändningar mot den nya förvaltningsordningen var praktiska snarare än ideologiska och både i första och andra kammaren fanns socialdemokrater som röstade för Stadeners förslag. Till och med Arthur Engberg hade en försonlig ton och ville vid kyrkomötet inskräpa att hans parti inte hade några illasinnade avsikter när det gällde kyrkans framtid. När Sam Stadener avgick som ecklesiastikminister i samband med valet 1932 ersattes han av just Arthur Engberg, vilken ironiskt nog blev den som fick verkställa Stadeners reform.¹⁰

Till och med den radikale Arthur Engberg hade börjat se mer positivt på kyrkan och kristendomen. Hans parti gav i praktiken upp alla idéer om att överföra kyrkans egendomar till staten.

Arthur Engbergs förändrade attityder till kyrkan under 1930-talet är intressanta också ur ett annat perspektiv. Sedan 1919 hade Engberg haft uppfattningen att det åtminstone på kort sikt vore fel att avskaffa statskyrkan (vilket var partiets officiella linje). Hans program innebar istället ”statskyrkoidéns fullständiga fullverkligande”, med vilket han menade att statskyrkan borde göras till en statlig myndighet bland andra och sedan användas som ett redskap för att omdana det svenska samhället – en idé som uppfattades som utomordentligt hotfull från kyrkligt håll. Efter den nationalsocialistiska regeringens maktövertagande i Tyskland år 1933, då Adolf Hitlers regim snabbt tog kontroll över många av de tyska religiösa organisationerna, blev Engbergs uppfattning emellertid en annan – han såg det nu som nödvändigt att låta kyrkan och samfunden behålla sin autonomi.¹¹

V

I många länder ledde kyrkornas historiska monopol på ceremonier såsom bröllop och begravingar till politiska konflikter. I mellankrigstidens Sverige var det i första hand kyrkans monopol på att begrava sina medlemmar som väckte politiskt motstånd (borgerlig vigsel hade införts redan 1908). Eftersom endast de som inträdde i andra samfund kunde gå ur svenska kyrkan begravdes många icke-troende enligt kyrkans ordning – liksom många av de frikyrkliga, eftersom de ofta förblev medlemmar i statskyrkan.

Socialdemokraterna och de frisinnaade var eniga om att statskyrkans begravningsmonopol måste upphöra. Under 1910-talet och 1920-talet antog riksdagens andra kammare också flera förslag som gick ut på att öppna upp för begravingar i annan regi än kyrkans. Det var emellertid inte förrän 1926 som både första kammaren och kyrkomötet, på en socialdemokratisk regerings initiativ, gick med på en sådan förändring (kyrkomötet accepterade en kompromiss enligt vilken statskyrkans präster blev tvungna att tillåta borgerliga begravingar i kyrkorna om "särskilda omständigheter" förelåg). Den nya lagen trädde i kraft 1927.¹²

Precis som i frågan om religionsundervisningen, till vilken jag återkommer nedan, fanns det i begravningsfrågan en allians mellan Socialdemokraterna och de frisinnaade. Dessa partier hade olika idéer och skilda intressen men förenades i ett ifrågasättande av statskyrkans ställning.

Några djupare konflikter ledde begravningsfrågan emellertid inte till. I Rickard Sänders socialdemokratiska regering handlades ärendet av den pragmatiska justitieministern Torsten Nothin, en tidigare ämbetsman, och bland de frisinnaade fanns ingen önskan om att spä på några religiösa motsättningar – när kyrkomötet på hösten 1925 lade in sitt veto mot jordfästningsreformen underströk *Svenska Morgonbladet*, som stod frikyrkorörelsen nära, att det vore olyckligt om detta beslut "skulle bli signalen till en kulturkamp i vårt land", inte minst med hänsyn till den minoritet bland socialdemokraterna som vände sig mot kristendomen som sådan (och inte bara mot statskyrkans maktfullkomlighet).¹³

VI

Kyrkans och de religiösa samfundens roll när det gällde fattigvården och socialpolitiken var inte en kontroversiell fråga i Sverige under mellankrigstiden. Sedan kommunalreformen 1862, då de gamla socknarna ersatts av borgerliga och kyrkliga kommuner, hade fattigvården varit en fråga för de borgerliga kom-

munerna, inte de kyrkliga, och denna ordning ifrågasattes inte när den sociala frågan några decennier senare växte i betydelse.¹⁴

För Socialdemokraterna var det en självklarhet att kyrkan inte skulle ha med fattigvården och socialpolitiken att göra. På frågan vilka ekonomiska och sociala program kyrkorna borde ha svarade den socialdemokratiske riksdagsmannen och kyrkoherden Karl Sandegård i en tidningsartikel från 1925: ”Uppriktigt sagt – helst inga program alls!” Kyrkans uppgift var andlig, inte världslig.¹⁵

Denna uppfattning var emellertid vanligt förekommande också inom mer konservativa kyrkliga kretsar. I en artikel i konservativa *Nya Dagligt Allehanda* 1923 framhöll prästen Otto Centerwall, som under många år var föreståndare för Samariterhemmet i Uppsala, att även om det ”blåser en stark social vind genom tiden” så måste kyrkan ”prioritera arbetet med att predika evangelium”. Han konstaterade helt sonika följande: ”Vår kyrka har en gång haft vården om de fattiga och sjuka sig anförtrodd. Nu har staten övertagit denna vård.”¹⁶

I och med att kyrkans och de frireligiösa samfundens företrädare intog sådana ståndpunkter blev den framväxande välfärdsstaten inte föremål för religiöst motiverade politiska konflikter.

VII

Skolan, brännpunkten för många av de bittraste religiösa konflikterna på den europeiska kontinenten under 1800-talet och i början av 1900-talet, skilde sig från fattigvården såtillvida att skolan hänfördes till den kyrkliga kommunen, inte den borgerliga, genom 1862 års kommunalreform. Men redan i början av 1900-talet togs avgörande steg mot en sekularisering av skolväsendet (även om kopplingen mellan kyrkan och skolan inte upphörde helt förrän 1958, då de nya länskolnämnderna övertog domkapitlens tidigare funktioner).¹⁷

Under mellankrigstiden var det därför i första hand kristendomsundervisningen som blev föremål för politiska konflikter i Sverige. Liksom i frågan om kyrkans monopol på begravingar stod Socialdemokraterna och de frisinna här mot den politiska högern och mot kyrkan själv.

För vissa socialdemokrater innebar samarbetet med de frisinna – med deras starka stöd i frikyrkokretsarna – en kompromiss: de skulle helst ha velat avskaffa kristendomsundervisningen och ersätta den med helt konfessionslös, historiskt orienterad religionsundervisning. Innebörden av den plan som den socialdemokratiske ministern Värner Rydén lade fram när kristendomsundervisningen reformerades 1919 var istället att Martin Luthers lilla katekes slutade

användas i undervisningen och att undervisningens innehåll inte längre tog sin utgångspunkt i Svenska kyrkans lära, utan syftade till att mer allmänt öka förståelsen för kristendomen, särskilt dess etiska budskap.¹⁸

Även i denna kontroversiella fråga valde Socialdemokraterna alltså att försöka hitta kompromisslösningar snarare än att insistera på de mer radikala reformer som vissa grupper inom partiet önskade av ideologiska och principiella skäl. Mönstret går igen: Socialdemokraterna var ett parti som i möjligaste mån undvek att göra politik av de religiösa frågorna – eller, med modernt språkbruk, ”kultur och identitet”.

VIII

Jag tror sammanfattningsvis att det fanns två skäl till att religionen inte blev en viktig konfliktdimension i svensk politik. För det första innebar Socialdemokraternas sorgfälliga ansträngningar att undvika konflikter angående kyrkans och kristendomens ställning att inget annat parti hade incitament att ta strid om dessa frågor. För det andra hade många centrala samhällsfunktioner redan före det demokratiska genombrottet tagits över av andra offentliga myndigheter, vilket gjorde att många av de frågor om kyrkornas ställning som ledde till politiska konflikter i andra europeiska länder saknade relevans hos oss.

Vilka förutsättningar har vår tids socialdemokrater att använda sig av den strategi som var så framgångsrik under stora delar av 1900-talet – att undvika konflikter om ”kultur och identitet” för att istället koncentrera sig på ”ekonomi och välfärd”? En viktig skillnad mellan vår tid och mellankrigstiden är att religiösa organisationer och samfund under de senaste tjugofem åren har fått mer inflytande över den samhällsinstitution som genom den europeiska historien varit föremål för de allra bittraste konflikterna mellan kyrkan och staten: skolan. Enligt Skolinspektionens statistik fanns i april 2016 omkring sjuttio friskolor i Sverige som har rapporterat att de har ”konfessionell” inriktning.¹⁹ Det torde vara svårare att skilja mellan ”ekonomi och välfärd” å ena sidan och ”kultur och identitet” å andra sidan när de religiösa samfunden driver sina egna skolor, med tanke på att skolornas verksamhet har stor betydelse för både ekonomi, välfärd, kultur och identitet.

Noter

- 1 Pär Karlsson, "S-ministern: Obehaglig debatt inom vänstern", *Aftonbladet*, 5 april 2016.
- 2 *Afton-Tidningen* noterade roat att "när ärkebiskopen tog ordet för en hyllning åt socialistchefen, skulle man i templet kunnat höra en knappnål falla" (23 mars 1920). På socialdemokratiska *Arbetet*, där kristendomsmotståndaren Arthur Engberg var chefredaktör, höll man sig däremot för skrott: under rubriken "Mörkmännen i arbete" klandrades Socialdemokraternas ledning för att ha lånat sig till "komedin" på prästmötet (26 mars 1920). Se också Carl Arvid Hessler, *Statskyrkodebatten* (Stockholm: Almqvist & Wiksell 1964), s. 193 n. Angående Brantings fängelsestraff, se exempelvis Zeth Höglund, *Hjalmar Branting och hans livsgärning* (Stockholm: Tiden 1929), vol. 2, s. 223–229.
- 3 Angående Socialdemokraternas förändrade syn på kyrkan och kristendomen, se särskilt Herbert Tingsten, *Den svenska socialdemokratiens idéutveckling* (Stockholm: Tiden 1941), vol. 2, s. 283–315. Före år 1900 dominerade de ateistiska arbetarna bland det socialdemokratiska partiets medlemmar, men under 1900-talet blev sammansättningen en annan; se Berndt Gustafsson, *Socialdemokratien och kyrkan* (Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelses förlag 1953), s. 341–343). Angående Svenska Kristna Socialdemokraters Förbund, se Sven-Åke Rosenberg, *Kyrkan och arbetarrörelsen* (Lund: C. W. K. Gleerups förlag 1948), s. 260–271. En av Broderskapsrörelsens lokalorganisationer, den i Örebro, bildades redan 1924. Angående Per Albin Hanssons kommentar till den nya kristna socialdemokratiska föreningen, se "Kristendom och socialdemokrati" (*Upsala* 12 mars 1929).
- 4 Angående skälen till de socialdemokratiska partiernas starka ställning i länder som Sverige, se Seymour Martin Lipset och Stein Rokkan, *Party Systems and Voter Alignments* (1967), s. 115–117, och Peter Katzenstein, *Small States in World Markets* (Ithaca: Cornell University Press, 1985), s. 157–165. Angående Socialdemokraternas "löntagarstrategi, se Torsten Svensson, *Socialdemokratins dominans* (Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis 1994).
- 5 Se Urban Claesson, *Folkhemmets kyrka* (Uppsala: Avdelningen för kyrkohistoria 2004).
- 6 Sven Lundkvist, *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850–1920* (Stockholm: Sober Förlag 1977), s. 67–72. Torsten Bergsten framhåller i *Frikyrkor i samverkan* (Örebro: Libris 1995, s. 54) att frikyrkorörelsen, arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen år 1920 var ungefär lika stora.
- 7 Se Lipset och Rokkan, *Party Systems*, s. 15.
- 8 Nathan Söderblom, "Kyrkans frihetskrav. Yttrande vid Allmänna Kyrkliga Mötet 22 mars 1920", i *Samtal om kyrkan* (Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag 1920), s. 64; jfr s. 72–73.
- 9 Clarence Nilsson, *Sam Stadener som kyrkopolitiker* (Stockholm: Almqvist & Wiksell 1964). Se också Göran Gustafsson, "Church-State Separation Swedish-Style", *West European Politics* 26(1), 2003, s. 55.
- 10 Nilsson, *Sam Stadener*, 366–367

- 11 Nils Beltzén och Lars Beltzén, *Arthur Engberg* (Stockholm: Prisma 1973), s. 176–178. Se också Hessler, *Statskyrkodebatten*, s. 250, och Ruben Josefson, *Kyrka och stat* (Stockholm: Ehrlins 1956), s. 59. De tyska evangeliska ungdomsföreningarna inordnades i Hitler-Jugend i slutet av 1933.
- 12 Göran Gustafsson, "Borgerlig konfirmation och begravning", *Arbetsarkivet* 17(2–3), 1993. Se också Hessler, *Statskyrkodebatten*, s. 229–235.
- 13 "Kulturkamp" (*Svenska Morgonbladet* 7 november 1925).
- 14 Lars Bo Kaspersen och Johannes Lindvall, "Why No Religious Politics?", *Archives européennes de sociologie* 49(1), s. 119–143.
- 15 Se "Kyrkan och socialpolitiken", *Stockholms-Tidningen* 20 april 1925.
- 16 Otto Centerwall, "Vår kyrkas sociala uppgift", *Nya Dagligt Allehanda*, 6 oktober 1923. För ett liknande perspektiv på samma fråga, se Per Pehrsson, *Vår kyrkas sociala uppgifter* (Gävle: Svenska skolmaterielaktiebolaget 1917). Också inom frikyrkan såg man de egna sociala aktiviteterna som komplement till den offentliga fattigvården och socialpolitiken, inte som konkurrerande verksamheter; se Bergsten, *Frikyrkor i samverkan*, s. 28–29.
- 17 Lennart Tegborg, *Folkskolans sekularisering 1895–1909* (Stockholm: Föreningen för svensk undervisningshistoria 1969). Se också Anders Lindbom, *Medborgarskapet i välfärdsstaten* (Uppsala universitet: Statsvetenskapliga institutionen 1995), s. 55.
- 18 Se särskilt Karl-Göran Algotsson, *Från katekestvång till religionsfrihet* (Stockholm: Rabén & Sjögren 1975). Arvid Lindmans konservativa regering gjorde det 1929 återigen obligatoriskt att lära ut delar av katekesen, men de viktigaste inslagen i 1920 års reform ändrades inte. Angående mer radikala socialdemokraters syn, se Arthur Engberg, "Kristendomsundervisningen", *Social-Demokraten* 29 oktober 1925: "vi betrakta det genom 1919 års undervisningsplan införda lärobokslösa tillståndet som ett måhända oundvikligt men absolut otillfredsställande provisorium".
- 19 Jag är tacksam mot personalen vid Skolinspektionens avdelning för statistik för att de hjälpte mig att ta fram denna uppgift. Jag vill också rikta ett varmt tack till personalen vid Sigtunastiftelsens bibliotek och klipparkiv för den hjälp jag har fått under arbetet med denna uppsats.

Tobias Olsson

Sociala medier och deltagande användare

Begränsande reflektioner

På hösten 2005 åkte jag till en konferens i Chicago, den i ordningen sjätte *AoIR-konferensen*, *Association of Internet Researchers*. Den årligt återkommande konferensen var en relativt ny begivenhet. Den hade etablerats under det sena 1990-talets glada internetdagar, var mycket teknikintresserad och synnerligen mån om att vara i samklang med sin IT-samtid. Jag skulle till och med kunna drista mig till att kalla konferensen lite nervöst trendkänslig.

Egentligen var jag föräldraledig. Konferensen var ett planerat, kort avbrott i en vardag av barnmat och sångstunder på öppna förskolan. Jag såg fram emot den. Inte minst för att jag var tämligen övertygad om att min text, om politiskt aktiva unga och deras användning av nätet som resurs för aktivism, skulle renderas en hel del intresse. För ämnet var hett inom forskningen vid den här tiden, eller åtminstone var det så före det att jag började ägna mina dagar åt att styra barnvagnen längs lokala gång- och cykelvägar.

Och texten väckte intresse. Min session var välfylld och presentationen följdes av nyfikna frågor om projektet och om dess publikationer. Jag insåg att projektet och det empiriska materialet faktiskt hade en väntande publik där ute, som ville veta mer. Men när jag åkte hem från konferensen var det inte detta som upptog mina tankar. Jag hade istället en fråga ständigt malande i mitt bakhuvud: "Vad var egentligen det där 'web 2.0' som alla pratade om hela tiden?"

Ett medium för deltagande?

Redan under internets genombrott i samhället, vid mitten av 1990-talet, vilket också var när jag själv började intressera mig forskningsmässigt för det nya mediet, både skrevs och pratades det en hel del om deltagande. Nätets interaktiva form gjorde det till en särskilt gångbar projektyta för förhoppningar om en ny relation mellan medierna och deras användare. Vad man såg framför sig var

hur internet skulle kunna omforma de tidigare läsarna, lyssnarna och tittarna till i allt högre grad interagerande deltagare när det nya mediet väl hade nått ut till breda grupper av användare. Det skrevs om internetanvändaren som en deltagare i internetbaserade, virtuella gemenskaper (Rheingold, 1994; Jones, 1997), om surfaren som en aktör i politiska processer (Davis, 1998; Hill & Hughes, 1999) och om nätanvändaren som en aktör i internetbaserade offentligheter (Poster, 1995).

Förhoppningarna fanns inte bara inom forskningen. De var också livaktiga i den allmänna debatten vid den här tiden och lämnade bland annat avtryck i den demokratiutredning som regeringen tillkallade 1997. I utredningens slutbetänkande, "En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet" (SOU 2000:1), refererade man till den nya informationsteknikens (gärna kallad "IT") möjligheter att forma mer deltagande medborgare. I den regeringsproposition som följde på utredningen fortsatte man på spåret. Här konstaterades till exempel frankt att: "Utvecklingen av Internet öppnar nya möjligheter för insyn och dialog, direktdemokrati och medborgarkontroll. Informationstekniken öppnar helt nya vägar för medborgare eller grupper av medborgare att sluta sig samman" (Regeringens proposition 1999/2000: 18).

Vid millennieskiftet kom dock en idéförskjutning. Det sena 1990-talets internetförhoppningar började möta motstånd inom forskningen. Mer empiriskt orienterade studier på området, allt från statistiska analyser (Wilhelm, 2000) till studier av internetanvändningen i vardagslivet (Olsson, 2002), gav nämligen inte mycket stöd till idéerna om internet som en kungsväg till ett mer omfattande deltagande bland medborgarna. Samtidigt bidrog också börsens IT-krasch på våren 2000 (Elmbrant, 2005) till att underbygga en allmän känsla av att internet inte var ett riktigt så omvälvande medium som man hade tänkt sig. Under alla omständigheter växte det fram en uppfattning bland medievetare om att det var dags att börja hantera internet mer som andra medier. Uppmaningen var, att snarare än att förutsätta att interaktiviteten skapar deltagande, bör forskningen försöka ta reda på när och under vilka omständigheter den faktiskt gör det.

Det var också i de här trakterna jag var under min föräldraledighet. På väg till konferensen i Chicago förberedde jag mig för att presentera mina studier av hur en mycket specifik grupp av internetanvändare – unga, politiskt aktiva användare – använde sig av nätet som en resurs för aktivism. Poängen var att försöka belysa hur det kan gå till när internet, faktiskt (!), formas till den resurs för deltagande och det verktyg för involvering i offentligheten som man tidigare

förutspått att det skulle bli. Mitt perspektiv var att de unga, politiskt aktiva var intressanta undantag, en mycket specifik subgrupp som till viss del realiserade skrivbordskonstruktionen av deltagande medborgare.

Web 2.0, en återuppfunnen deltagare och sociala medier

Det var därför lite chockartat att vara på konferensen. För det syntes kanske inte i konferensprogrammet, eller ens i presentatörernas *abstracts*, men det märktes i korridorsnack och under frågestunder: Det hade hänt något nytt. Vad som skapade känslan var inte minst de återkommande hänvisningarna till "den nya webben", överanvändandet av begreppet "web 2.0" och allt prat om *participatory media*. Forskningsfältet var något nytt på spåren och jag förstod inte vad det var. Samtidigt kändes tankegångarna bekanta, för de handlade om användarna som deltagare. Igen. Icke desto mindre insåg jag att jag hade en läxa att göra: När jag kom hem skulle jag ta reda på vad det här egentligen var för något.

Begreppet web 2.0 började nå spridning redan på hösten 2004. Då hölls en konferens på temat, i San Fransisco, och en av konferensens organisatörer, Tim O'Reilly, reflekterade över vad han från sitt i första hand affärsmässiga perspektiv tyckte sig se att var på väg att förändras med internet. I den text som i efterhand försöker förklara innebörden i begreppet (O'Reilly, 2005) beskriver O'Reilly vad han uppfattar vara så nytt med webben att den förtjänar att betraktas som en uppdaterad version. O'Reillys perspektiv är i första hand tekniskt och han beskriver därför hur internet vid den här tidpunkten, i allt högre grad, antog formen av att bli en "teknisk plattform" snarare än en informationsbärare. O'Reilly stannar dock inte vid vad han uppfattar vara tekniska förändringar, utan reflekterar också över vad skiftet från 1.0 till 2.0 kan tänkas innebära i bredare, sociala och kulturella avseenden. Han talar om web 2.0 i termer av en "rikare användarupplevelse". Han trycker också särskilt på hur den nya webben skapar förutsättningar för odlandet av "kollektiv kunskap". Dessutom ser han framför sig en utveckling där nätet i högre utsträckning blir en sfär för "deltagande" snarare än "publicering".

Om vi hårdrar sammanhanget lite kan vi säga att vad Tim O'Reilly gjorde, var att han återuppfann idén om nätet som en sfär för deltagande i samband med sin lansering av begreppet web 2.0. Det gjorde han bara några få år efter det att de tidiga idéerna om hur internet ("web 1.0") skulle bidra till ett mer omfattande deltagande först kritiserats och sedan kalibrerats av forskningen på

fältet. Det visade sig dock ganska snart att det inte bara var O'Reilly som var intresserad av att återuppväcka idéerna, också andra debattörer tyckte sig se förnyad sådan potential i webben. Det gjorde Clay Shirky, en tidigare redaktör för tidskriften *Wired*, som hävdade att den nya webben skulle stärka vår förmåga att "dela, samarbeta [och] agera kollektivt" (Shirky, 2008: 20–21, min översättning). Den såg också Yochai Benkler (2006: 2) och konstaterade att den nya webben skulle ge nya möjligheter till "samverkan" (min översättning). En annan variant på samma tema presenterade Chris Anderson i sin bok *The Long Tail*. I web 2.0 såg han en demokratisering av "verktygen för produktion och distribution" (Anderson, 2009: 84, min översättning).

Med idén om web 2.0 återupplivades tanken på nätanvändaren som deltagare. Den fick också sin mest omtalade teoretiska förankring i MIT-professorn Henry Jenkins ofta citerade arbeten på området. För Henry Jenkins (2006; 2009) är nätet infrastrukturen för framväxandet av deltagarkulturer. Ett av deras främsta kännetecken är, att de tidigare åtskilda rollerna, som producent respektive användare, är omförhandlade. De traditionella rollerna stöps istället på ett sådant sätt att alla deltagare antar, vid olika tillfällen och i olika grader, rollerna som producent, konsument och recensent. I kölvattnet av denna diskussion etablerades också begrepp som *prosumer* (en sammansättning av *producer* och *consumer*) och *produser* (en liknande sammansättning av *producer* och *user*), vilka ytterligare underströk den förmenta uppluckringen av de etablerade rollerna (Bruns, 2008; Ritzer & Jørgensen, 2010).

Med idén om web 2.0 på plats, och med teorier om hur den nya webben skapar deltagande, var förståelsehorisonten för nya, framväxande webapplikationer i det närmaste given. Plattformar som *YouTube*, liksom sociala nätverkssajter som *Facebook* och *Twitter*, kom därför snabbt att ses som tidstypiska uttryck för den deltagande trenden och bidrog i hög grad till att inspirera den amerikanska tidskriften *Time* till att utse "You" till "person of the year" 2006.

Vad jag hörde under konferensen i Chicago 2005 var, har jag insett i efterhand, början till formerandet av idéerna om det som något år senare skulle komma att kallas "sociala medier". Det var också, i samma rörelse, ett omformande av bilden av användaren som deltagare, mer specifikt en upphöjning till en ny nivå. En central komponent i den nya deltagarkonstruktionen var att användaren inte längre bara är användare, utan istället också är en innehållsproducent. Det finns förstås skillnader mellan de olika applikationer som vi har vant oss vid att kalla sociala medier, men de bygger på en gemensam grundprincip: de är beroende av det innehåll som användarna själva bidrar med när de till exempel

kommunicerar med sina vänner (Facebook), skapar textmeddelanden (Twitter), eller laddar upp videoklipp (YouTube).

Till viss del inspirerad, men också lite provocerad av de här idéerna (det föreföll onekligen lite opportunistiskt att så snabbt återuppfinna den deltagande användaren, tyckte jag) började jag intressera mig för innebörden i begreppet sociala medier. För vad innebär det egentligen att användaren skapar innehåll? Och hur ser villkoren för deras deltagande ut? Några tentativa svar på de här frågorna kan hittas i två analyser, som hämtar exempel från två olika studier som genomförts under perioden 2010–2015. Den ena studien är en analys av deltagandet i en internetgemenskap för motionärer, *jogg.se*. Den andra analyserar närmare hur det faktum att användarna kan delta som innehållsproducenter har tagits emot av journalister och redaktörer, professioner som traditionellt dominerat de offentligheter i vilka användarna numera kan delta. De båda exemplen ger förstås ingen heltäckande analys av vad det innebär att vara web 2.0-användare. De skjuter däremot in sig på två centrala aspekter av det nya, mer deltagande mediesammanhaget.

Vara joggare eller vara vara?

De sociala mediernas utbredning har kommit att sammanfalla med ett pånyttfött intresse för löpning som motionsform (Appelblad, 2008). Det är till exempel inte ovanligt att facebookflöden rymmer uppdateringar om vänner och kollegors avklarade distanspass och genomförda motionslopp: ”Äntligen... milen under 50 minuter!” Ett annat, relaterat fenomen, som också har varit på frammarsch på senare år, är träningsbloggarna. I dem analyseras och kommenteras träningsinsikter, som rätt kaloriintag för och förbränningstal vid olika typer av löpning. Det mest typiska exemplet på hur de båda trenderna – de sociala mediernas utbredning och det återfunna intresset för löpning som motionsform – har kommit att konvergera, utgör dock de många olika nätgemenskaperna för löpning. Och *Jogg.se* är det mest framträdande svenska exemplet. *Jogg.se* etablerades 2006 av två löpningsentusiaster och har fram till och med idag utvecklats till en riksomfattande gemenskap bestående av drygt 45 000 löpare, i huvudsak motionärer. I ett globalt perspektiv är *jogg.se* naturligtvis ett mycket litet exempel, men det är därför också ett bra exempel för att i en lite mindre skala identifiera och analysera grundläggande principer för hur vårt deltagande i det vi kallar sociala medier fungerar (Olsson, 2013; Olsson, 2014).

Webbplatsen *jogg.se* rymmer olika typer av innehåll. En begränsad del av

innehållet är att betrakta som redaktionellt material, det vill säga material som är producerat av företaget bakom webbplatsen. Det består av några artiklar med träningstips och utrustningstest, men det handlar framförallt om att webbplatsen erbjuder träningsprogram för medlemmarna att följa, för olika distanser (för lopp mellan 10 och 42 km) och på olika nivåer (det finns program för både snabbare och långsammare löpare).

Den stora merparten av innehållet på webbplatsen, de delar som ger den dess mest tydliga värde, är dock användargenererat, det vill säga skapat av webbplatsens medlemmar själva. Det handlar för det första om att medlemmarna via webbplatsen ges möjlighet att ta del av andra medlemmars träningsdagböcker. Alla medlemmar får ett konto. Till kontot finns en träningsdagbok kopplad, där användarna kan registrera information om sin träning, manuellt eller genom att ladda upp data från sin mobiltelefon eller från en GPS-klocka. Den här informationen väljer också de allra flesta användarna att dela med sig av till övriga medlemmar, varför man som medlem får tillgång till en stor kunskapsbank av andra motionärs träning och löperfarenhet. Via den här typen av data kan man till exempel uttyda vilken typ av träning som bidrar till att skapa uthållighet och hur man ska gå tillväga för att bli snabbare. Träningsdagböcker, från tiotusentals löpare, utgör webbplatsens själ och hjärta.

Till det användargenererade innehållet hör också gemenskapens diskussionsforum, som i likhet med träningsdagböckerna upprätthålls av användarna själva. Forumet rymmer många olika typer av diskussioner. De allra flesta, för att inte säga alla diskussionstrådar, berör på olika sätt träning. Inte sällan inleds trådarna med att en användare ställer en fråga i vilken denne ber om råd eller hjälp ifråga om någon aspekt av relevans för löpträning eller tävling: "Ska jag ha vätskebalte när jag springer lopp?", "Hur blir jag av med mitt löparknä?" eller "Ger korta intervaller bra träningseffekt?" Forumet är ett hjälpsamt forum. På nära nog varje fråga följer snabbt initierade svar från andra medlemmar, som också gärna inleder mer omfattande diskussioner användarna emellan. Samtalstonen är så gott som alltid god, och eftersom diskussionstrådarna sparas fungerar de också som en veritabel kunskapsbank för användarna att förhålla sig och fortsätta lämna bidrag till. Forumet innehåller dock inte enbart kunskapande trådar. Det finns också en hel del gemenskapande, humoristiska diskussioner att läsa: "Fördelarna med öl som återhämtningsdryck" och "Bristen på skönhet i män med tights" är några exempel på livliga debattrådar. I sådana diskussioner har löpningen låg prioritet, men de bidrar till gruppkänsla bland och identitetskapande hos de involverade löparna.

Träningsdagböckerna och forumet utgör basen i det användargenererade innehållet, men webbplatsen rymmer också fler sådana inslag. Mest framträdande är kanske tävlingskalendern, där användarna tipsar varandra om både stora och små lopp. Webbplatsen har även ett antal framträdande bloggare. De presenteras på webbplatsen, under en egen rubrik, där också deras senaste inlägg syns. Men också bloggarna utgör en form av användargenererat innehåll och accentuerar snarast intrycket att varken webbplatsen eller löpargemenskapen som sådan hade existerat om det inte vore för de många användarnas frivilliga innehållsproduktion. Det är användarnas loggade träning, deras frågor och svar i diskussionsforumen, deras uppdateringar av tävlingskalendern och deras återkommande bloggande som bygger den webbplats och den gemenskap som *jogg.se* utgör – trots att delar av webbplatsens innehåll, liksom plattformen som sådan, tillhandahålls av företaget bakom densamma.

Förhållandet markerar en intressant princip, som oavsett webbplatsens relativa litenhet gäller *jogg.se* i samma utsträckning som större och mer omtalade former av ”sociala medier”: Det är användarna som genom sitt deltagande står för merparten av innehållet på webbplatsen, men det är företaget eller organisationen bakom som säljer det. Det säljer både innehållet som sådant och den uppmärksamhet som det skapar hos andra användare till de annonsörer som är villiga att betala för att nå synlighet bland webbplatsens användare, i detta fall motionslöpare (jfr Smythe, 1981; Fuchs, 2013).

Så här beskriver företaget själv webbplatsen inför intresserade annonsörer, vilket tydliggör diskrepansen mellan användarnas deltagandepraktiker och företagets bild av vad webbplatsen handlar om:

Allt åt alla i en trevlig gemenskap
 Artiklar, dagböcker, forum, poddar, sociala flöden etc.
 Samlar fler än **2 miljoner**, endorfinfyllda, svenska motionärer.
 Aktiva med god ekonomi med övervikt i storstadsområden.
 Snittåldern är tidig 30 och fördelas 48% kvinnor och 52% män.

På en annan del av webbplatsen skriver man:

Jogg är en social mötesplats och våra användare känner stor tillhörighet. De återkommer ofta och stannar länge på sidan. Relevanta kampanjer generar mycket stort intresse.

Snittålder är 36 år och könsfördelningen ligger på 49% kvinnor och 51% män. Den geografiska spridningen över hela landet är god med viss övervikt i storstadsområdena.

Kampanjer kan styras utefter bostadsort, kön, ålder eller andra önskemål [...]

Sammantagna tydliggör de båda citaten en viktig skillnad mellan de löpande användarnas bild av *jogg.se*, som en gemenskap att bidra till, och det faktum att både det innehåll som de producerar och den uppmärksamhet det genererar blir säljbart för organisationen bakom webbplatsen. På den mer deltagande webben omvandlas användarnas deltagande, och uppmärksamhet, med lätthet till någon annans handelsvara och inkomst.

Där och då, på konferensen i Chicago 2005, var det här förhållandet i det närmaste helt misskänt. I diskussionerna om web 2.0 som en webb för deltagande var varugörandet av användarnas aktiviteter och uppmärksamhet en icke-fråga. Istället såg man framför sig en webb där producenter och användare skulle kunna samverka på mer jämbördiga villkor. Inom både forskningen om och den allmänna debatten kring det som senare har kommit att kallas sociala medier har tendensen att förbise denna asymmetri varit fortsatt stark.

Att provocera en profession

Det är dock svårt att påstå något annat än att web 2.0, eller den mer deltagande webben, har burit med sig en lång rad nya möjligheter att skapa aktiva och innehållsproducerande användare. Det är den mer interaktiva webben som har gjort att vi har kunnat bekanta oss med en genre som bloggen. På samma sätt har den möjliggjort etablerandet av plattformar, som *Facebook*, *Instagram* och *Twitter*, för vilka själva idén är att det är användarna som skapar innehållet genom sitt deltagande. Och det här är bara några av de mest spridda företeelserna. Bakom dem finns, som vi har sett exempel på, en hel rad applikationer som bygger på principen om deltagande användare.

Sammanhanget kan givetvis betraktas på flera olika sätt. Det är dock svårt att förbise att den här utvecklingen har skapat nya möjligheter för användarna att delta aktivt i olika typer offentligheter, eller semioffentligheter. Det är inte överdrivet tekniskt komplicerat att i sin vardagliga internetanvändning kommentera världens stora och små skeenden på en blogg, delge omvärlden

betraktelser via ett twitterkonto, eller uppdatera densamma om aktuella förhållanden på Facebook.

Den här ”sociala” medievärlden ses ibland som lite ytlig, eller till och med trivial, och bara en snabb vardagsbetraktelse kan bekräfta att det nog ligger en del i de här påståendena; en ganska stor andel av det som sägs och görs ska kanske inte i första hand ses som inpass till ett offentligt samtal om tillvarons gemensamma angelägenheter. Detta förändrar dock inte det fundamentala faktumet, att vi som vardagliga användare har fått tillgång till möjligheter att interagera i och uppträda på mediala scener. För bara ett drygt tiotal år sedan var sådana utrymmen exklusiva, ämnade för professionella innehållsproducenter, som journalister och redaktörer.

Ett intressant spår i forskningen kring användarnas nya möjligheter att delta i offentligheten har följt de traditionella medierna. Inte minst har det intresserat sig för hur medieorganisationer, som tv-kanaler, radiostationer och tidningar, och deras anställda, bemöter och tillägnar sig de nya mediala omständigheterna (Lee-Wright m.fl., 2012; Siapera & Spyridou, 2012). Hur ser redaktörer och journalister på att användarna – de tidigare ”tittarna”, ”lyssnarna” och ”läsarna” – har fått tillgång till möjligheter att interagera i och uppträda på mediala scener? Och hur arbetar de professionella producenterna med att skapa sådana möjligheter för användarna?

Studierna på området har gett ambivalenta svar. För å ena sidan har de flera gånger visat hur de professionella (journalister och redaktörer) *i princip* ser positivt på användarnas möjligheter att delta. De ser demokratiska värden i deltagandet i offentligheten och de tycker sig dessutom inte sällan finna ett läsvarde i det innehåll som användarna bidrar med. Å andra sidan värderas innehållet, *i praktiken*, lågt. Professionens företrädare är inte sena med att lyfta fram de många negativa egenskaperna i det innehåll som användarna producerar. De här mönstren har varit tydliga i svenska studier (Olsson & Viscovi, 2013; Viscovi & Gustafsson, 2013). I intervjuer med journalister och redaktörer lyfter de gärna fram det principiellt intressanta i användarnas deltagande, att det låter fler röster höras, att det finns ett läsarintresse för detta och att det också finns utvecklingspotential på området. Inte minst som materialet ju till skillnad från annat innehåll faktiskt är gratis.

Samtidigt är man också snabb med att skapa professionell distans till det innehåll som användarna genererar. De professionella konstruerar vad som närmast kan betraktas som binära oppositioner (Ehn & Löfgren, 1982) i skapandet av bilden av de deltagande användarna (”amatörerna”) och sig själva (”de

professionella”). De ser sig själva som företrädare för allmänintresset medan de deltagande användarna talar av egenintresse. Journalisterna och redaktörerna ser sig som närmast självklart objektiva, medan användarnas bidrag präglas av en lika självklar subjektivitet. De professionella anser sig också stå för det publicistiskt etiska medan användarnas bidrag å sin sida är hopplöst oetiska.

Mönstret att tillskriva det användargenererade innehållet lågt värde och att ställa det i motsats till det professionellt producerade materialet är återkommande. Det syns inte bara i intervjuer med professionsföreträdare, utan märks också i enkätstudier av användarna (Olsson & Viscovi, 2013).

Tabell 1: Åsikter om läsarkommentarer bland svenska journalister och redaktörer. Procent.

	%	N
Karaktäriseras av språkliga fel	96	589
Är etiskt tveksamma	76	588
Ger uttryck för extrema åsikter	76	588
Berikar den offentliga debatten	44	587
Är objektiva	23	588
Ger nya uppslag och idéer	15	585

Andelen respondenter som anser att fenomenet inträffar ”ofta” eller ”ganska ofta”.

Åtminstone tre fjärdedelar av de i enkäten tillfrågade företrädarna för professionen (journalister och redaktörer) identifierar tydliga brister i det användargenererade innehållet. Det karaktäriseras av språkliga fel, är etiskt tveksamt och ger ofta uttryck för extrema åsikter, menar man. Samtidigt tycker ändå en relativt stor andel av de tillfrågade, nära hälften (44 %), att materialet har ett värde för offentligheten (”det berikar den offentliga debatten”).

Hur ska då ambivalensen förstås, att professionen i princip är positiv till att användarnas möjligheter att delta underbyggs av den mer interaktiva webben, men att man samtidigt – i samma rörelse – är negativt inställd till de konkreta avtrycken av deltagandet? Ett möjligt svar på frågan drar mot den journalistiska professionens självbild. I sin traditionella tappning handlar den om att professionen har till uppdrag att inför offentligheten informera en mer ovetande allmänhet. Professionens grundläggande etos har varit att tala till, eller skriva

för, en allmänhet som tar del av snarare än deltar i en offentlighet (jfr Lundell, 2002). Inträdesbiljetten till professionen – och i förlängningen – offentligheten har varit formell utbildning och skolning in i yrkesrollen. Det nya mediasammanhang som den mer interaktiva webben skapat rubbar den ordningen och väcker ett behov av att distansera ett professionellt ”vi” från ett amatörmässigt ”de”, även om man ”i princip” tycker att deltagande kan vara bra.

Professionens sätt att förhålla sig till deltagande användare får också genomslag ifråga om hur den utformar utrymmena för deltagande. För trots att den mer interaktiva webben skapar en rad möjligheter att bjuda in till användarmedverkan, på sätt som skulle göra också etablerade massmedier mer ”sociala” i ordets web 2.0-bemärkelse, märks en huvudsakligen restriktiv hållning. Etablerade medieföretag, i det här fallet mer specifikt onlineversioner av etablerade dags- och kvällstidningar (Almgren & Olsson, 2015a; Almgren & Olsson, 2015b), styr tydligt användarnas medverkan. De styr den dels via valet av applikation för deltagande, dels i riktning mot olika typer av innehåll.

När det gäller valet av applikationer för användarmedverkan märks ett tydligt mönster (Almgren & Olsson, 2015a). En statistisk analys av hur onlineversionerna av nio svenska dagstidningar bjuder in till användardeltagande i anslutning till sammanlagt 3 444 svenska nyhetartiklar, visar att man i hög grad försöker styra deltagande bort från den egna webbplatsen. Man verkar föredra att inte skapa deltagande i de egna kommentarsfälten, utan vill istället styra deltagandet till andra applikationer, som *Facebook* (”gilla den här texten”) eller *Twitter* (”kommentera och länka gärna till den här texten”). Det finns rimliga förklaringar till redaktionernas vilja att styra deltagandet till andra platser. Den kan till exempel ha att göra med att man vill slippa utgivaransvar för vad andra skriver i kommentarsfälten. En relaterad orsak kan också vara att det är dyrt att företa den moderering av innehållet som funktionen kräver. Men i ljuset av vad den tidigare forskningen påvisat om professionens syn på deltagande går det inte att förbise att det också kan handla om en manifestation av den ambivalenta hållningen till deltagande användare – de får gärna delta, ”i princip”, men helst någon annanstans än på den egna tidningens webbplats.

En annan nivå av redaktionell styrning av användardeltagandet handlar om vilka nyheter användarna tillåts kommentera och i vilken grad detta motsvarar användarnas intressen (Almgren & Olsson, 2015b). Det förfaller finnas en bred tendens att tillåta användarna att delta med kommentarer kring artiklar om sport, kultur och nöje. Här är redaktionerna generösa med att erbjuda användarna att delta med tankar och synpunkter på innehållet. Samtidigt är detta

inte de nyhetsområden som användarna är mest intresserade av att delta kring. Deras intresse förefaller istället vara centrerat kring politiska frågor (främst rikspolitik) och frågor om stadsplanering (främst lokal). På de här områdena erbjuder dock redaktionerna användarna få möjligheter att ingå i diskussioner, dels för att antalet nyheter inom områdena är relativt sett färre, dels genom att möjligheterna att få kommentera nyheterna är kringskurna. Effekten av den här styrningen blir att deltagandet på tidningens webbsida blir mer begränsat än vad det skulle kunna vara. Den inkluderande, offentliga debatt och diskussion som professionen värnar, åtminstone retoriskt, måste således utspelas i andra offentligheter än i anslutning till den egna onlinetidningen.

När man på AoIR-konferensen i Chicago 2005 reflekterade kring web 2.0 och såg ett mer omfattande och jämbördigt deltagande som en konsekvens av den ökade interaktiviteten, var perspektivet uppenbarligen för teknikcentrerat. För den mer jämlika relationen mellan producenter och användare, som man tänkte sig skulle växa fram, kräver mer än en teknisk förändring. Ett sådant omförhandlande måste utöver en teknik som gör deltagandet möjligt också ackompanjeras av en förändrad syn på användarna hos de professioner som i så hög grad befolkar och kontrollerar de offentliga utrymmena för debatt och diskussion.

Konklusion

Det finns naturligtvis fler aspekter att ta fasta på i en diskussion kring rambetingelserna för användardeltagande. Tekniska, infrastrukturella begränsningar är en sådan. Det är naturligtvis mer besvärligt att vara en deltagande användare på geografiska platser där internetuppkopplingen är dålig. En annan viktig rambetingelse är användarnas egna kunskaper och kompetenser på området. Såväl mer tekniska handhavandekunskaper som förmågan att uttrycka sig varierar mellan individer och grupper av individer. För de användare som saknar de rätta kunskaperna är det naturligtvis en stor utmaning att försöka bli en mer deltagande användare.

Den här texten har dock riktat uppmärksamheten mot två andra rambetingelser i diskussionen om deltagande användare. För det första mot de ekonomiska ramarna inom vilka deltagandet i sociala medier utspelar sig. För det andra mot de ramarna för deltagandet som den profession som befolkar de etablerade offentligheterna – journalister och redaktörer – skapar. Analysen har illustrerat hur användarnas deltagande producerar innehåll, och värde, som företagen

bakom webbplatserna kan varugöra. Den har också påtalat de professionella producenternas ambivalenta hållning till de deltagande användarna.

Vad säger då detta om detta om de förhoppningar kring web 2.0 och ökat användardeltagande som kom till uttryck på Chicagokonferensen 2005 och som senare kom att skrivas in i idén om de ”sociala medierna”? Till att börja med påminns vi om att frågan om deltagande inte är enkel och att den inte i första hand är teknisk. Det vill säga: den borde inte handla om vad som är tekniskt möjligt, utan istället peka mot mer fundamentala frågor: På vilka villkor och inom vilka rambetingelser existerar den här möjligheten? Från en sådan utgångspunkt är det bara genom att också se och analysera dessa villkor och betingelser som det går att sluta sig till om en ”mer interaktiv” web skapar deltagande medborgare.

Vi lär oss också något om teknikförhoppningar som sådana. Till att börja med ser vi att teknikförhoppningar verkar kommunicera dåligt med teknikminnet. Det hann inte gå många år mellan kalibreringen av de tidiga idéerna om den deltagande webben och det att de återuppfanns i en web 2.0-version. En fråga som sammanhanget väcker är därför: Kommer det att hända igen, att potential för deltagande tillskrivs en ny version av internet? Svaret på den frågan är ett entydligt ”ja”. För nya konferenser, i Chicago, eller någon annanstans, kommer att försöka hitta nya, hoppfulla tecken i den tekniska utvecklingen.

Och till viss del har det redan hänt. För sedan bara några år tillbaka pratas det inte bara om ”web 2.0” utan också om *”the internet of things”*. Det verkar som om jag har fått en ytterligare hemläxa att göra.

Referenser

- Almgren, S. & Olsson, T. (2015a) Commenting, Sharing and Tweeting News: Measuring Online News Participation. Paper presenterat vid IAMCR-konferensen, Montreal, 12–16 juli 2015.
- Almgren, S. & Olsson, T. (2015b) 'Let's Get Them Involved' ... to Some Extent: Analyzing Online News Participation. *Social Media and Society*. Kommande.
- Anderson, C. (2009) *The Longer Tail: How Endless Choice is Creating Unlimited Demand*. London: Random House Business Books.
- Appelblad, H. (2008) Vindelälvsloppet: en avspegling av löparvågen. *Svensk idrottsforskning* 17(3).
- Benkler, Y. (2006) *The Wealth of Networks*. New Heaven: Yale University Press.
- Bruns, A. (2008) *Blogs, Wikipedia, Second Life and Beyond: From Production to Produsage*. New York: Peter Lang.
- Davis, R. (1999) *The Web of Politics: The Internet's Impact on the American Political System*. New York: Oxford University Press.

- Ehn, B. & Löfgren, O. (1982) *Kulturanalys: Ett etnologiskt perspektiv*. Stockholm: Liber-Förlag.
- Elmbrant, B. (2005) *Dansen kring guldkalven: Så förändrades Sverige av börsbubblan*. Stockholm: Atlas.
- Fuchs, C. (2013) Social media and capitalism. I T. Olsson (red.) *Producing the Internet: Critical Perspectives of Social Media* (s. 25–44). Göteborg: Nordicom.
- Hill, K. & Hughes, J. (1998) *Cyberpolitics: Citizen Activism in the Age of the Internet*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Jenkins, H. (2006) *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press.
- Jenkins, H., Purushotma, R., Weigel, M., Clinton, K. & Robison, A.J. (2009) *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Jones, S.G. (red.) (1997) *Virtual Culture: Identity and Communication in Cybersociety*. Thousand Oaks: Sage.
- Lee-Wright, P., Philips, A. & Witschge, T. (red.) *Changing Journalism*. Abingdon: Routledge.
- Lundell, P. (2002) *Pressen i provinsen: Från medborgerliga samtal till modern opinionsbildning 1750–1850*. Lund: Nordic Academic Press.
- Olsson, T. (2002) *Mycket väsen om ingenting: Hur datorn och internet undgår att formas till medborgarens tekniker*. Uppsala: AUU.
- Olsson, T. & Viscovi, D. (2013) Impediments to participation: UGC, journalists and professional culture. I I. Trivundža, N. Carpentier, H. Nieminen, P. Pruulmann-Vengerfeldt, R. Kilborn, E. Sundin, T. Olsson (red.) *Past, Future and Change: Contemporary Analysis of Evolving Media Scapes* (s. 283–295). Ljubljana: University of Ljubljana Press.
- Olsson, T. (2013) Introduction. I T. Olsson (red.) *Producing the Internet: Critical Perspectives of Social Media* (s. 7–21). Göteborg: Nordicom.
- Olsson, T. (2014) In a community, or becoming a commodity? I L. Kramp, N. Carpentier, A. Hepp, I. Trivundža, H. Nieminen, R. Kunelius, T. Olsson, E. Sundin, R. Kilborn (red.) *Media Practice and Everyday Agency in Europe* (s. 309–318). Bremen: Edition lumière.
- O'Reilly, T. (2005) *What is web 2.0?* Tillgänglig på: <http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-2.0.html?page=1>. Konsulterad den 21 juni 2015.
- Poster, M. (1995) *The Second Media Age*. Cambridge: Polity Press.
- Regeringens proposition 1999/2000:86 *Ett informationssamhälle för alla*.
- Rheingold, H. (1994/1999) *The Virtual Community*. I H. Mackay & T. O'Sullivan (red.) *The Media Reader: Continuity and Transformation* (s. 273–286). London: Sage i samarbete med The Open University.
- Ritzer, G. & Jurgenson, N. (2010) Production, Consumption, Prosumption. *Journal of Consumer Culture* 10(1):13–36.
- Shirky, C. (2008) *Here Comes Everybody: The Power of Organizing without Organization*. London: Penguin Books.
- Siapera, E. & Spyridou, L.P. (2012) The field of online journalism: A Bourdieusian analysis. I E. Siapera E. & A. Veglis (red.) *The Willey-Blackwell Handbook of Online Journalism* (s. 77–97). London: Blackwell Publishing.

- Smythe, D. W. (1981/2006) On the audience commodity and its work. I M.G. Durham & D. Kellner (red.) *Media and Cultural Studies*. Malden, MA: Blackwell.
- SOU 2000:1 *En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet. Demokratiutredningen*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Viscovi, D. & Gustafsson, M. (2013) Dirty work: Why journalists shun reader comments. I T. Olsson (red.) *Producing the Internet: Critical Perspectives of Social Media* (s. 85–102). Göteborg: Nordicom.
- Wilhelm, A. (2000) *Democracy in the Digital Age: Challenges to Political Life in Cyberspace*. New York: Routledge.

MINNESORD

Carl-Gustaf Andrén
Sven-Ola Lindeberg

Sven-Ola Lindeberg var född 1928 i Karlshamn. Som student i Lund engagerade han sig i studentlivet, särskilt Blekinge nation, där han blev kurator. Han blev fil.mag. 1949. Han var timlärare vid "Spyken" samtidigt som han fortsatte sina studier i statskunskap under den dynamiske professor Nils Stjernquists handledning. Fil.lic. tog Lindeberg 1959 och blev omedelbart lärare i ämnet statskunskap. År 1968 disputerade han på en diger avhandling om "Nödhjälp och samhällsneutralitet – svensk arbetslöshetspolitik 1920–1923". Samma år blev han universitetslektor och rektor vid den nyinrättade Socialhögskolan i Örebro.

År 1963 hade de fyra tidigare socialinstituten i landet förstatligats och omvandlats till socialhögskolor. Till dem fogades nu den femte i Örebro. Som rektor för den nya högskolan fick Sven-Ola Lindeberg uppgiften att snabbt organisera högskolan, skapa en lärarkår och se till att de nyutträdna fungerade i god samverkan. Samtidigt hade han att brottas med ganska högljudda och radikala studenter som inspirerats av 68-rörelsen och med kraft hävdade att de som blev socionomer också hade till uppgift att förändra samhället och därför också måste få stort inflytande över sin utbildning. Den debatten lyckades han bemästra genom sitt lugna och sakliga agerande.

Då universitetsfilialen ombildades till högskola 1977 inlemmades Socialhögskolan i denna och Lindeberg blev prorektor vid Högskolan i Örebro. Socialhögskolorna bildade en samarbetskommitté för socionomutbildningen med Lindeberg som ordförande åren 1977–83. Där gjorde han en viktig insats för att skapa större enhetlighet i socionomutbildningen och utforma det nya ämnet socialt arbete.

1983 publicerade Lindeberg boken "CSA och arbetspolitiken", en intressant genomgång och analys av den svenska arbetspolitikens tidiga historia. Han visade hur CSA, Centralförbundet för socialt arbete, bildat 1903, inte minst under efterkrigstiden arbetade med arbetslinjen som huvudprincip för att minska arbetslöshet. Enligt honom skilde sig arbetsmarknadspolitiken i Sverige från motsvarande i andra länder främst i två avseenden: 1. stark beto-

ning av yrkesmässig och geografisk rörlighet, 2. prioritering av arbetslinjen och offentliga arbeten som stödform före ersättning från arbetslöshetsförsäkring. I diskussionen i efterkrigstiden på 1920-talet drevs med eftertryck arbetslinjen som den bästa lösningen. Offentliga avlönade arbeten skulle erbjudas. Först hävdade man att sådant arbete skulle betalas med marknadsmässiga löner. Senare ansåg man att lönen borde ligga under marknadslönen för att förhindra att man stannade kvar i denna form av arbete. Undersökningen ger på många punkter en historisk nyttig bakgrund som underlag för förståelsen av dagens utformning av stödet till arbetslösa.

I Sven-Ola Lindebergs vetenskapliga produktion ingår också en uppsats om "Individen och rättsskyddet" i tidskriften *Modern demokrati* 1980. Den är insatt i diskussionen om maktindelningen i samhället. I den 1974 antagna Regeringsformen konstateras att "all makt utgår från folket". Enligt författaren är detta oförenligt med maktindelningen i ett demokratiskt samhälle som också vill slå vakt om individen och individens rättigheter.

Under 1990-talet drevs ett intensivt och målmedvetet arbete med att omvandla Högskolan i Örebro – liksom högskolorna i Karlstad och Växjö och Mitthögskolan – till universitet i vilket Sven-Ola Lindeberg också deltog, fastän han då blivit pensionär. Strävandena kröntes med framgång och 1999 invigdes Örebro universitet. Till den invigningen publicerades boken "Från dröm till verklighet. Ett universitet växer fram", författad av Sven-Ola Lindeberg som ju följt högskolan sedan dess början och var väl förtrogen med dess utveckling som han själv bidragit till.

Vid sidan om sin universitetsgärning hade Lindeberg viktiga uppdrag inom kommun och kyrka. Han tog ett stort ansvar för 500-årsjubileet 1993 i Örebro av Olaus Petri födelse, både vid den kyrkliga högtiden och vid det vetenskapliga seminariet. Bidragen därifrån publicerades i boken "Olaus Petri – den mångsidige svenske reformatorn". Han var också redaktör för boken "Mellan teologins krav och filosofins fria bud. Johan Bilberg som filosof och kyrkoman", 2002. I Strängnäs stift gjorde han stora insatser som ordförande i stiftets herdaminneskommitté.

Han var också aktiv i Sällskapet Concordia i Örebro, dess sekreterare i 22 år, och i Föreningen Norden liksom i Rotary. Efter flyttningen till Lund 2008 gick han in som stiftande ledamot i Vetenskapssocieteten vid Lunds universitet och deltog regelbundet i dess aktiviteter.

Sven-Ola Lindeberg var en mångsidig universitets- och kulturmänniska, öppen och nyfiken på omvärlden, lågmäld, eftertänksam och noggrann, omtänk-

sam om medarbetare, studenter och vänner. Han hade ett genuint intresse för historia och en personkännedom som få. Därför blev han också anlitad som skribent av artiklar i Svenskt biografiskt lexikon. Han älskade musiken och njöt av konserter. Sommarstället i Kullabygden var en rekreations- och mötesplats. Där bjöds den stora vänkretsen på en rik kulturell gemenskap bevarad i många fina minnen.

Inger Lövkrona

Jan-Öjvind Swahn 1925–2016

Jan-Öjvind Swahn, en av den nordiska folkloristens grand old men, avled den 21 mars 2016 nästan 91 år gammal. Han disputerade vid Lunds universitet 1955 i ämnet "Nordisk och jämförande folklivsforskning. Särskilt etnologisk" på avhandlingen *The Tale of Cupid and Psyche*. Jan-Öjvind Swahn hade studerat för Carl Wilhelm von Sydow, också han folklorist och sagoforskare, och vida-reutvecklade i sin avhandling dennes teori om ekotyper, dvs. särskilda varianter av en berättelse som var påverkade av sin omgivning. Swahn deltog under flera år i ett forskningsprojekt kring ett bergsfolk i Laos och Thailand och har varit med om bl.a. att ge ut och kommentera sex volymer av deras sagor och myter. Folkdiktning – dit även ordspråk, ordstäv, bildspråk och talesätt räknas – var Swahns specialitet och han har skrivit ett stort antal vetenskapliga, men kanske främst populärvetenskapliga och kulturhistoriska artiklar, inom detta fält.

Folkliga seder och mat i vardag som i fest, är två andra av Swahns intressen, som har resulterat i ett mycket stort antal böcker och artiklar. Han verkade under många år som redaktör för *Gastronomisk kalender*. En bibliografi till stora delar sammanställd av honom själv men slutförd av hans barn, "Jan-Öjvind Swahn. Bibliografi 1936–2016" innehållande mer än 3000 titlar, överlämnades till gästerna på Swahns begravning. Jan-Öjvind Swahns sista text, nr 3022, är från 2016 "Mordängel i prästkappa – 23 klassiska svenska mord" (220 sidor !) kan sägas väl representera hans rika och breda produktion. Bibliografin är utgiven på Cygnus förlags AB, Lund, Swahns eget förlag – Cygnus är det latinska namnet för svan.

Jan-Öjvind Swahn har verkat som docent och universitetslektor i Lund (1955–1978), i Uppsala och Göteborg samt var från 1974 (till 1992) docent och examinator med professors titel vid Åbo akademi. Han var vidare verksam som bibliotekarie på Lunds universitetsbibliotek samt som chefsbibliotekarie (1978–83) vid Nordiska Museet i Stockholm. Swahn var även chefredaktör för Bra Böckers lexikon och han ingick i Nationalencyklopedins vetenskapliga råd. För den breda publiken blev Jan-Öjvind Swahn framför allt känd som programledare i tv-programmet "Fråga Lund", men han har också medverkat i ett oräkneligt antal radioprogram. Jan-Öjvind Swahn var utan tvekan en av

vår tids stora folkbildare. Han var även en välkänd profil i det akademiska livet Lund, där han hade många förtroendeuppdrag från 1950-talet och framåt, bland annat som karnevalsgeneral för 1958 års Lundakarneval.

Jan-Öjvind Swahn var född i Karlskrona men bodde större delen av sitt liv i Lund. 2009, när hans syn hade försämrats, flyttade han till Brösarp på Österlen, där han fick hjälp av sin dotter. Jan-Öjvind Swahn blev änkling tre gånger och efterlämnar fyra barn.

Lars Edgren
Birgitta Odén

Vetenskapssocieteten i Lund

2016

Styrelse

Præses: *Jesper Svartvik*

Vice præses: *Anders Sigrell*

Sekreterare: *David Dunér*

Vice sekreterare: *Lena Halldenius*

Skattmästare: *Christer Denrell*

Ledamöter: *Bengt L Andersson, Max Liljefors, Henrik Rahm, Nils Silfverschiöld*

Suppleanter: *Marie Cronqvist, Jerker Moodysson, Blazenska Scheuer*

Redaktionskommitté för Skånsk senmedeltid och renässans

Ordförande: *David Dunér*

Sekreterare: *Göte Paulsson*

Medlemmar: *Bengt Danielsson, Elisabet Göransson, Mats Riddersporre, Mats Roslund, Thomas Rydén, Sten Skansjö, Elsa Trolle Önnerfors*

Årsboksredaktör

Henrik Rahm

Revisorer: *Magnus Lagnevik, Ulrika Lindstedt*

Suppleanter: *Lars Söderström, Håkan Rylander*

Hedersledamöter

Andrén, Carl-Gustaf, f. 22, 61, professor, f.d. universitetskansler

Bexell, Göran, f. 43, 89, professor, f.d. præses

Bringéus, Nils-Arvid, f. 26, 65, professor, f.d. præses

Österberg, Eva, f. 42, 75, professor

Nyinvalida ledamöter

Vid vårmötet 2016 invaldes följande inländska arbetande ledamöter

Annika Möрте Alling, f. 70, docent
Louise Bringselius, f. 74, docent
Francis Hult, f. 75, docent
Tobias Hägerland, f. 75, docent
Johanna Gustafsson Lundberg, f. 69, docent
Daniel Möller, f. 74, docent
Mikael Roll, f. 77, docent
Susanne Schötz, f. 65, docent
Olof Sundin, f. 68, professor
Jan Teorell, f. 69, professor
Annika Wallin, f. 72, docent
Elsa Trolle Önnersfors, f. 71, fil dr
Stefan Östersjö, f. 67, docent
Johan Östling, f. 78, docent

Stiftande ledamöter

Alfredson, Ulf, f. 23, 89, advokat
 Althin, Anders, f. 44, 83, direktör
 Andersson, Bengt L., f. 44, 12, direktör
 Arnold, Otto von, f. 50, 02, civilekonom
 Asklund, Lars, f. 42, 03, arkitekt SAR
 Bonnier, Åke, f. 57, 15, biskop
 Burgman, Torsten, f. 25, 90, fil. dr
 Cavalli-Björkman, Hans, f. 28, 83, bankdirektör
 Denrell, Christer, f. 40, 03, direktör
 Ehrensvärd, Jörgen, f. 32, 84, greve
 Fernström, Elisabeth, f. 51, 02, med. dr h c
 Gyllenkrok, Nils, f. 48, 88, friherre
 Janson, Rolf G., f. 25, 87, direktör
 Jerenäs, Hans, f. 38, 03, grosshandlare
 Johansson, Carl Gustav, f. 37, 86, direktör
 Kamprad, Ingvar, f. 26, 69, direktör
 Larsén, Carlhåkan, f. 38, 02, fil. mag.
 Leithner, Christina von, f. 41, 95, friherrinna
 Lilliehöök, Lennart, f. 24, 75, verkst. direktör
 Lindblad, Per, f. 29, 81, direktör
 Lindskog, Bengt I., f. 29, 95, professor
 Lundström, Åge, f. 44, 94, bankdirektör
 Luthersson, Peter, f. 54, 03, docent
 Marklund, Kari, f. 38, 92, landshövding
 Palm, Göran, f. 33, 83, bankdirektör
 Ramel, Gustaf, f. 56, 02, friherre
 Rausing, Birgit, f. 24, 85, fru
 Rausing, Hans, f. 26, 63, direktör
 Sahlberg, Karl-Erik, f. 28, 95, direktör
 Schwerin, Carl Johan von, f. 71, 08, lantmästare
 Silfverschiöld, Irma, f. 37, 83, friherrinna
 Silfverschiöld, Nils, f. 61, 13, friherre
 Skjutare, Lars-Erik, f. 52, 08, bankdirektör
 Thulin, Lars, f. 40, 99, direktör
 Tornberg, Hans, f. 41, 83, advokat
 Trolle-Bonde, Gustaf, f. 43, 77, greve

Wachtmeister, Carl Gustaf, f. 49, 03, greve
 Wessman, Gunnar, f. 28, 75, verkst. direktör
 Åshuvud, Olof, f. 31, 94, direktör

Arbetande ledamöter

A. INLÄNDSKA

Aggestam, Karin, f. 65, 06, professor
 Ahlström, Torbjörn, f. 65, 10, professor
 Akujärvi, Johanna, f. 73, 13, docent
 Alm, David, f. 69, 10, docent
 Amsellem, Patrick, f. 69, 15, fil.dr
 Andersson, Fredrik, f. 68, 06, professor
 Andersson, Lars M., f. 61, 02, universitetslektor
 Andersson Djurfeldt, Agnes, f. 73, 12, docent
 Appelros, Erica, f. 64, 06, docent
 Balkenius, Christian, f. 66, 10, professor
 Bergman, Kerstin, f. 70, 10, docent
 Brinck, Ingar, f. 64, 06, professor
 Burenhult, Niclas, f. 69, 10, docent
 Carling, Gerd, f. 71, 10, docent
 Cederlund, Johan, f. 63, 98, fil. dr
 Christensen, Lisa, f. 62, 09, professor
 Christensson, Jakob, f. 65, 02, docent
 Cronqvist, Marie, f. 73, 13, docent
 Dahlman, Christian, f. 70, 13, professor
 Dunér, David, f. 70, 08, professor
 Egerland, Verner, f. 66, 01, professor
 Eneroth, Kristina, f. 62, 98, universitetslektor
 Enflo, Kerstin, f. 78, 14, docent
 Falkheimer, Jesper, f. 70, 12, professor
 Forslid, Torbjörn, f. 62, 12, professor
 Granfeldt, Jonas, f. 71, 10, professor
 Gullberg, Marianne, f. 64, 11, professor
 Gulz, Agneta, f. 63, 09, professor
 Gustafsson, Anna W., f. 68, 15, docent
 Hagström, Charlotte, f. 65, 11, docent
 Halldenius, Lena, f. 67, 12, professor

Harrison, Dick, f. 66, 01, professor
 Heberlein, Ann, f. 70, 11, teol. dr
 Hedling, Olof, f. 62, 11 docent
 Henning, Martin, f. 78, 11, docent
 Holmberg, Gustav, f. 67, 06, fil. dr
 Holmer, Arthur, f. 66, 02, docent
 Holmqvist, Kenneth, f. 64, 09, professor
 Holsanova, Jana, f. 62, 08, docent
 Johansson, Karin, f. 62, 15, docent
 Jönsson, Håkan, f. 71, 07, professor
 Jönsson, Lars-Eric, f. 61, 10, professor
 Kaiserfeld, Thomas, f. 64, 12, professor
 Kander, Astrid, f. 62, 08, docent
 Klintman, Mikael, f. 68, 09, professor
 Kolbe, Wiebke, f. 64, 14, professor
 Källkvist, Marie, f. 67, 07, docent
 Kärrholm, Sara, f. 74, 15, docent
 Liljefors, Max, f. 63, 13, professor
 Lindvall, Johannes, f. 75, 15, docent
 Lundell, Patrik, f. 69, 10, docent
 Lundin, Katarina, f. 73, 14, docent
 Magnusson Staaf, Björn, f. 62, 14, docent
 Manninen, Satu, f. 68, 11, docent
 Mattsson, Titti, f. 64, 15, professor
 Moodysson, Jerker, f. 75, 10, docent
 Nergelius, Joakim, f. 62, 00, professor
 Neuhaus, Sinikka, f. 68, 10, teol. dr
 Nilsén, Per, f. 67, 12, docent
 Nilsson, Jan-Henrik, f. 61, 14, docent
 Noll, Gregor, f. 64, 12, professor
 Norrhem, Svante, f. 62, 15, docent
 O'Dell, Tom, f. 62, 14, professor
 Olsson, Erik J., f. 64, 07, professor
 Olsson, Tobias, f. 73, 14, professor
 Otterbeck, Jonas, f. 65, 10, professor
 Persson, Johannes, f. 68, 06, professor
 Persson, Maria, f. 70, 14, docent

Rahm, Henrik, f. 63, 11, docent
 Resic, Sanimir, f. 64, 08, docent
 Rosenkvist, Henrik, f. 65, 11, docent
 Röcklinsberg, Helena, f. 69, 07, teol. dr
 Sandberg, Helena, f. 69, 14, docent
 Sarsenov, Karin, f. 68, 10, docent
 Scheuer, Blazenka, f. 67, 09, teol. dr
 Schiöler, Niklas, f. 64, 09, docent
 Sigrell, Anders, f. 61, 09, professor
 Sundin, Olof, f. 68, 10, professor
 Svartvik, Jesper, f. 65, 04, professor
 Svenungsson, Jayne, f. 73, 15, professor
 Tenngart, Paul, f. 72, 10, docent
 Vähäkangas, Mika, f. 68, 13, professor
 Wengelin, Åsa, f. 68, 05, fil. dr
 Zander, Ulf, f. 65, 03, professor
 Zetterholm, Karin, f. 67, 08, docent
 Zlatev, Jordan, f. 65, 08, professor

B. UTLÄNDSKA

Duvall-Hargrove, Nancy, 92, professor
 Geisler, Ursula, f. 64, 04, Dr Phil
 Kaszinska, Maria, 91, professor
 Liepe, Lena, f. 62, 03, professor
 Salomon, Patrick, 04, professor

Seniorer

Aarnio, Aulis, f. 37, 83, professor
 Albertz, Rainer, f. 43, 93, professor
 Ambjörn, Lena, f. 58, 04, professor
 Andersson, Hans, f. 36, 87, professor
 Andersson, Helen, f. 59, 01, docent
 Andersson, Lars Gustaf, f. 60, 05, professor
 Andrén, Anders, f. 52, 91, professor
 Arwidi, Olof, f. 42, 94, professor
 Baldwin, Peter, f. 56, 04, professor
 Banton, Michael, f. 26, 72, professor

Battail, Jean François, f. 39, 93, professor
 Bauhn, Per, f. 60, 04, professor
 Berggren, Lars, f. 51, 96, professor
 Berggren, Lars, f. 51, 05, professor
 Bergholtz, Gunnar, f. 43, 89, professor
 Berglund, Birgitta, f. 54, 08, docent
 Beskow, Per, f. 26, 80, docent
 Bjerke, Björn, f. 41, 80, professor
 Björling, Fiona, f. 44, 81, professor
 Blomqvist, Göran, f. 51, 94, vd
 Blomqvist, Jerker, f. 38, 75, professor
 Blomqvist, Karin, f. 54, 97, professor
 Bogdan, Michael, f. 46, 84, professor
 Bohlin, Folke, f. 31, 74, professor
 Borgehammar, Stephan, f. 58, 05, professor
 Bornäs, Göran, f. 35, 74, docent
 Bosson, James, f. 33, 74, professor
 Boyer, Régis, f. 32, 75, professor
 Bramstång, Gunnar, f. 32, 75, professor
 Broberg, Gunnar, f. 42, 91, professor, f.d. præses
 Brohed, Ingmar, f. 40, 81, professor, f.d. præses
 Brückner, Wolfgang, f. 30, 79, professor
 Callmer, Johan, f. 45, 84, professor
 Carlsson Wetterberg, Christina, f. 50, 95, professor
 Christensen, Johnny, f. 30, 68, professor
 Christie, Nils, f. 28, 74, professor
 Cinthio, Erik, f. 21, 61, professor
 Clarke, Helen, f. 39, 88, Senior lecturer
 Collin, Sven-Olof, f. 57, 98, docent
 Delsing, Lars-Olof, f. 59, 98, professor
 Durovic, Lubomír, f. 25, 74, professor
 Eckerdal, Lars, f. 38, 76, biskop
 Edgren, Lars, f. 53, 95, professor
 Egonsson, Dan, f. 56, 00, professor
 Ekberg, Lena, f. 54, 96, professor
 Ekerot, Lars-Johan, f. 42, 95, docent
 Ekholm-Friedman, Kajsa, f. 39, 87, professor

Elleström, Lars, f. 60, 96, professor
 Elmroth, Ingvar, f. 28, 80, docent
 Engman, Max, f. 45, 94, professor
 Ersgård, Lars, f. 47, 95, professor
 Eyben, Bo von, f. 46, 90, professor
 Falk, Cecilia, f. 60, 98, professor
 Fernlund, Siegrun, f. 37, 85, docent
 Fisiak, Jacek, f. 36, 81, professor
 Fogelmark, Staffan, f. 39, 80, professor
 Folkestad, Göran, f. 52, 99, professor
 Friedman, Jonathan, f. 46, 97, professor
 Frykman, Jonas, f. 42, 89, professor
 Geels, Antoon, f. 46, 96, professor
 Gellerstam, Göran, f. 40, 92, universitetslektor
 Gerle, Elisabeth, f. 51, 03, docent
 Germundsson, Tomas, f. 54, 02, docent
 Gerner, Kristian, f. 42, 86, professor
 Gibert, Teresa, f. 54, 94, professor
 Guillet de Monthoux, Pierre, f. 46, 83, professor
 Gustafsson, Harald, f. 53, 96, professor
 Gustavsson, Anders, f. 40, 78, professor
 Gärdenfors, Peter, f. 49, 85, professor
 Haettner Aurelius, Eva, f. 48, 93, professor
 Hagberg, Bo, f. 39, 94, professor
 Haikola, Lars, f. 47, 95, universitetskansler
 Hallonsten, Gösta, f. 49, 99, professor
 Hansson, Bengt, f. 43, 80, professor, f.d. præses
 Hansson, Karin, f. 37, 92, professor
 Haskå, Inger, f. 41, 80, docent
 Hasselmo, Nils, f. 31, 79, professor
 Hedling, Erik, f. 55, 99, professor, f.d. præses
 Hermerén, Göran, f. 39, 76, professor
 Hetzler, Antoinette, f. 43, 87, professor
 Hidal, Sten, f. 46, 83, professor
 Hjärpe, Jan, f. 42, 93, professor
 Holm, Ingvar, f. 23, 62, professor
 Holmberg, Bo, f. 57, 95, professor

Holmberg, Claes-Göran, f. 46, 96, docent
 Hopt, Klaus J., f. 40, 83, professor
 Hornborg, Alf, f. 54, 94, professor
 Horne, Merle, f. 50, 96, professor
 Huldén, Lars, f. 26, 63, professor
 Hårdh, Birgitta, f. 45, 83, professor, f.d. præsæs
 Häthén, Christian, f. 54, 97, universitetslektor
 Höög, Victoria, f. 55, 01, docent
 Iregren, Elisabeth, f. 44, 94, professor
 Jacobsen, Eric, f. 23, 61, professor
 Jain, Kulbushan, f. 40, 87, professor
 Jarlbro, Gunilla, f. 53, 07, professor
 Jarlert, Anders, f. 52, 96, professor
 Jeanrond, Werner, f. 55, 95, professor
 Jennbert, Kristina, f. 50, 95, professor
 Jerneck, Magnus, f. 51, 93, professor
 Jirström, Magnus, f. 60, 10, professor
 Johannesson, Eric, f. 23, 71, professor
 Johansson, Ella, f. 58, 02, professor
 Johansson, Mats, f. 58, 04, fil. dr
 Jonnergård, Karin, f. 57, 99, docent
 Jonsson, Bibi, f. 60, 06, professor
 Jonsson, Hans, f. 28, 74, professor
 Jonung, Lars, f. 44, 89, professor
 Josefsson, Gunlög, f. 57, 98, professor
 Julien, Marit, f. 58, 06, professor
 Jungar, Sune, f. 36, 88, professor
 Jönsson, Arne, f. 50, 98, professor
 Jönsson, Mats, f. 60, 08, docent
 Karlsson, Klas Göran, f. 55, 91, professor
 Klinge, Matti, f. 36, 76, professor
 Knutsson, Bengt, f. 36, 78, docent
 Koblik, Steven, f. 41, 77, professor
 Koch, Ludovica, f. 41, 83, professor
 Korlén, Gustav, f. 15, 50, professor
 Kornhall, David, f. 28, 68, docent
 Kostecki, Marian, Jan, f. 49, 83, professor

Kronsell, Annica, f. 59, 09, professor
 Krummacher, Friedhelm, f. 36, 75, professor
 Kvist, Hans-Olof, f. 41, 94, professor
 Lagerroth, Erland, f. 25, 66, docent
 Lagerroth, Ulla-Britta, f. 27, 70, professor
 Lagnevik, Claes-Magnus, f. 49, 98, professor
 Landén, Barbro, f. 54, 99, universitetslektor
 Larsson, Björn, f. 53, 96, professor
 Larsson, Lars, f. 47, 84, professor
 Larsson, Lars-Olof, f. 34, 72, professor
 Larsson, Lars-Olof, f. 38, 85, professor
 Larsson, Lisbeth, f. 49, 99, professor
 Lauha, Aila, f. 51, 02, professor
 Leiss, Elisabeth, f. 57, 03, professor
 Lewan, Bengt, f. 32, 80, docent
 Lewan, Nils, f. 29, 77, docent
 Lidin, Olof, f. 26, 73, professor
 Lilius, Henrik, f. 39, 85, professor
 Lindahl, Anders, f. 53, 97, universitetslektor
 Lindahl, Lars, f. 36, 89, professor
 Lindberg, Bo, f. 37, 80, professor
 Lindberg, Christer, f. 56, 97, professor
 Lindström, Caj-Gunnar, f. 42, 80, professor
 Lindström, Fredrik, f. 53, 95, professor
 Lindvall, Lars, f. 35, 85, professor
 Ljung, Per Erik, f. 43, 95, docent
 Lund, Jørn, f. 46, 92, professor
 Lundgren, Svante, f. 60, 12, docent
 Lundin, Susanne, f. 55, 00, professor
 Lundquist, Karl-Johan, f. 59, 05, professor
 Löfgren, Anna Brita, f. 33, 85, docent
 Löfgren, Orvar, f. 43, 81, professor
 Malm, Thomas, f. 60, 13, professor
 Mansén, Elisabeth, f. 54, 97, professor
 Massengale, James, f. 39, 85, professor
 Melander, Göran, f. 38, 83, professor
 Mettinger, Tryggve, f. 40, 86, professor

Modéer, Kjell Åke, f. 39, 81, professor
 Moëll, Christina, f. 50, 02, professor
 Molnár, Valéria, f. 52, 95, professor
 Mortensen, Anders, f. 59, 03, fil. dr
 Müller-Wille, Michael, f. 38, 85, professor
 Mårtensson, Anders, f. 27, 82, museichef
 Nalepa, Jerzy, f. 26, 75, docent
 Nielsen, Kirsten, f. 43, 93, professor
 Nilsson, Annika, f. 58, 09, docent
 Nilsson, Jan Olof, f. 54, 97, universitetslektor
 Nilsson, Sten Åke, f. 36, 73, professor, f.d. præses
 Norberg, Claes, f. 60, 99, professor
 Nordin, Svante, f. 46, 93, professor
 Norlin, Kjell, f. 43, 96, universitetslektor
 Nyberg, Lennart, f. 56, 00, universitetslektor
 Nyberg, Tore, f. 31, 80, lektor
 Näsman, Ulf, f. 44, 94, docent
 Nøjgaard, Morten, f. 34, 78, professor
 Ohlsson, Anders, f. 56, 99, professor
 Olander, Birgitta, f. 47, 96, phil. dr
 Olausson, Deborah, f. 51, 99, professor
 Olsen, Olaf, f. 28, 74, riksantikvarie
 Palm, Anders, f. 42, 86, professor
 Paradis, Carita, f. 53, 03, professor
 Paulsson, Göte, f. 45, 78, docent
 Persson, Anders, f. 56, 00, professor
 Petersson, Björn, f. 56, 08, docent
 Petersson, Bo, f. 60, 00, professor
 Piltz, Anders, f. 43, 82, professor
 Platzack, Christer, f. 43, 87, professor
 Prasad, Pushkala, f. 57, 99, professor
 Pålsson, Anne-Marie, f. 51, 95, docent
 Qvarnström, Olle, f. 53, 00, professor
 Rabinowicz, Włodzimierz, f. 47, 96, professor
 Radler, Aleksander, f. 44, 87, professor
 Ragvald, Lars, f. 42, 95, professor
 Randsborg, Klavs, f. 44, 87, professor

Raudvere, Catharina, f. 60, 96, professor
 Register, Cheri, f. 45, 78, professor
 Riddersporre, Mats, f. 54, 98 docent
 Ritte, Hans, f. 30, 77, Universitätslektor, Dr Phil
 Roos, Carl Martin, f. 41, 76, professor
 Roos, Paavo, f. 37, 90, universitetslektor
 Rosengren, Inger, f. 34, 71, professor
 Roslund, Mats, f. 57, 04, professor
 Rubenson, Samuel, f. 55, 95, professor
 Rudebeck, Elisabeth, f. 52, 01, fil. dr
 Rundquist, Franz-Michael, f. 48, 98, professor
 Rydén, Per, f. 37, 82, professor
 Rystad, Göran, f. 25, 58, professor
 Rystedt, Eva, f. 45, 96, professor
 Rømhild, Lars Peter, f. 34, 83, lektor
 Rønnow-Rasmussen, Toni, f. 56, 07, docent
 Sabatakakis, Vassilios, f. 54, 06, fil. dr
 Sahlin, Nils-Eric, f. 54, 88, professor
 Salomon, Kim, f. 48, 89, professor
 Salomonsen, Per, f. 28, 74, afdelingsleder
 Salomonsson, Karin, f. 59, 05, docent
 Sanders, Hanne, f. 52, 01, docent
 Sandqvist, Sven, f. 39, 86, docent
 Sandström, Sven, f. 27, 59, professor
 Schlyter, Suzanne, f. 44, 91, professor
 Schönström, Rikard, f. 55, 07, professor
 Sellerberg, Ann-Mari, f. 43, 93, professor
 Sen, Amartya, f. 33, 81, professor
 Simonsson, Tord, f. 26, 74, docent, biskop
 Sjöberg, Birthe, f. 46, 98, professor
 Sjöblad, Christina, f. 39, 93, professor
 Sjölin, Jan-Gunnar, f. 39, 84, professor
 Skansjö, Sten, f. 42, 88, professor
 Stenberg, Leif, f. 59, 03, professor
 Steene, Birgitta, f. 28, 80, professor
 Steensland, Lars, f. 41, 94, professor
 Stenström, Johan, f. 51, 01, professor

Stolleis, Michael, f. 41, 92, professor
 Strömqvist, Sven, f. 54, 00, professor
 Sundholm, Göran, f. 53, 93, professor
 Swahn, Sigbrit, f. 33, 82, professor
 Svantesson, Jan-Olof, f. 44, 95, professor
 Svartvik, Jan, f. 31, 70, professor
 Svenbro, Jesper, f. 44, 92, professor
 Svensson, Birgitta, f. 48, 96, professor
 Svensson, Christina, f. 45, 98, docent
 Svensson, Jan, f. 50, 02, professor
 Svensson, Lars-Håkan, f. 44, 85, professor
 Svensson, Lars, f. 38, 86, docent
 Söderpalm, Sven Anders, f. 33, 76, professor
 Söderström, Lars, f. 40, 89, professor
 Sørensen, Knud, f. 28, 71, professor
 Tamm, Ditlef, f. 46, 85, professor
 Teleman, Ulf, f. 34, 85, professor
 Thavenius, Jan, f. 34, 81, docent
 Thormählen, Marianne, f. 49, 83, professor
 Thorsen, Nina G., f. 45, 88, lektor
 Touati, Paul, f. 50, 95, professor
 Trautner Kromann, Hanne, f. 45, 95, professor
 Tägil, Sven, f. 30, 68, professor
 Törnqvist, Gunnar, f. 33, 68, professor
 Törnquist-Plewa, Barbara, f. 60, 00, professor
 Ulvros, Eva Helen, f. 54, 98, professor
 Vandkilde, Helle, f. 55, 00, docent
 Viberg, Åke, f. 45, 95, professor
 Vikner, Kerstin, f. 51, 98, docent
 Vilkuna, Asko, f. 29, 69, professor
 Vinge, Louise, f. 31, 72, professor
 Wallengren, Ann-Kristin, f. 59, 07, professor
 Weimarck, Torsten, f. 43, 95, professor
 Werbart, Bozena, f. 48, 95, professor
 Werner, Yvonne, f. 54, 97, professor
 Westerhult, Bo, f. 29, 72, docent
 Westerhäll, Lotta, f. 44, 93, professor

Westman, Rolf, f. 27, 74, professor
 Wiberg, Eva, f. 58, 02, professor
 Widebäck, Göran, f. 30, 76, docent
 Wienberg, Jes, f. 56, 97, professor
 Wieslander, Hans, f. 29, 74, professor
 Wikander, Örjan, f. 43, 92, professor
 Wikdahl, Magnus, f. 54, 97, universitetslektor
 Wilson, David, f. 30, 72, professor
 Wrede, Gösta, f. 28, 82, pastor primarius, docent
 Wrede, Johan, f. 35, 72, professor
 Wärneryd, Olof, f. 31, 76, professor
 Yard, Stefan, f. 49, 99, professor
 Zetterholm, Magnus, f. 58, 08, docent
 Zillén, Erik, f. 60, 03, docent
 Åkesson, Lynn, f. 51, 97, professor

Bortgångna hedersledamöter

Croce, Benedetto, 1866–1952, senator
 Ekwall, Bror Oskar Eilert, 1877–1964, professor
 Evans, Sir Arthur John, 1851–1941, professor
 Fehrman, Carl, 1915–2010, professor, f.d. præses
 Gjerstad, Erik Einar, 1897–1988, professor
 Heckscher, Eli, 1879–1952, professor
 Hirn, Yrjö, 1870–1942, professor
 Josephson, Ragnar, 1893–1966, professor, f.d. præses
 Kock, Karl Axel Lichnowsky, 1851–1935, professor
 Löfstedt, Einar, 1880–1955, professor, f.d. præses
 Lönnroth, Erik, 1910–2002, professor
 Meillet, Antoine, 1866–1936, professor
 Montelius, Oscar, 1843–1921, riksantikvarie
 Müller, Sophus, 1846–1934, museumsdirektör
 Nilsson, Martin P:sson, 1874–1967, professor
 Odén, Birgitta, 1921–2016, professor
 Stjernquist, Berta, 1918–2010, professor
 Tegnér, Esaias, 1843–1928, professor
 Thomsen, Vilhelm Ludvig Peter, 1842–1927, excellens, professor
 Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich von, 1848–1931, excellens, professor

Weibull, Lauritz, 1873–1960, professor, f.d. præsæs

Werin, Algot, 1892–1975, professor

Wölfflin, Heinrich, 1864–1945, professor

Bortgångna stiftande ledamöter

Acking, Carl-Axel, 1910–2001, professor

Bendz, Maj, 1909–2006, fru

Bendz, Olof Gregor Mortimer, 1904–1973, godsägare

Bergengren, Axel Göran Magnus, 1921–1972, civilekonom

Berger, Svante Edwin Larsson, 1871–1962, direktör

Berger, Carl Magnus, 1915–1964, direktör

Berger, Dagmar Linnea Charlotta, f. Boon, 1915–1989, fru

Bergh, Thorsten Christian Howard, 1901–1965, jur. o. fil. kand., konsul

Borelius, Sven 1928–2004, direktör

Bratt, Bertil, 1932–1997, direktör

Coyet, Hilda Eleonore Henriette Dorotée Amelie, f. friherrinnan Cederström,
1859–1941

Crafoord, Holger Alf Erik, 1908–1982, direktör

Dahlgren, Sture Hjalmar Thorild, 1888–1968, fil. dr, assurancesdirektör

Dunker, Henry Christian Louis, 1870–1962, fabriksdisponent

Edstrand, Karin Thekla Eleonora, 1880–1959, fröken

Edstrand, Reinhold Theodor Werner, 1882–1923, direktör

Ehrnberg, Gösta Theodor, 1895–1981, direktör

Eklblom, Ingemar, 1903–1987, direktör

Engeström, Max Emil Leopold, 1867–1930, konsul

Faxe, Jörgen, 1902–2002, direktör

Geijer, Fredrik Wilhelm Gustaf von, 1865–1930, ryttmästare, godsägare

Gierow, Karl Ragnar Knut, 1904–1982, fil. dr, författare

Græbe, Ejler Otto, 1892–1977, domkyrkoarkitekt

Grönvall, Anders, fil. lic., 1937–2009, förste bibliotekarie

Gyllenkrok, Nils Johan Malcolm, 1887–1941, friherre, hovstallmästare

Gyllenkrok, Thure-Gabriel, 1922–2012, friherre

Haffner, Johan, 1876–1931, stadsläkare

Hallström, Hadar Erik H:son, 1900–1988, direktör

Hallwyl Anna Fredrika Wilhelmina von, f. Kempe, 1844–1930, grevinna

Hallwyl, Walter von, 1839–1921, greve

Hammariskiöld, Sven Ludvig, 1901–1983, direktör, f.d. hovrättsråd

Hansen, Einar Anton, 1902–1994, direktör
 Hansen, Jozzi Ella, f. Jensen, 1912–2000, verkst. direktör
 Hjelme-Lundberg, John, 1902–1970, konsul
 Holmberg, Hans Åke, 1919–2001, tekn. dr
 Holmström, Nils Gunnar Teodor, 1904–1987, direktör
 Jacobsen, Helge, 1882–1946, direktör
 Jensen, Arthur Marinus, 1891–1968, direktör
 Johnson, Sten K., 1945–2013, direktör
 Kennedy, Douglas, 1912–2007, godsägare
 Larsson, Inger, 1937–2013, informationskonsult
 Larsson, Sven Gunnar, 1911–2003, direktör
 Lindh, Sten, 1922–2011, ambassadör
 Lindeberg, Sven-Ola, 1928–2016, fil. dr
 Lundberg, Sven Emil, 1889–1947, bergsingenjör, direktör
 Lundblad, Nils Waldemar, 1888–1947, hovrättsassessor, direktör
 Lundeqvist, Gösta Evald Andreas, 1892–1962, civilingenjör, direktör
 Lundström, Margit, f. von Geijer, 1907–2002, generalska
 Modin, Alvar, 1920–2007, direktör
 Malmros, Frans, 1925–2003, konsul
 Montelin, Adolf Fredrik, 1871–1941, apotekare
 Munksgaard, Ejnar Johannes, 1890–1948, forlagsboghandler, dr phil
 Mårtensson, Folke, 1922–1996, direktör
 Möller, Frans Ballieu, 1897–1995, direktör
 Mörck, Einar Walter, 1914–1982, direktör
 Nevsten, Andreas Edvard, 1885–1962, byggmästare
 Nordqvist, Gunhild Theresia Elvira, f. Edstrand, 1883–1951, doktorinna
 Ohlsson, Sven Håkan, 1920–1997, bokförläggare
 Olofsson, Johan Sigfrid Mattias, 1899–1981, leg. läkare
 Palmstierna, Anne-Marie Aurore, 1907–1995, friherrinna
 Palmstierna, Carl Otto, 1900–1966, friherre, hovjägmästare
 Palmstierna, Jacob, 1934–2013, friherre
 Penser, Per Wilhelm Julius, 1901–1993, advokat
 Petrén, Karl Anders, 1868–1927, professor
 Rasmusson, Eric, 1916–2011, direktör
 Rausing, Gad Anders, 1922–2000, docent, direktör, f.d. præses
 Roos, Axel, 1922–2007, bankdirektör
 Roos, Axel Bernhard, 1886–1957, jur. dr, advokat

Sager, Olof, 1920–2008, universitetslektor
 Sahlin, Bo Carl Henrik, 1901–1949, med. lic., direktör
 Sahlin, Carl Andreas, 1861–1943, fil. dr
 Sahlin, Johan Albert, 1868–1936, fabriksägare
 Sahlin, Stig Erik Gunnar, 1899–1963, ambassadör
 Samuelson, Sten Olov, 1926–2002, professor
 Sandberg, Ivar Nils Gotthard, 1881–1961, direktör
 Sandblom, Grace, f. Schaefer, 1907–2006, fru
 Schmitterlów, Adelheid Emma Otburgis von, 1875–1959, godsägare
 Strömbom, Nils Alfred Ragnar, 1898–1983, kapten, fil. lic.
 Ståhlbrandt, Åke, 1914–1995, direktör
 Swartz, Carl Johan Gustaf, 1858–1926, universitetskansler
 Swartz, Pehr Johan Jacob, 1860–1939, direktör
 Thomasson, Tage Emanuel, 1894–1974, civilingenjör, direktör
 Thott, Greta, 1908–2003, grevinna
 Thott, Gustaf Otto Tage Stig, 1885–1948, greve, hovjägmästare
 Trolle-Bonde, Anna Ingeborg Blenda, f. von Essen, 1908–1973, grevinna
 Trolle-Bonde, Carl, 1907–1969, greve
 Tunhammar, Elam, 1903–1995, direktör
 Wachtmeister, Axel Wilhelm, 1869–1929, greve, kammarherre
 Wehtje, Ernst Jonas, 1891–1972, tekn. dr, direktör
 Weibull, Märta Maria (Mary) Sofia, f. Fahlbeck, 1897–1968, fru
 Westerberg, Gunnar, 1920–2001, civilingenjör
 Westrup, Johan Wilhelm Magnus, 1862–1939, v. konsul
 Wetterlundh, Sune Charles Gustaf, 1904–2000, verkst. direktör
 Wiberg, John Åke Truli, 1902–1963, överintendent
 Wigstrand, Gunnar, 1903–1965, disponent
 Wijkander, Klara Severina, f. Kock, 1888–1977, fru
 Wrangel von Brehmer, Margit, 1916–2011, friherrinna
 Wrede, Ulrika, 1955–2012, friherrinna

Stadgar för Vetenskapssocieteten i Lund

Av den 6 maj 1920 med ändringar av den 8 dec. 1944, den 27 nov. 1948, den 4 dec. 1953, den 31 nov. 1964, den 25 nov. 1967, den 21 nov. 1970, den 20 nov. 1971, den 19 nov. 1982, den 25 nov. 1994 och den 30 nov. 2001.

SOCIETETENS UPPGIFT OCH SAMMANSÄTTNING

§ 1

Vetenskapssocieteten i Lund har till uppgift att främja humanistisk vetenskaplig forskning, däri inbegripet religions-, rätts- och samhällsvetenskap. Societeten skall i sin verksamhet särskilt beakta yngre forskares behov.

§ 2

Societeten består av stiftande samt inländska och utländska arbetande ledamöter jämte hedersledamöter och seniores. Till arbetande ledamot kan endast vetenskapsidkare som inte fyllt 55 år utses. Vid 55 års ålder övergår arbetande ledamot till gruppen seniores. I Societetens styrelse och nämnder kan endast stiftande och inländska arbetande ledamöter inväljas.

Endast stiftande och inländska arbetande ledamöter äger delta i val och i sådana överläggningar och beslut som rör ekonomiska och administrativa frågor.

§ 3

De inländska arbetande ledamöternas antal får vara högst 100, de utländska arbetande ledamöternas högst 35, de stiftande ledamöternas högst 50.

§ 4

Till stiftande ledamot kan utses person, som visat synnerligt engagemang för humanistisk vetenskap och kultur, eller person, som Societeten finner kunna bidra till Societetens verksamhet och utveckling. Stiftande ledamot äger samma rättigheter som inländsk arbetande ledamot.

§ 5

Till Societetens hedersledamöter kan väljas personer av utmärkt förtjänst om humanistisk vetenskap. Deras antal må ej överstiga sju.

STYRELSE OCH NÄMNDER

§ 6

Societetens angelägenheter handhas av en styrelse, bestående av nio ledamöter, av vilka en är praeses, en vice praeses, en sekreterare, en vice sekreterare och en skattmästare. Av styrelsens medlemmar skall minst tre vara stiftande ledamöter. För styrelsemedlemmarna väljs tre ersättare.

§ 7

Vid varje högtidssammanträde väljs för en tid av 3 år tre styrelsemedlemmar och en ersättare.

§ 8

Styrelsen, som har sitt säte i Lund och till vars sammanträden samtliga dess medlemmar och ersättare kallas, är beslutför då minst fem av dessa är närvarande. Vid lika röstetal har praeses utslagsröst.

§ 9

Arbetande ledamöter och hedersledamöter väljs av Societeten. Det åligger styrelsen att, genom utsedd valkommitté, bereda och för Societeten framlägga förslag till inval. Envar ledamot äger lämna förslag till inval. Sådant förslag skall vara styrelsen tillhanda senast den 1 februari året för inval.

Stiftande ledamöter väljs av styrelsen.

§ 10

Till tryckning i Societetens skriftserier inlämnade skrifter bedöms av styrelsen eller en av styrelsen utsedd kommitté, efter inhämtande av utlåtande från facksakkunnig.

ÄMBETSMÄN

§ 11

Societetens ämbetsmän är sekreteraren, vice sekreteraren och skattmästaren.

§ 12

Sekreteraren skall hålla förteckning över Societetens ledamöter, föra protokoll vid Societetens sammanträden samt förbereda och föredraga de ärenden som där skall förekomma, verkställa de vid sammanträdena fattade besluten, till varje högtidssammanträde avge styrelsens berättelse om Societetens verksamhet under föregående år samt omhänderha Societetens publikationsverksamhet.

§ 13

Skattmästaren handhar Societetens ekonomiska angelägenheter, för Societetens räkenskaper samt avlämnar före den 15 maj föregående års räkenskaper till revisorerna.

SAMMANTRÄDEN OCH VAL

§ 14

Societeten sammanträder i Lund efter kallelse av praeses. Begär tio ledamöter i skrivelse till praeses sammanträde, är denne skyldig att omedelbart utlysa sådant. Högtidssammanträde hålls årligen i november månad, för så vitt ej styrelsen av särskild anledning bestämmer annorlunda.

§ 15

Societeten är beslutför, om minst tio av dess ledamöter jämte praeses och sekreteraren eller deras ersättare är närvarande. Endast närvarande ledamot äger delta i omröstning.

§ 16

Val av arbetande ledamöter, hedersledamöter och styrelse förrättas öppet, såvida inte röstberättigad ledamot begär slutet omröstning. Vid lika röstetal avgöres valet genom lottning.

§ 17

Beslut i ärende, som inte angivits i kallelse till sammanträde, får inte fattas, såvida inte stadgarna föreskriver att det skall behandlas.

EKONOMI

§ 18

Societetens räkenskapsår är kalenderår.

§ 19

Societetens verksamhet finansieras genom en dispositionsfond samt genom för ändamålet donerade fonder. Av Societetens grundfond får endast avkastningen disponeras.

§ 20

För granskning av årets räkenskaper och inventering av Societetens tillhörigheter utses vid högtidssammanträdet för en tid av 1 år två revisorer med två ersättare. Revisorerna äger tillgång till samtliga protokoll och handlingar samt Societetens övriga tillhörigheter. Revisionsberättelsen, som skall innehålla till- eller avstyrkan om ansvarsfrihet åt styrelsen, överlämnas till Societeten senast den 2 september och framlägges för beslut om godkännande på högtidssammanträdet.

ALLMÄNNA BESTÄMMELSER

§ 21

Societetens årsbok utdelas kostnadsfritt till samtliga ledamöter. I Societetens ordinarie skriftserie ("Skrifter") ingående skrifter utsänds kostnadsfritt efter rekvisition.

§ 22

Om Societetens verksamhet i övrigt gäller den arbetsordning Societeten finner skäl att antaga.

§ 23

För ändring av dessa stadgar erfordras samstämmiga beslut med minst 2/3 majoritet på två omedelbart efter varandra följande högtidssammanträden. Dock får beslut om ändring av Societetens uppgift att främja humanistisk forskning, av § 2 första stycket tredje meningen eller av bestämmelserna i § 19 angående grundfonden inte fattas.

VETENSKAPSSOCIETETEN I LUND

Skriftförteckning

Skrifter utgivna av Vetenskaps societeten i Lund

1. *Herbert Petersson*. Studien über die indogermanische Heteroklisie. 1921.
2. *Alf Nyman*. Kring antinomierna. 1920.
3. *Axel W. Persson*. Staat und Manufaktur im römischen Reiche. 1923.
4. James Harrington's Oceana, edited with notes by *S. B. Liljegren*. 1924.
5. *John Frödin*. Siljansområdets fäbodbygd. 1925.
6. *Sigurd Agrell*. Runornas talmystik och dess antika förebild. 1927.
7. *N. Otto Heinertz*. Etymologische Studien zum Althochdeutschen. 1927.
8. *Alf Nyman*. Schema och slutsats. 1928.
9. *Fredrik Lagerroth*. Platons stats- och rättsbegrepp. 1928.
10. *Sigurd Agrell*. Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen. 1928.
11. Stockholms stads tänkebok 1524–1529 av M:r Olauus Petri Phase, utg. genom *Ludvig Larsson*, häft. 1–2. 1929. Häfte 3: Register av *Sven Ljung*. 1940.
12. Gudmundi Olai Thesaurus Adagiorum linguæ septentrionalis antiquæ et modernæ, utg. av *G. Kallstenius*. 1930.
13. *Torsten Wennström*. Studier över böter och myntvärden i Västgötagarna. 1931.
14. *Heinrich Hoppe*. Beiträge zur Sprache und Kritik Tertullians. 1932.
15. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. I. Sigtuna-galdern. 1932.
16. *Albert Wifstrand*. Von Kallimachos zu Nonnos. 1933.
17. *Ingvar Andersson*. Erik XIV:s engelska underhandlingar. 1935.
18. *Anders Gagnér*. Florilegium Gallicum. 1936.
19. *Gunnar Carlsson*. Eine Denkschrift an Caesar über den Staat. 1936.
20. Smärre dikter av Lejonkulans dramatiker utgivna av *Erik Noreen*. 1937.
21. *Johan Åkerman*. Das Problem der sozialökonomischen Synthese. 1938.
22. *Erik Noreen*. Författarfrågor i Lejonkulans dramatik. 1938.
23. *Walter Åkerlund*. Studier över Ynglingatal. 1939.
24. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. II. Sparlösa stenarna. 1940.
25. Jesper Swedbergs Lefwernes Beskrifning utg. av *Gunnar Wetterberg*. I. Text. 1941.
26. *Ivar Lindquist*. Västgötagens litterära bilagor. 1941.
27. *Bertil Axelsson*. Das Prioritätsproblem Tertullian – Minucius Felix. 1941.
28. *K. G. Ljunggren*. Almanackorna och det svenska ordförrådet. 1944.
29. *Bertil Axelsson*. Unpoetische Wörter. Ein Beitrag zur Kenntnis der lateinischen Dichtersprache. 1945.
30. *Per Wieselgren*. Neli Suecani. Ett bröllopsbesvär från sjuttonhundratalet. 1946.
31. *Torsten Dahlberg*. Zwei unberücksichtigte mittelhochdeutsche Laurin-Versionen. 1948.
32. *Fredrik Arfwidsson*. Erik Johan Mecks dagbok 1644–1699. 1948.
33. *Thede Palm*. Trädkult. Studier i germansk religionshistoria. With a summary in English. (Treeworship. Studies in Teutonic History of Religion.) 1948.

34. *Carl-Martin Edsman*. Ignis divinus. Le feu comme moyen de rajeunissement et d'immortalité: contes, légendes, mythes et rites. 1949.
35. *Sven Svensson*. Den merkantila bakgrunden till Rysslands anfall på den livländska ordensstaten 1558. En studie till den ryska imperialismens uppkomsthistoria. With a summary in English. (The commercial background of the Russian attack on the Livonian state in 1558. A study on the origins of Russian imperialism.) 1951.
36. *Erik Rooth*. Viktor Rydbergs Faustöversättning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die Faustübersetzung Viktor Rydbergs.) 1951.
37. *Sture M. Waller*. Åbomötet 1812 och de svenska krigsrustningarnas inställande. Avec un résumé en français. (La conférence à Åbo en 1812 et la cessation de l'armement suédois.) 1951.
38. *Hugo Yrwing*. Maktkampen mellan Valdemar och Magnus Birgersson 1275–1281. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Machtkampf zwischen Valdemar und Magnus Birgersson 1275–1281.) 1952.
39. *A. Thomson*. Studier i frihetstidens prästvalsagstiftning. 1951.
40. *Sam. Cavallin*. Vitae Sanctorum Honorati et Hilaru episcoporum Arelatensium. Editio critica cum indice verborum completo. 1952.
41. *Sven A. Nilsson*. Kampen om de adliga privilegierna 1526–1594. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Kampf um die Adelsprivilegien 1526–1594.) 1952.
42. *Arthur Peetre*. Sko klostets medeltida jordeböcker. Med kommentarer. 1953.
43. *Carl Fehrman*. Kyrkogårdsromantik. Studier i engelsk och svensk 1700-talsdiktning. With a summary in English. (Romantic churchyard poetry. Studies in 18th century English and Swedish literature.) 1954.
44. *Gerhard Bendz*. Emendationen zu Caelius Aurelianus. 1954.
45. *Hugo Yrwing*. Kungamordet i Finderup. Nordiska förvecklingar under senare delen av Erik Klippings regering. With a summary in English. (The regicide at Finderup. Political complications in Scandinavia during the later part of the reign of Erik Klipping.) 1954.
46. *Nils Gösta Sandblad*. Manet. Three Studies in Artistic Conception. 1954.
47. *Sven Edlund*. Undersökningar rörande Kalmarprovets prognosvärde beträffande underåriga elevers skolmognad. With a summary in English. (On the prognostic value of the Kalmar readiness test.) 1955.
48. *Sixten Belfrage*. Carl Carlsson Gyllenhielms litterära verksamhet. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die literarische Tätigkeit Carl Carlsson Gyllenhielms.) 1955.
49. *Hugo Yrwing*. Gustav Vasa, kröningsfrågan och Västerås riksdag 1527. Mit deutscher Zusammenfassung. (Gustav Wasa, die Krönungsfrage und der Reichstag zu Västerås 1527.) 1956.
50. *Pietro Belloni e Hans Nilsson-Ehle*. Voci romanesche. Aggiunte e commenti al vocabolario romanesco Chiappini-Rolandi. 1957.
51. *Sven Edlund*. Studier rörande ordförrådsutvecklingen hos barn i skolåldern. 1957.
52. *Gunnar Westin*. Riksföreståndaren och makten. Politiska utvecklingslinjer i Sverige 1512–1517. 1957.
53. *Carl Fehrman*. Liemannen, Thanatos och Dödens ängel. Studier i 1700- och 1800-talens litterära ikonologi. 1957.

54. *Göran Rystad*. Kriegsnachrichten und Propaganda während des Dreissigjährigen Krieges. 1960.
55. *Gerhard Bendz*. Studien zu Caelius Aurelianus und Cassius Felix. 1964.
56. *Birgitta Odén*. Kronohandel och finanspolitik 1560–1596. 1966.
57. *Erland Lagerroth*. Selma Lagerlöfs *Jerusalem*. Revolutionär sektarism mot fäderneärvd bondeordning. With a summary in English. (Selma Lagerlöf's *Jerusalem*. Revolutionary secterianism versus the traditional peasant heritage.) 1966.
58. *Gösta Svenaeus*. Edvard Munch. Das Universum der Melancholie. 1968.
59. *Alf Önnersfors*. Die Hauptfassungen des Sigfridoffiziums. 1968.
60. *Per Wieselgren* (utgivning och kommentar). Brev till Georg Stiernhielm. 1968.
61. *Erland Lagerroth*. Svensk berättarkonst. Röda rummet, Karolinerna, Onda sagor och Sibyllan. With a translation of the last chapter concerning a method of studying works of fiction. 1968.
62. *Bernt Olsson*. Bröllops besvärshugkommelse. Del I (utgivning och kommentar) 1970.
63. *Bernt Olsson*. Bröllops besvärshugkommelse. Del II (en monografi). 1970.
64. *Johannes Th. Kakridis*. Homer Revisited. 1971.
65. *Jan Mogren*. Tegnér's översättningsverksamhet. 1971.
66. *Gösta Svenaeus*. Edvard Munch. Im männlichen Gehirn. Del I (textband). 1973.
67. *Gösta Svenaeus*. Edvard Munch. Im männlichen Gehirn. Del II (bildband). 1973.
68. *Fredrik Lagerroth*. Sverige och Eidsvollsförfattningen. 1973.
69. *Bernt Olsson*. Den svenska skaldekonstens fader och andra Stiernhielmsstudier. 1974.
70. *Arthur Thomson*. Fortsatta studier i frihetstidens prästvalsagstiftning 1731–1739. 1974.
71. *Rolf Lindborg*. Giovanni Pico della Mirandola, Om människans värdighet. Med några kapitel om humanism och mystik och naturfilosofi under renässansen. 1974.
72. *Ulf Sjödel*. Infödda svenska män av ridderskapet och adeln. Kring ett tema i Sveriges inre historia under 1500- och 1600-talen. 1976.
73. *Louise Vinge*. Morgonrodnadens stridsmän. Epokbildningen som motiv i svensk romantik 1807–1821. 1978.
74. *Hans Jonsson*. The Laryngeal Theory. 1978.
75. *Ulf Sjödel*. Historiker inför Kalmarunionen. 1981.
76. *Alf Lombard – Constantin Gâdei*. Dictionnaire morphologique de la langue roumaine. 1982.
77. *Gunnar Sjögren*. Hamlet the Dane. 1983.
78. *Gillis Kristensson*. A Survey of Middle English Dialects 1290–1350: The West Midland Counties. 1987.
79. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter III. Kvinneby-amuletten. Ett tydningsförslag efter författarens efterlämnade manuskript utgivet av *Gösta Holm*. 1987.
80. The Middle English Translation of Guy de Chauliac's Treatise on "Apostemes", Part 1. Text. Book II of the Great Surgery. Edited from MS. New York Academy of Medicine 12 and related MSS by *Björn Wallner*. 1988.
81. *Maturin Cordier*. De corrupti sermonis emendatione. Rédaction Anvers 1540. Texte et commentaire linguistique par *Leena Löfstedt et Bengt Löfstedt*. 1989.

82. The Middle English Translation of Guy de Chauliac's treatise on "Apostemes". Part II. Introduction, Notes, Glossary, Marginalia, and Latin Appendix. Book II of the Great Surgery. Edited from MS. New York Academy of Medicine 12 and related MSS by *Björn Wallner*. 1989.
83. *Sture Hast*. Samuel Schultze och hans Svenskt Lexicon. 1990.
84. *Johan Cederlund*. Ritmästarna vid Lunds universitet. 1990.
85. A Danish Teacher's Manual of the Mid-Fifteenth Century. Vol. 1. Ed., by *Sigurd Kroon et al.* 1993.
86. *Waldemar Sundberg*. KUSHTA. A Monograph on a Principal Word in Mandaeen Texts. II. The Ascending Soul. 1994.
87. An Interpolated Middle English Version of the Anatomy of Guy de Chauliac. Part 1. Text. Edited from Glasgow University Library, Hunter MS 95 by *Björn Wallner*. 1995.
88. *Gillis Kristensson*. A Survey of Middle English Dialects 1290–1350: the East Midland Counties. 1995.
89. An Interpolated Middle English Version of the Anatomy of Guy de Chauliac. Part II. Introduction, Notes, Glossary. Edited from Glasgow University Library, Hunter MS 95 by *Björn Wallner*. 1996.
90. Diego Valadés, Catholicae Assertionones von *Bengt Löfstedt* und *Scott Talkovic*. 1998.
91. *Thomas Rydén*. Det anglosaxiska köpenhamns-evangeliet. Det Kongelige bibliotek. Gl. Kongl. Saml. 102 o. 2001.
92. *Mats Roslund*. Gäster i huset. Kulturell överföring mellan slaver och skandinaver 900 till 1300. 2001.
93. *Gillis Kristensson*. A survey of Middle English dialects 1290–1350. I Vowels (except diphthongs). 2001.
94. *Gillis Kristensson*. A survey of Middle English dialects 1290–1350: the Southern Counties. Diphthongs and Consonants. 2002.
95. *Hans Jonsson*. Metaforen som semantisk händelse. 2003.
96. A Danish Teacher's Manual of the Mid-Fifteenth Century. Vol. 2. Ed. by *Britta Olrik Frederiksen et al.* 2008.

Skånsk Senmedeltid och Renässans

Skriftserie utgiven av Vetenskapssocieteten i Lund

1. *Gösta Johannesson*. Den skånska kyrkan och reformationen. With a summary in English. (The Scanian church and the reformation.) 1947. Kan erhållas inb. i hfr bd.
2. *Nils Gösta Sandblad*. Skånsk stadsplanekonst och stadsarkitektur intill 1658. With a summary in English. (Scanian town planning and town architecture prior to 1658.) 1949. Kan erhållas inb. i hfr bd.
3. *Karl E. Hansson*. Lundabiskopen Peder Winstrup före 1658. With a summary in English. (Peder Winstrup, Bishop of Lund, up to 1658.) Med ett tillägg om Peder Winstrup som svensk biskop 1658–1679. 1950. Kan erhållas inb. i hfr bd.
4. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Första delen: Nuvarande Malmöhus län. 1950. Kan erhållas inb. i hfr bd.

5. *K. G. Ljunggren och Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Andra delen: Nuvarande Kristianstads, Hallands och Blekinge län samt Bornholm. 1952. Kan erhållas inb. i hfr bd.
6. *K. G. Ljunggren och Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Tredje delen: Tillkomst, innehåll, handskrifter samt register. 1965. Kan erhållas inb. i hfr bd.
7. *Gösta Johannesson*. Jordeböcker över Lunds ärkesätets gods vid medeltidens slut. Palteboken och 1522 års uppbördsjordebok. 1953. Kan erhållas inb. i hfr bd.
8. *Wilhelm Norlind*. Tycho Brahe. En levnadsteckning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Tycho Brahe. Eine Biographie. Mit neuen Beiträgen zu seinem Leben und Werk.) 1970.
9. *Salomon Kraft*. Tre senmedeltida godsorganisationer. Mit deutscher Zusammenfassung. (Drei Gutsorganisationen in der ostdänischen Provinz Schonen am Ende des Mittelalters.) 1971.
10. *Knut Knutsson och Göte Paulsson*. Dalby Kloster intäktsbok 1530–1531. 1983.
11. *Sten Skansjö*. Söderslätt genom 600 år. Bebyggelse och odling under äldre historisk tid. 1983.
12. *Per Ingelman*. Ærkesædets godsadministration i senmiddelalderen. 1990.
13. *Bjersjöholm*. Gods och slott. Av *Sölve Johansson m.fl.* 1992.
14. *Lena Liepe*. Den medeltida träskulpturen i Skåne. Produktion och förvärv. 1995.
15. *Lena Liepe*. Den medeltida träskulpturen i Skåne. En bildokumentation. 1995.
16. *Bertil Ejder och Thorsten Andersson*. Kristianstads Rådstugubok 1616–1637. Rådhusrättens äldsta protokoll. 1998.
17. *Glimmingehus 500 år*. Tretton texter redigerade av *Sten Åke Nilsson under medverkan av Annette Landen*. 1999.
18. *Ola Svensson*. Helsingborgs län. Räkenskaper 1582/83. Jordebok 1583–84. Extra skattemantalslängd 1584. 2001.
19. *Da Østdanmark blev Skåne*. *Karl-Erik Frandsen och Jens Christian Vesterskov Johansen* (red.). Utgiven i samarbete med Skippershoved. 2004.
20. *Thorsten Andersson, Bertil Ejder m.fl.* Kristianstads rådstugubok 1617–1637. Registerdelen. 2004.
21. *Decimantboken 1651 för Skåne, Blekinge och Bornholm*. Utgiven och kommenterad av *Sten Skansjö och Birgitta Tuvestrand*. 2007.
22. *Torkel Eriksson, Knut Drake och Peter Carelli*, Kärnan och borgen. Helsingborgs slotts medeltida byggnadshistoria. 2007.
23. *Mattias Karlsson*, Konstruktionen av det heliga. Altarna i det medeltida Lunds stift. 2015.
24. *Norra Åsbo dombok*

Årsbok 1920–1969

Årsbok 1946 innehåller register för årgångarna 1920–1945, årsbok 1970 för 1946–1969.

Artikelförfattare

Thomas Arentzen (f. 1976) är cand. philol. och teol. dr. i kyrkohistoria. Han disputerade i Lund 2014. Avhandlingen är under utgivning (2017) i reviderad form på University of Pennsylvania Press med titeln *The Virgin in Song: Mary and the Poetry of Romanos the Melodist*. Främför allt forskar Arentzen på hymner och liturgisk poesi från senantiken och Bysantinska riket, och han är medredaktör för *Patristica Nordica Annuaire*, en akademisk nordisk tidskrift för forskning på tidig kristendom. Han har emellertid också arbetat med samtida svensk kyrkohistoria och de så kallade invandrarkyrkorna från öst; denna verksamhet resulterade nyligen i boken *Ortodoxa och österländska kyrkor i Sverige* (2015). Under våren 2016 var han gästforskare vid Brown University (USA). För tillfället är han anställd vid Universitetet i Oslo, där han driver forskningsprojektet *Bodies in Motion: Religion and Corporeality in Late Antiquity*, finansierat av Norges forskningsråd. Han är även projektsekreterare för det internationella människorättsnätverket The Oslo Coalition on Freedom of Religion or Belief's nya projekt *New Directions in Orthodox Thought: Gender and Sexuality in Orthodox Christianity*.

Karin Gustavsson disputerade i etnologi 2014 på avhandlingen "Expeditioner i det förflutna. Etnologiska fältarbeten och försvinnande allmogekultur under 1900-talets början". Undervisar nu i etnologi och museologi vid institutionen för kulturvetenskaper vid Lunds universitet. Har tidigare varit verksam inom kulturmiljövård, framförallt på kommunal nivå. Karin Gustavsson har en kulturhistorisk inriktning på sin forskning och har ägnat sig åt fenomenet kulturarv ur olika aspekter. Erhöll våren 2016 ett av Vitterhetsakademiens post doc-stipendier inom Bernadotteprogrammet och ska där studera bokverket *Svensk stad* – både de tryckta böckerna och allt material som inte fick plats där.

Annika J Lindskog är filosofie doktor i engelska med litteraturvetenskaplig inriktning. Hon disputerade 2014 vid Lunds universitet på avhandlingen *Silent Modernism: Soundscapes and the Unsayable in Richardson, Joyce, and Woolf*, som 2015 belönades av Vetenskapssocieteten med priset ur Harry Karlssons fond

och 2016 fick pris för förtjänt vetenskapligt arbete av Kungliga Vitterhetsakademien. Hennes forskningsintressen kretsar kring brittisk realistisk fiktion i perioden 1870-1922, representation av ljud i litteratur samt Sylvia Plaths poesi. Lindskog är för närvarande vikarierande lektor i engelsk litteratur vid Linköpings universitet.

Antonio Lima-de-Faria (born 1922) is professor emeritus of molecular cytogenetics at Lund University.

After editing the "Handbook of Molecular Cytology" 1969, he wrote "Molecular Evolution and Organization of the Chromosome" 1983, and "Evolution without Selection. Form and Function by Autoevolution" 1988. This last book was translated into Russian, Japanese and Italian. Later he wrote "Biological Periodicity. Its Molecular Mechanism and Evolutionary Implications" 1995 (Japanese translation 2010) and "One Hundred Years of Chromosome Research and what Remains to be Learned" 2003. "Praise of Chromosome "Folly". Confessions of an Untamed Molecular Structure" was published in 2008 (Russian translation 2012). Recently appeared "Molecular Geometry of Body Pattern in Birds", 2012, and "Molecular Origins of Brain and Body Geometry", 2014. His work in molecular biology has won him, among other honors, the decoration Knight of the Order of the North Star by the Swedish King and Great Official of the Order of Santiago by Portugal's President. He is member of five scientific academies.

Johannes Lindvall är professor i statsvetenskap vid Lunds universitet, där han bedriver forskning om jämförande politik (den del av statsvetenskapen som undersöker varför politiska system skiljer sig åt länder emellan och vad dessa skillnader får för konsekvenser). Han är författare till arton vetenskapliga artiklar och tre böcker. Hans bok *Mass Unemployment and the State* publicerades 2010 av Oxford University Press. Hans nästa bok, *Reform Capacity*, utkommer på samma förlag under 2017. Innan Lindvall för sex år sedan började arbeta vid Lunds universitet var han verksam vid Göteborgs universitet, Europeiska universitetsinstitutet i Florens och universitetet i Oxford. Han kommer under 2016 och 2017 att vara gästforskare vid Harvarduniversitetet. Under åren 2012–2016 ledde Lindvall forskningsprojektet Reform Capacity, som finansierades av Europeiska forskningsrådet (ERC). Han är för närvarande knuten till forskningsprogrammet STANCE, som finansieras av Riksbankens jubileumsfond.

Tobias Olsson (f. 1973) är professor i medie- och kommunikationsvetenskap, Lunds universitet, och bedriver forskning och undervisning vid Institutionen för kommunikation och medier. Sedan 1990-talet har Tobias Olsson varit verksam i en rad forskningsprojekt som studerat de digitala mediernas sociala, kulturella och politiska betydelse. För tillfället arbetar han med två större forskningsprojekt: "Användargenererat innehåll: Medieorganisatoriska och deltagarkulturella strategier och praktiker" (Carl-Olof och Jenz Hamrins stiftelse) och "Ung teknik, äldres vardag" (FORTE).